

FOR THE PEOPLE
FOR EDUCATION
FOR SCIENCE

LIBRARY
OF
THE AMERICAN MUSEUM
OF
NATURAL HISTORY

Bound at
A. M. N. H.
1921

ARDEA

Tijdschrift

der

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging

ONDER REDACTIE VAN:

Dr. L. F. DE BEAUFORT, A. A. VAN PELT LECHNER

EN

Dr. E. D. VAN OORT

Jaargang III — 1914

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ

VOORHEEN

E. J. BRILL

LEIDEN — 1914

21 85353-Aug 2

INHOUD VAN JAARGANG III 1914

Afllevering 1 — Maart

	Bldz
Het verblijf van enkele trekvogels in Nederland in 1913 door Dr. H. EKAMA.	1.
De Reigerkolonie in de Rotterdamsche Diergaarde door Dr. J. BÜTTIKOFER.	
Met een afbeelding.	9.
Varia oologica et nidologica door A. A. VAN PELT LECHNER. V	14.
Ornithologische waarnemingen in Nederland medegedeeld door Dr. E. D. VAN OORT	16.
Overwintering van kluiten in Zeeland door G. J. VAN OORDT	26.
De Koningspingoeins in de Rotterdamsche Diergaarde door Dr. J. BÜTTIKOFER.	
Met plaat I	27.
Over in Nederland waargenomen Blauwborstjes door Dr. E. D. VAN OORT.	
Met Plaat II	30.
Studien über Vogelstimmen nach neuen Gesichtspunkten von HANS STADLER und CORNEL SCHMITT (Lohr am Main).	32.
Boekbespreking	45.

Afllevering 2 — Juni

Verslag der ornithologische waarnemingen, door de correspondenten der „Centrale Commissie voor de belangen van vogelstudie en vogelbescherming” gedaan in 1913, medegedeeld door Dr. L. F. DE BEAUFORT . . .	49.
Welke vogelsoorten men gedurende een zeereis naar Oost-Indië waarnemen kan door Jhr. W. C. VAN HEURN.	58.
De bij Zwolle broedende Raven door Mr. C. H. THIEBOUT	83.
Verzoek betreffende de Gierzwaluw door Prof. Dr. A. E. H. SWAEN. . . .	84.

Afllevering 3 — October

Varia oologica et nidologica door A. A. VAN PELT LECHNER. VI.	85.
Vogelschetsen van Saonek door Dr. L. F. DE BEAUFORT	89.
Ornithologische waarnemingen in Nederland medegedeeld door Dr. E. D. VAN OORT	93.
Verslag van de wetenschappelijke vergadering, gehouden te Amsterdam op Zondag 29 Maart 1914	98.
Verslag van de ledenvergadering, gehouden te Leeuwarden, den 23 ^{sten} Mei 1914.	102.
Verslag der op Zaterdag 23 en Zondag 24 Mei 1914 in Friesland gehouden excursies door TJEERD GS. DE VRIES. Met plaat III	106.
Boekbespreking.	114.

Aflevering 4 — December

	Bldz.
Resultaten van het ringonderzoek van het Rijks Museum te Leiden door Dr. E. D. VAN OORT. VII	115.
Varia oologica et nidologica door A. A. VAN PELT LECHNER. VII	123.
Aberratie in nestwijze en eieren-aantal bij den Scholekster door A. B. WIGMAN. Met plaat IV.	127.
Een nieuwe eendsoort voor de Nederlandsche fauna, <i>Oidemia perspicillata</i> (L.) door Dr. E. D. VAN OORT	131.
Bijzonderheden betreffende de gierzwaluw [<i>Apus apus</i> (L.)] door Prof. Dr. A. E. H. SWAEN	133.
Un trait de la vie des cigognes par A. BURDET. Avec planche V. . . .	136.
Korte mededeelingen door Dr. E. D. VAN OORT.	137.
Verslag van de wetenschappelijke vergadering, gehouden te Amsterdam op Zondag 15 November 1914	138.
Opgave van eenige ornithologische werken, verschenen tusschen 1 Juli 1913—1 Juli 1914 door A. A. VAN PELT LECHNER	141.
Boekbespreking	145.
Register van wetenschappelijke namen	146.

ARDEA

Tijdschrift

der

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging

Jaargang III.

MAART 1914.

Aflevering 1.

Het verblijf van enkele trekvogels in Nederland in 1913

DOOR

Dr. H. EKAMA.

Niet alleen aan de hieronder genoemde waarnemers, betuig ik hier mijn vriendelijken dank voor de toezending van de berichten, die in dit overzicht zijn opgenomen, maar ook aan hen, die op andere wijzen het verzamelen van deze waarnemingen hebben bevorderd en ik hoop in 1914 weder op hun aller hulp te mogen rekenen.

M. Lels Pz.,
P. Lels,
L. H. Obdam,
H. van Eeten,
R. Becūde,
G. H. Bartels,
J. G. V. de Witt Hamer,
R. A. Mees,
Mr. W. M. Kolff,
W. de Joncheere,
A. Bijlo,
L. J. van Rhijn,
D. J. M. Becūde,
Mr. G. Kolff,

Alblasserdam.

”

Alkmaar.
Ameide.
Apeldoorn.
Blerick.
Breda.
Castricum.
Deil (Geld.).
Dordrecht.
Dreischor.
Ede.
Gameren.
Geldermalsen.

F. Kakebeeke,	Goes.
P. M. Schelling,	's Gravenhage.
F. Lieftinck,	Groningen.
A. Wisse,	Harderwijk.
D. E. van Lennep,	Heemstede.
Mr. N. A. de Joncheere,	Heerjansdam.
Mevr. W. Th. Tideman—Cordes,	Hendrik-Ido-ambacht.
Jhr. V. H. de Villeneuve.	Hillegersberg.
J. Hoekstra,	Hollum (Ameland).
D. de Jong Cz.,	Hoogkarspel.
A. L. van Haaften,	Krimpen a/d Lek.
J. C. Rijdsijk,	Leerdam.
Mr. H. van der Graaf,	Lekkerkerk.
C. van Lennep,	Loenen a/d Vecht.
G. J. B. ter Kuile,	Mijnsheerenland.
I. C. Stalenhoef,	Montfoort.
A. M. Mijnlieff.	Nieuwerkerk a/d IJsel.
Bijleveld,	Oegstgeest.
J. Schoemaker,	Oosterboer gem. Meppel.
H. W. Scholten,	Oudenbosch.
J. Briedé,	Rijswijk.
C. A. L. P. Kakebeeke,	Rotterdam.
Mej. A. C. de Vos tot Nederveen-	„
Cappel,	„
F. M. Wachter,	Sliedrecht.
K. A. Kivit van Haaften,	Smilde.
H. W. Mees,	Sommelsdijk.
C. W. C. du Boeuff,	Tiel.
Mr. G. J. van Everdingen,	Utrecht.
C. van Dorssen Cz.,	„
W. E. van Lennep,	„
A. J. Monné,	Vlissingen.
C. Ekama,	Voorburg.
A. J. Erkendiep,	Voorschoten.
G. S. van der Spruyt,	Waalwijk.
H. G. van Everdingen,	Westmaas.
C. Luijendijk,	Zalt-Bommel.
D. W. van Dam van Hekendorp,	Zegwaard.
J. Tanis Jzn.,	Zevenbergen.
Mevr. Tieleman—van de Wall,	

I. De koekoek (*Cuculus canorus*).

Voor het eerst werd de koekoek gehoord te:

Gameren	24 Maart.	Leerdam	27 April.
Hillegersberg	11 April.	Westerveld bij Velzen	27 »
Goes	17 »	Nieuwerkerk	28 »
Dreischor	18 »	Zevenbergen	28 »
Heemstede	22 »	Loenen	29 »
Sliedrecht	23 »	Hollum	30 »
Heerjansdam	23 »	Lekkerkerk	1 Mei.
Ameide	24 »	Deil	3 »
Dordrecht	24 »	Voorburg	3 »
Castricum	25 »	Hoogkarspel	5 »
Tiel	26 »	Blerick	10 »
Apeldoorn	27 »	Haarlem	12 »
Krimpen	27 »	de Bilt	15 »

De helft van deze data vallen in de derde dekade van April. Volgens het maandelijksch overzicht van de weergesteldheid in Nederland, uitgegeven door het Koninklijk Nederlandsch Meteorologisch Instituut, was de temperatuur in deze dekade ruim 4° boven de normale (9°) en op de drie laatste dagen van April overschreed zij vrij algemeen de 25° . Verder onderscheidde zij zich door een grooten dagelijkschen gang bij de temperatuur en door geringe bewolking en geringe vochtigheid. In de tweede dekade was de temperatuur gemiddeld 3° beneden de normale en daalde zij op 12, 13 en 14 April nagenoeg allerwege beneden het vriespunt.

Te Nieuwerkerk werd de koekoek op 10 Juli het laatst gehoord en te Hollum op 16 Juli het laatst gezien.

Bijna alle data, waarop het eerste zingen van den nachtegaal vernomen werd, vallen in de derde dekade van April en komen zij dus wederom met die voor het eerste roepen van den koekoek overeen.

Eerbeek	21 April.	Heusderhout bij Breda	22 April.
Ginneken	21 »	Castricum	22 »
Heemstede	21 »	Oegstgeest	23 »
Alkmaar	22 »	Apeldoorn	27 »
Oudenbosch	22 »	Voorburg	2 Mei.

II. De boerenzwaluw (*Hirundo rustica*).

Omtrent den datum van aankomst van dezen trekvogel werden volgende berichten ontvangen:

Blerick	18 Maart.	bij Gouda	14 April.
» vele	5 April.	Westmaas	15 »
Alblasserdam	23 Maart.	» vele	21 »
Ouderkerk	27 »	Boorneer	16 »
Paterswolde	28 »	Mijnsheerenland	16 »
Voorschoten	30 »	Harderwijk	16 »
Gameren	31 »	Haarlem	16 »
Alkmaar	2 April.	Dreischor	16 »
Breukelen	2 »	» vele	19 »
Loenen	3 »	Deil	17 »
Nieuwerkerk	3 »	Apeldoorn	18 »
Leerdam	4 »	Smilde	18 »
Ameide 1)	5 »	Ede	19 »
Dordrecht	6 »	» vele	22 »
bij Utrecht	6 »	Oegstgeest	20 »
Sommelsdijk	6 »	Castricum	20 »
» vele	21 »	Zevenbergen	21 »
Tiel	7 »	Leiden	22 »
Heemstede	8 »	Heusderhout bij Breda	22 »
Heerjansdam	9 »	Krimpen	22 »
Oosterboer	11 »	Hoogkarspel	23 »
Sliedrecht	12 »	Vlissingen	26 »
Rotterdam	12 »	Hillegersberg	29 »
Goes	13 »	Voorburg	29 »
Krabbendijke	13 »	Hollum	6 Mei.

Op de *cursief* gedrukte plaatsen is waarschijnlijk wel de boeren-zwaluw waargenomen, maar in het bericht is dit niet vermeld.

Een derde deel dezer data valt in de derde dekade van Maart en in de eerste van April, toen de temperatuur om de 9° schommelde, maar daarentegen valt ook een derde deel in de tweede dekade van April, waarin, zooals boven is medegedeeld, de temperatuur bijzonder laag was voor dien tijd van het jaar.

Voor de data van vertrek der boerenzwaluw zijn opgegeven:

<i>Smilde</i>	12 September.	Dreischor	11 October.
Sommelsdijk	27 »	<i>Gameren</i>	12 »
Dordrecht	28 »	Hollum	12 »
Ede	29 »	Hoogkarspel	14 »
Ameide	1 October.	Krabbendijke	16 »
Leerdam	6 »	<i>Loenen</i>	19 »
Nieuwerkerk	10 »		

De Heer du BOEUFF te Sommelsdijk heeft mij omtrent het zwaluw-paar, dat in de gang zijner woning nestelt, het volgende meegedeeld:

1) Op 18 April bij de nesten.

	1 ^{ste} nestbouw.	2 ^{de} nestbouw.
Begin van den bouw	28 April.	13 Juni.
Eerste ei gelegd	12 Mei.	19 »
Begin van het broeden	16 »	22 »
Eerste zwaluw uitgekomen	31 »	7 Juli.

Op 10 Juni is het geheele eerste broed van koude en gebrek omgekomen. Dien dag stormde het uit het Z.W., trouwens in de geheele tweede pentade van Juni was de gemiddelde windkracht bijzonder groot.

De huiszwaluw (*Delichon urbica*) kwam dit jaar aan te:

Tiel	7 April.	Breda	24 April.
Blerick	18 »	Oudenbosch	28 »
Nieuwerkerk	24 »		

Zij vertrok uit Nieuwerkerk op 29 September en uit Sommelsdijk op 2 October.

III. De bonte kraai (*Corvus cornix*).

De bonte kraaien werden in 1913 gezien:

Voor het laatst te:		Voor het eerst te:	
Leerdam	13 Maart.	Krabbendijke	26 Sept.
Ede	15 »	Deil	5 October.
Hollum	18 »	Vleuten	6 »
Breda	24 »	Ameide	7 »
Loenen	27 »	Tiel	9 »
Gameren	27 »	Rotterdam	9 »
Voorburg	28 »	Dordrecht	11 »
Oegstgeest	30 »	Hoogkarspel	11 »
Lekkerkerk	30 »	Leerdam	12 »
Hillegersberg	2 April.	Loenen	12 »
Nieuwerkerk	2 »	Dreischor	13 »
Ameide	2 »	Nieuwerkerk	13 »
Krimpen	3 »	Rijswijk	13 »
Zwijndrecht	4 »	Ede	15 »
Heerjansdam	4 »	Gameren	16 »
Voorschoten	5 »	Heerjansdam	16 »
Westmaas	5 »	Breda	18 »
Deil	6 »	Hollum	19 »
Hoogkarspel	13 »	's Gravenhage	2 Nov.
Rotterdam	14 »		
Heemstede	18 »		
Castricum	19 »		

Evenals in andere jaren waren bijna allerwege de bonte kraaien

vertrokken, toen de aankomst der boerenzwaluwen begon. De data van vertrek vallen hoofdzakelijk in een periode van betrekkelijk warm weder. In October was de gemiddelde temperatuur 1 à 2° hooger dan de normale (11°), in de derde dekade zelfs 3°. De data van aankomst van de bonte kraai zijn vrij gelijkmatig over de twee eerste dekaden verdeeld.

IV. De ooievaar (*Ciconia ciconia*).

De volgende berichten zijn omtrent de aankomst van den ooievaar ontvangen:

Gameren	21 Februari.	Montfoort ¹⁾	12 Maart.
Zegwaart	21 »	Heeswijk ¹⁾	12 »
Hendrik-Ido-ambacht ¹⁾ 1 ^{ste}	22 »	Leerdam ¹⁾ 1 ^{ste}	12 »
» » » 1) 2 ^{de}	8 April.	» 1) 2 ^{de}	16 »
Zevenbergen	23 Februari.	Nieuwerkerk	19 »
Deil	24 »	Nieuwersluis ¹⁾	20 »
Westmaas ¹⁾ 1 ^{ste}	25 »	bij Zwolle	20 »
» 1) 2 ^{de}	22 Maart.	Schiedam ¹⁾	20 »
»Huis te Kinderdijk» bij		Herwijnen	21 »
Alblasserdam ¹⁾	25 Februari.	Ameide ¹⁾ 1 ^{ste}	22 »
Santpoort ¹⁾	26 »	» 1) 2 ^{de}	31 »
Waalwijk	26 »	Delft ¹⁾	22 »
Breukelen	26 »	Hillegersberg ¹⁾ 2)	26 »
Huize »Ravesteijn» bij		Rijswijk	29 »
Geldermalsen ¹⁾	27 »	Warmond	30 »
Dordrecht	28 »	Smilde	6 April.
Mijnshcerenland ¹⁾	28 »	Lekkerkerk	16 »
Hoogkarspel	28 »	Nijkerk	2 Mei.
Lutjebroek	11 Maart.		

Bijna de helft dezer berichten vallen in de 3de dekade van Februari, terwijl zij in de 1ste dekade van Maart geheel ontbreken. Van 18 tot 24 Februari heerschte een vrij strenge vorst en daar de bewolking vrij gering was, was de dagelijksche gang in de temperatuur zeer groot, namelijk ruim 9° tegen 6° normaal. In de 1ste dekade van Maart was de gemiddelde bewolking zwaarder dan gewoonlijk.

De ooievaar vertrok uit:

Leerdam	16 Augustus.	Nieuwersluis ¹⁾	26 Augustus.
Ameide	20 »	Dubbeldam	28 »
Deil	23 »	Nieuwerkerk	31 »

1) Op het oude nest.

2) Weer vertrokken en niet teruggekeerd.

Op 28 September werd te Nieuwerkerk nog een ooievaar op het nest gezien. De laatste 5 of 6 dagen van Augustus onderscheidden zich door een hooge temperatuur, waardoor de gemiddelde temperatuur der laatste dekade ongeveer 2° boven de normale (18°) steeg. Door de koele nachten was de dagelijksche amplitude gemiddeld 9° tegen 8° normaal.

V. De kievit (*Vanellus vanellus*).

Voor de aankomst van de kievit zijn de volgende data opgegeven :

Gameren	22 Januari.	Nieuwerkerk	15 Februari.
Loenen	25 »	Krabbendijke	18 »
Deil	6 Februari.	Blerick	27 »
Hollum	15 »	Rotterdam	1 Maart.

Deze weinige berichten loopen sterk uiteen. Uit Ameide vertrok de kievit op 4 en uit Hollum op 10 December, terwijl zij op 23 December nog te Zwolle en op 31 December te Nieuwerkerk werd gezien.

VI. Diversen.

De draaihals (*Tyrus torquilla*).

Apeldoorn | 22 April.

De oeverzwaluw (*Riparia riparia*).

Hillegersberg | 20 April.

De gierzwaluw (*Apus apus*).

Rotterdam | 22 April.

Nieuwerkerk | 22 »

» vertrokken | 9 Augustus.

Apeldoorn | 23 April.

Sommelsdijk | 25 »

» vertrokken | 26 Augustus.

Tiel | 27 April.

Deil | 27 »

Breda | 30 »

De tjif-tjaf (*Phylloscopus collybita*).

Oudenbosch | 16 Maart.

Ameide | 16 »

Tiel | 19 »

bij Breda | 19 »

» » het laatst | 12 September.

Alblasserdam | 21 Maart.

Nunspeet | 22 »

Haren | 28 »

De fitis (*Phylloscopus trochilus*).

Tiel | 25 Maart.

De leeuwerik (*Alauda arvensis*).

Ameide | 6 Februari.

Rotterdam | 7 Maart.

De kwikstaart (*Motacilla alba*).

Rotterdam	28 Februari.
de Punt	2 Maart.
Apeldoorn	6 "
Nieuwerkerk	9 "
" het laatst	9 October.
Voorburg	11 Maart.
Tiel	22 "
Deil	22 "
Westnaas	2 April.

Op 1 Januari 1914 werd te Deil
nog een kwikstaart gezien.

De gele kwikstaart (*Motacilla flava*).

Rotterdam	20 April.

De grauwe vliegenvanger
(*Muscicapa grisola*).

Rotterdam	2 Mei.
Apeldoorn	10 "

De karekiet (*Acrocephalus?*).

Sliedrecht	28 April.

Het roodstaartje (*Phoenicurus
phoenicurus*).

Tiel	30 Maart.
Harderwijk	18 April.
Apeldoorn	22 "

De wielewaal (*Oriolus oriolus*).

Ameide	19 Mei.

Utrecht, Januari 1914.

De spreeuw (*Sturnus vulgaris*).

Apeldoorn	4 Februari.

Het sijsje (*Chrysomitris spinus*).

Nieuwerkerk	2 October.

De notenkraker (*Nucifraga
caryocatactes*).

Muiderberg (3 ex.)	13 September.
Rotterdam (1 ex.)	15 "

De geitenmelker
(*Caprimulgus europaeus*).

Castricum	3 April.

De tortelduif (*Turtur turtur*).

Rotterdam	30 Maart.
Papendrecht	7 Mei.
Ameide	14 "

De reiger (*Ardea cinerea*).

Rotterdam(diergaarde)	30 Januari.

De roerdomp (*Botaurus stellaris*).

Alblasserdam	24 Maart.

De houtsnip (*Scolopax rusticola*).

Deil	6 October.

De wilde gans (*Anser anser*).

Deil	5 October.

De Reigerkolonie in de Rotterdamsche Diergaarde

DOOR

Dr. J. BÜTTIKOFER.

(Met een afbeelding).

Onder de tegenwoordig nog vrij talrijk in ons land voorkomende, maar helaas meer en meer verdwijnende broedkolonies van blauwe reigers (*Ardea cinerea*), mag die in de Rotterdamsche Diergaarde om verschillende redenen stellig wel de meest interessante genoemd worden, en het komt mij dan ook alleszins gewenscht voor, in ons tijdschrift eenige gegevens omtrent deze kolonie mede te deelen.

In het jaar 1870 werd in onze Diergaarde, die reeds in 1857 met een betrekkelijk klein terrein van 9 hectaren weiland aan de noordwestelijke grens van het toenmalige Rotterdam haar bestaan begon, de thans nog bestaande „grootte voliëre” gebouwd. Deze reusachtige kooi, 50 meter lang, 24 meter breed en in het midden 9 meter hoog, is zonder eenige bouwkundige pretenties uit een licht met vlechtdraad overdekt geraamte van gasbuizen opgebouwd. Zij bevat eene ruimte van bijkans 10.000 kubieke meter met talrijke levende boomen en heesters, die aan eene geheele kolonie van blauwe reigers, kwakken en enkele ooievaars goede nestplaatsen verschaffen, terwijl een kunstmatige vijver met eene fontein erin er veel toe bijdraagt, om aan de talrijke bewoners dezer reuzenkooi het leven aangenaam te maken. Zeer veel leven wordt verder in deze kooi gebracht door een groot aantal meeuwen, vooral mantel- en zilvermeeuwen, die samen of in vereeniging met reigers en kwakken groote vlieg oefeningen houden.

Vlak achter deze voliëre, in eene rij iepen, kastanjeboomen en een enkele groote Robinia, heeft zich kort na hare oprichting, waarschijnlijk aangetrokken door de in de kooi schijnbaar in het wild levende soortgenooten, een aantal wilde blauwe reigers huiselijk neergezet en brengt sedert, in den loop der jaren tot eene kolonie van ongeveer 100 nesten aangegroeid, ieder voorjaar zijne talrijke jongen groot. Niet dan met veel moeite is men bij machte, elk

voorjaar de expansieve neigingen dezer kolonie binnen bepaalde perken te houden en daarbuiten door het uitstooten der in alle hooge boomen gebouwde nesten te zorgen, dat deze anders zoo schuwe vogels niet allengs de geheele Diergaarde in beslag nemen.

In het voorjaar 1912 werden voor het eerst op het eiland in den z.g. „ouden vijver“, dicht bij de oude kolonie, de in hooge iepen en populieren gebouwde nesten met rust gelaten, meer uit tijdelijk gebrek aan werkkrachten, dan om de nesten te sparen, en sedert heeft zich daar eene dochter-kolonie gevormd, die thans bij de 70 nesten telt. (zie afbeelding).

De vrij groote nesten worden van takken gebouwd, die door de

Dr. J. BÜTTIKOFER phot.

25 Februari 1914.

Reigerkolonie op het eiland in den ouden vijver.

reigers in het plantsoen op den grond worden weggehaald of door plundering van naburige reigernesten worden verkregen. Zelfs het ooievaarsnest op het rundergebouw wordt voortdurend door de nestelende reigers bedreigd en moet door een van zijne eigenaars tegen de herhaalde roofoanvallen worden bewaakt. Dat er bij dergelijke nestroof-scenes verwoede vechtparijen met vervaarlijk geschreeuw onvermijdelijk zijn, spreekt van zelf. Niet zelden wordt er ook nest-

materiaal van buiten aangebracht en door het de wacht houdende mannetje of vrouwtje met zorg verwerkt. Dit neemt echter niet weg, dat de nesten over het algemeen vrij slordig gebouwd zijn en bij storm, vooral in het vroege voorjaar, niet zelden uit de boomen worden gewaaid, wat te eerder mogelijk is, omdat zij veelal op dunne takken worden geplaatst. Om deze laatste reden is het dan in den regel ook zoo goed als onmogelijk, om klimmende bij de nesten te komen en er eieren of jongen uit te halen, en zou men er dus met het ringen van nestjongen geen succes hebben.

Aangezien een reigerpaar in staat is, op een enkelen morgen zijn nest te bouwen, ten minste op de voering na, vooral in het vroege voorjaar, wanneer het plantsoen nog vol afgevallen takken en bladeren ligt, wordt er met het uitstooten der misplaatste nesten gewacht, totdat de vogels hunne eieren zoo goed als uitgebroed hebben, want anders zouden eenige arbeiders het geheele voorjaar door dagelijks met het uitstooten aan het werk moeten blijven. Dit verstoren der nesten vindt om ethische redenen slechts in de vroege morgenuren plaats, voordat de tuin voor het publiek geopend is. Het uitstooten der nesten met lange stokken — het schieten op de reigers wordt in de Diergaarde niet geduld — kost niet geringe moeite en groote vaardigheid en kan aan slechts enkele goede boomklimmers onder ons tuinpersoneel worden opgedragen.

Het reigersnest wordt van binnen met allerlei zacht materiaal als stroo, hooi, ook wel met halmen uit de rieten daken der naburige buffel- en hertenstallen, met snippers papier, veeren en wol gevoerd. Moet echter, wat vrij dikwijls gebeurt, een uitgestooten nest in der haast door een nieuw worden vervangen, dan blijft er voor de inwendige bekleeding soms geen tijd meer over en zijn dan de eieren van anderen door het nest heen zichtbaar, totdat, onder het broeden door, het verzuimde kan worden ingehaald.

Een vol legsel bestaat gewoonlijk uit vier eieren, maar dikwijls worden er slechts twee of drie jongen in een nest grootgebracht. De eieren hebben de grootte van een middelgroot kipei, en zijn prachtig blauwgroen van kleur, veelal met eenige kalkspatten erop.

De reigers zijn ook bij ons trekvogels, die met hunne jongen einde Juli of in het begin van Augustus de kolonie verlaten en zeer vroeg in het voorjaar terugkomen. Het is echter een gewoon verschijnsel, dat er elken winter enkele exemplaren overblijven en in de Diergaarde overnachten. Wanneer hun de nachten in de kale boomen te koud worden, zoeken zij ook wel dekking onder heesters

en in de ruigte langs de vijvers, die zij dikwijls eerst laat in den nacht gaan opzoeken.

De eerste uit hun winterverblijf terugkeerende reigers ziet men gewoonlijk vroeg in Februari, maar in de zachte winters van 1912 en 1913 werden enkele reeds in de laatste dagen van Januari in de kolonie aangetroffen.

In 1914 zijn de eerste reigers den 2den Februari uit het zuiden aangekomen, en den 7den Februari kwamen wel 200 tegelijk aan, die ons sedert niet meer verlaten hebben en dadelijk met het bouwen van nesten zijn begonnen.

Tegen het einde van Februari heerscht er in de kolonie reeds groote bedrijvigheid, en in talrijke nesten zijn de vogels reeds bezig met het bebroeden hunner eieren. Maar steeds komen er nog meer vogels aan, en er wordt dan dikwijls met ware woede om het bezit van eene nestplaats gevochten, zoo zelfs, dat er dooden bij vallen.

In Maart worden, bij gebrek aan nestplaatsen in de beide kolonies, den geheelen tuin door pogingen gedaan om van geschikte boomkronen bezit te nemen, en wanneer er eenmaal met het uitstooten der nesten, eerst boven de wegen en daarna op het overige terrein, een begin wordt gemaakt, schijnt aan het geschreeuw en gekras bij dag en bij nacht geen eind meer te willen komen. Eerst in April beginnen de telkens verdreven vogels zich in het onvermijdelijke te schikken, maar aan menig paar gelukt het later toch nog, onder dekking van het dichte gebladerte van een iep of kastanjeboom een nest te bouwen en, hoewel dikwijls zeer laat, somtijds eerst in Juni of zelfs in Juli, zijne jongen groot te brengen.

Wanneer eenmaal alles tot rust en bedaren gekomen is en in Maart de jongen in de nesten zitten te kakelen, dan hebben de ouders volop werk om al die hongerige magen vol te stoppen. Dag en nacht door zeilen dan de statige vogels af en aan en steken de jongen hunne koppen omhoog om uit de keel hunner ouders het voedsel in ontvangst te nemen. Dat het daarbij wel eens wild toe gaat, bewijzen de onder de nestboomen op den grond gevonden visschen en ander voedsel, die met al de excrementen een onaangename geur verspreiden.

Een van jaar tot jaar moeilijker op te lossen vraagstuk voor onze reigerkolonie vormt het aanbrengen van voedsel. In de eerste jaren van haar bestaan, toen de Diergaarde in het westen nog begrensd werd door uitgestrekte weilanden vol greppels, slooten en plassen, en ook het noorderkwartier van Rotterdam nog bijna niet

bestond, kon er voor de kolonie van een voedselvraagstuk nog geen sprake zijn.

Maar van jaar tot jaar werd de toestand moeilijker, en nu in het westen de stad zich tot Delftshaven en zelfs nog verder uitstrekt en ook in het noorden onrustbarende afmetingen begint aan te nemen, mag de kortste reis, die onze reigers maken moeten om zichzelf en hunne jongen van voedsel te voorzien, op minstens drie kilometers worden geschat. Maar ook daar is voor den schuwen reiger nog geen veilig en dankbaar jachtgebied te vinden, en feitelijk strekt zich dit laatste nog veel verder uit dan de plassen van Kralingen en Hillegersberg in het noorden en Schiedam in het westen.

Gelukkig heeft het groote vliegvermogen onzen reigers de steeds grooter wordende afstanden helpen overwinnen en heeft tot heden de kolonie eerder neiging tot uitbreiding dan tot inkrimping vertoond, dank zij vooral het taaie vasthouden aan hunne oude veilige woonplaats eenerzijds, en anderzijds aan de moeilijkheid om elders een geschikte en veilige gelegenheid tot het stichten eener nieuwe kolonie te vinden.

Volledigheidshalve mag er hier nog worden bijgevoegd, dat aan onze wilde reigers in de Diergaarde geen voedsel wordt verstrekt. Ook doen zij geen moeite om bij het voederen der pelikanen en andere visch-etende vogels eenige voedervisschen te bemachtigen. Wel echter staan zij des zomers reeds bij het krieken van den dag in geheele rijen visschende langs de kanten van onze vischrijke vijvers, verdwijnen echter, zoodra de tuin voor de bezoekers geopend wordt.

Hoewel dit origineele stuk natuurleven bijna in het midden van Grootter-Rotterdam ook zijne minder aangename zijde heeft, is het toch zeer te hopen, dat dit natuurmonument, want zoo mag het wel genoemd worden, voor de Rotterdamsche Diergaarde moge behouden blijven, tot groot genot voor alle natuurvrienden in het binnen- en buitenland.

Rotterdam, Maart 1914.

Varia oologica et nidologica

DOOR

A. A. VAN PELT LECHNER.

V.

Cuculus canorus L. — Koekoek.

A. LEGROS maakt in een artikel, getiteld „Oeufs anormaux”, voorkomende in de Juli-aflevering der „Revue Française d'Ornithologie” (jg. 1913, pp. 107/8) o. a. melding van een ei van *Cuculus canorus*, in het bosch van Nouvion- en- Thiérache, in een nest van *Lanius collurio* L., bij twee eieren dezer soort (metende $22,5 \times 17$ mm.) gevonden; dat *canorus*-ei meet $26,1 \times 20,6$ mm. en weegt 320 mgr.; kleur: hemelsblauw, met eenige kleine, grauwwachtig-wijnroode stippen, vooral talrijk aan de spitse pool. Den dag nà de vondst nam L. in hetzelfde bosch-kanton een *canorus* ♀ waar, dat iets liet vallen, wat terecht kwam op een stapel droge doorntakken. Bij onderzoek bleek het een *canorus*-ei te zijn, dat nagenoeg volkomen gelijk was aan het bovenbedoelde; alléén was het een ietsje kleiner. Het gelukte L. intusschen niet het gaaf in handen te krijgen, aangezien het bij een poging daartoe midden in de doorns te pletter viel.

Wat mij bij bovenbedoeld ei vooral opmerkenswaard voorkomt, is de *breedte*-doorsnede ad 20,6 mm., aangezien belangrijke afwijkingen van het gemiddelde naar boven toe bij de breedte- véél zeldzamer dan bij de lengte-doorsnede voorkomen, hetgeen voor alle eiersoorten geldend is.

De grootste *canorus*-eieren, waarvan Dr. REY melding maakt ¹⁾, maten $25,5 \times 17,8$ en $25 \times 18,7$ mm.; maximaal gewicht: 330 mgr. ²⁾. Onder de ± 60 door Link ³⁾ gemeten Koekoekseieren bedroeg de

1) Nieuwe Naumann, IV, p. 406.

2) J. A. Link, Der Europäische Kuckuck, in: Verh. d. Orn. Ges. in Bayern, VI, p. 161.

3) L. c. pp. 156 en 161.

grootste lengte-doorsnede 24 mm. (bij een br.doorsn. van 17 mm.), de grootste breedte-doorsnede 17,5 mm. (bij l.doorsn. van 22 en 23 mm.). Het grootste inlandsche *canorus*-ei, dat mij tot heden in handen kwam, mat 24×17^5 mm.; het werd in Juni 1905 bij *Alauda arvensis* L. op Ameland gevonden (afgebeeld in mijn „Oologia Neerlandica” op Plaat 90, fig. k.).

Terloops wil ik er hier de aandacht eens op vestigen dat de tot nu gevonden, in grond- en vlekkenkleur met de nest-eieren van *Lanius collurio* overeenstemmende *canorus*-eieren zich o. a. door het niet-gesloten zijn van de eventueel om de stompe eipool aanwezige vlekkenrij onderscheidden; een gesloten vlekkenkrans toch is voor *collurio*-eieren een typisch kenmerk.

De eieren enz. der West-palaearktische **Strigidae**.

In N°. 3 van het „Journal für Ornithologie”, 1913 (pp. 410—443) brengt de Houtvester WENDLANDT (St. Goarshausen) een artikel „Ueber die Brutverhältnisse und Eiermasse der in der westlich paläarktischen Region lebenden Eulenarten”.

Voor al het voorkomen van *Syrnium uralense* (Pall.) in Oost-Pruissen, waar W. vroeger woonde, gaf hem aanleiding tot het publiceeren van afmetingen, waaraan beschrijvingen van het uiterlijk ¹⁾ der eieren, opgaven over vindplaatsen, enz. voorafgaan. Bij enkele soorten heeft W. ook de schaaldikte bepaald. Het komt hem voor dat die dikte toeneemt naarmate het woongebied der soorten zich noordelijker uitstrekt en bij de zuidelijke soorten naar verhouding het geringste is.

Alle Europeesche uilen houdt W. voor oorspronkelijke holen-broeders, *Bubo bubo* (L.) en *Strix flammea* L. niet uitgezonderd. Overal waar passende boomholten zijn, verkiest b. v. *S. uralense* deze boven oude roofvogelnesten, naar W. beslist verzekeren kan. Daar voor de uilen uit het hooge Noorden broedboomen geheel ontbreken — zoo zegt W. — maken sneeuw- en velduil, gaarne of niet, hun nesten op den grond. Door de kracht der gewoonte doen zij dit nu óók in boomrijke, zuidelijker steken, wanneer zij door het voorhanden zijn van overvloedig voedsel of andere oorzaken niet naar het hooge Noorden terugtrekken. Daarom — besluit W. — broedt de velduil bij ons en in Zweden (evenals hier te lande. v. P. L.) uitsluitend op den grond.

1) W. beschrijft de schaalkleur bij *Strix flammea* L. als: „weisz, mit gelblichem Anfluge; zulk een tint heb ik er nog nimmer bij waargenomen. v. P. L.

Ornithologische waarnemingen in Nederland

MEDEGEDEELD DOOR

Dr. E. D. VAN OORT.

De waarnemingen, die hierna volgen, ontving ik sedert het afdrukken van mijn laatste opstel onder bovenstaanden titel in den vorigen jaargang van ons tijdschrift. De najaarstrek leverde een groot getal gasten uit het noordoosten op, notenkrakers, pestvogels en barmsijsjes, terwijl ook zwanen in bijzonder groot aantal waargenomen schijnen te zijn. Duikeenden en zaagbekken echter kwamen, zelfs tijdens de vorstperiode in Januari, in minder groot aantal voor.

Als bijzonderheid wil ik hier met een enkel woord een paar buitenlandsche eendsoorten vermelden, die in September in ons land geschoten werden, welke echter zonder den minsten twijfel als uit de gevangenschap ontsnapte voorwerpen te beschouwen zijn. Den 13den September werden mij 6 boomeenden, *Dendrocygna fulva* (Gmelin), welke een jager dien dag in één schot bij Leimuiden (Z.-H.) geschoten had, aangeboden. Eenige dagen vroeger ontving ik een jong ♂ *Aie galericulata* (L.), dat bij een eendenjacht in Noord-Brabant geschoten was. De Heer F. E. BLAAUW, die met den toestand der watervogelliefhebberij in Engeland goed op de hoogte is, deelde mij mede, dat er in het Woburn-park van de Hertogin van Bedford in Engeland een aantal losvliegende voorwerpen van bovengenoemde boomeend zijn, die aldaar geregeld broeden en talrijke broedsels grootbrengen, waarbij ook ieder jaar een groot aantal jongen wegvliegt; ook losvliegende waaiereenden zijn er vele. De herkomst van de eenden is dus wel te vermoeden. Het hieronder vermelde voorwerp van *Casarca casarca* (L.) is wellicht eveneens niet geheel vreemd aan de watervogelliefhebberij. Ter voorkoming van misverstand wil ik hier nog vermelden, dat Dr. BÜTTIKOFER mij berichtte, dat de beide dwerggorzen, waarvan op p. 159 van den vorigen jaargang sprake is, en die hem bij aankomst in de Diergaarde niet in handen geweest zijn, na den dood van een der exemplaren, gebleken zijn gewone rietgorzen te zijn.

Ardea purpurea L. — **Purperreiger.**

Omtrent een broedplaats van deze soort in Overijssel buiten het

Kampereiland berichtte de Heer F. K. Baron VAN DEDEM mij het volgende:

„17 Juli ll. werd mij tusschen Windesheim en Zwolle in een plas aan den IJssel de plek gewezen, waar het nest van een purperreiger moest zitten. Toen wij bij den dicht met riet en biezen bezetten plas kwamen, streek de oude vogel — dadelijk te herkennen — af en hoorden wij de jongen, misschien een twintig meter van den wal, druk roepen, op de manier zooals ook blauwe reigers doen. Daar er geen boot of andere vaargelegenheid in de buurt te krijgen was, konden wij tot mijn spijt niet bij het nest komen.”

Cygnus bewickii Yarrell — **Kleine zwaan.**

In de maand November was onder de talrijke zwanen in het oostelijk deel der Zuiderzee bij Kampen de kleine zwaan niet zeldzaam. De Heer C. Baron VAN HEECKEREN TOT WALIËN meldde mij, dat hij in die maand drie oude exemplaren van deze soort aldaar schoot. Van den Heer H. J. ROZENDAAL ontving het Museum een oud ♀, dat den 12den November door Z.Ed. bij Kampen geschoten werd, ten geschenke.

Casarca casarca (L.) — **Kasarka-eend.**

Den 26sten September werd aan de Waal bij Gameraen (G.) een ♀ van deze soort geschoten en mij door den Heer J. H. BELLAART ter bestemming toegezonden. Het is bij deze eendsoort steeds twijfelachtig, of de in ons land, en in West-Europa in het algemeen, geschoten exemplaren wel zuiver wilde zijn. Dit is het derde voorwerp, dat mij uit ons land bekend is.

Anas boschas L. × *Dafila acuta* (L.) — Bastaard van **Wilde eend** en **Pijlstaart.**

Een mannelijke bastaard van deze beide soorten werd den 23sten Juli 1913 bij Nieuwkoop (Z.-H.) geschoten en voor de collectie van het Museum ontvangen.

Netta rufina (Pallas) — **Krooneend.**

Den 9den Augustus 1913 werden 3 wijfjes van de krooneend bij Nieuwkoop geschoten en mij voor onze collectie toegezonden. Het zijn vogels van het eerste jaar.

Aythya ferina (L.) \times *Aythya nyroca* (Güldenstädt) — Bastaard van Tafeleend en Witoogeend.

Den 3den Februari 1914 werd bij Nieuwkoop een ♂ eend geschoten, die ik na zorgvuldige vergelijking voor een bastaard van deze twee soorten houd. Zooals bekend is, werd het kruisingsproduct van deze beide eendsoorten door BÄDEKER in 1852 als soort beschreven onder den naam *Fuligula homeyeri*, naar een paar, dat in April 1850 bij Rotterdam geschoten was; een afbeelding van deze vermeende soort vindt men in Naumannia II, 1852, T. 1, in Naumann, Naturgeschichte der Vögel Deutschlands, XIII, 1860, T. 389, en in de nieuwe uitgave van dit laatste werk in Band X, T. 9. Reeds van den beginne afaan werd door vele ornithologen eraan getwijfeld, of de beschreven vogels werkelijk wel een soort waren, en het vermoeden uitgesproken, dat men hier te doen had met bastaarden. In 1892 kon ALBARDA echter met zekerheid aantonen, dat de beschreven vogels bastaarden waren, aangezien in de Rotterdamsche Diergaarde in 1890 eenige jongen gekweekt werden van een ♂ *A. ferina* en een ♀ *A. nyroca*, die na volwassen en uitgekleurd te zijn, volkomen geleken op de door BÄDEKER beschreven vogels. Het Museum bezat reeds een mannelijk voorwerp van dezen bastaardvorm, hetwelk deel uitmaakt van de collectie VAN WICKEVOORT CROMMELIN; het werd 25 Februari 1870 in ons land gevangen en leefde tot 9 Juni 1870 in de Rotterdamsche Diergaarde. Het bij Nieuwkoop geschoten voorwerp wijkt van dit laatstgenoemde, en ook van de beschrijving door BÄDEKER gegeven, af door de kleur van benedenhals, borst en bovenrug, die niet roestrood, maar zwart met een donkerkastanjebruine tint is. De vederen der onderzijde zijn grijsbruin met witte eindzoomen. Het voorwerp is iets grooter dan dat wij reeds bezaten; de vleugellengte is 205 mm., terwijl die van het voorwerp uit de collectie VAN WICKEVOORT CROMMELIN geen 200 mm. haalt. De kleur der iris was grijswit.

Deze bastaarden komen slechts zelden in de natuur voor; in de litteratuur worden een dozijn bekende voorwerpen vermeld.

Fuligula fuligula (L.) — Kuifeend.

Een oud ♂ van deze soort werd den 19den Juli bij Nieuwkoop geschoten. Ieder jaar worden aldaar in de eerste jachtdagen enkele oude en jonge voorwerpen bemachtigd. Het broeden van deze eendsoort in die streek is zeer waarschijnlijk; nog steeds is het mij

niet mogen gelukken, vandaar bewijsstukken in den vorm van eieren of donsjongen toegezonden te krijgen.

Oidemia fusca (L.) — **Groote zee-eend.**

Den 6den Februari ontving ik een bij Den Helder geschoten ♂ in volkomen kleed. Bij uitzondering wordt mij van deze soort een uitgekleurd ♂ toegezonden, terwijl ik oude ♀♀ en jonge ♂♂ vrij veel ontvang. Bij de eidereend doet zich hetzelfde verschijnsel voor, zelfs ontving ik van deze soort nog nooit een uitgekleurd ♂; bij de zwarte zee-eend en de ijseend daarentegen zijn uitgekleurde ♂♂ verreweg in de meerderheid.

Somateria mollissima (L.) — **Eidereend.**

De Heer L. Baron VAN HEECKEREN deelde mij mede, dat in de maand November 4 stuks op de Zuiderzee bij Kampen geschoten werden, waarvan Z.Ed. een aan het Leidsche Museum ten geschenke aanbood. Van de Groningsche kust ontving ik een tweetal voorwerpen in December, terwijl de Rotterdamsche Diergaarde vandaar eveneens een voorwerp ontving. Volgens mededeeling van den Heer J. H. BELLAART werd 9 December een ♀ bij Egmond aan Zee geschoten. Het zijn weder alle ♀♀ of niet uitgekleurde ♂♂, waarop bovenstaande berichten betrekking hebben.

Erismatura leucocephala (Scopoli) — **Stekelstaart-eend.**

Den 23sten November 1913 schoot de Heer H. J. ROZENDAAL bij Kampen, achter het eiland genaamd „de Stuurop”, een vrouwelijk voorwerp van deze voor ons land zeer zeldzame eendsoort. Het dier was geheel alleen. Dit is het derde voorwerp in Nederland buitgemaakt; het wordt in de verzameling van den eigenaar te Arnhem bewaard. De beide andere voorwerpen uit Nederland bekend zijn eveneens wijfjes; een ervan, geschoten in Maart 1859 bij het Schollevaarseiland in de nabijheid van Ouderkerk aan den IJssel, bevindt zich in het Museum van de Rotterdamsche Diergaarde; het andere, 27 November 1874 bij Oostzaan geschoten, is aanwezig in het Rijks-Museum te Leiden.

Pernis apivorus (L.) — **Wespendief.**

De Heer F. K. Baron VAN DEDEM meldde mij, dat hij een ♂ van deze soort ontving, dat 14 Juli 1913 te Windesheim (O.) in een klem

gevangen was. Zeer terecht merkte de Heer VAN DEDEM bij de mededeeling van deze vangst op, dat men den wespendif zeer zelden in handen krijgt; bovengenoemd exemplaar is het eerste, dat hij mocht ontvangen. Ook voor de collectie van het Museum krijg ik deze soort bij hooge uitzondering toegezonden, in de laatste tien jaren slechts één maal. In het Museum zijn thans 13 inlandsche exemplaren, welke tusschen de jaren 1830 en 1912 bemachtigd zijn; 11 hiervan maken deel uit van de collectie VAN WICKEVOORT CROMMELIN.

Grus grus (L.) — **Kraanvogel.**

Een fraai ♂ in het interessante jeugdkleed met den bruinen kop werd 26 October bij Deurne (N.-Br.) geschoten en voor het Rijks-Museum te Leiden aangekocht. De vogel werd geschoten door iemand, die reeds vele jaren in de Peel jaagt; volgens deze verschijnen de eerste kraanvogels jaarlijks omstreeks den 10den October aldaar; de vluchten blijven eenige dagen vertoeven en worden tot tegen het einde van October steeds door nieuwe vervangen.

Crymophilus fulicaria (L.) — **Rosse franjepoot.**

Een ♂ in winterkleed, dat den 13den December bij Westernieland (Gr.) gevangen was, werd mij voor de collectie van het Museum toegezonden.

Larus canus L. — **Kleine zeemeeuw.**

Den 1sten December 1913 werd bij Hornhuizen (Gr.) een interessante kleurafwijking van deze soort gevangen. Het is een ♀ van het tweede jaar, waarvan de kleine slagpennen en de dekveeren van de vleugels zuiver wit zijn; mantel en eenige schoudervederen zijn blauwgrijs. De slagpennen zijn vaalgrauw van kleur, evenals de donkere band aan het einde van den staart. Het voorwerp is van normale grootte. Kleurafwijkingen komen bij meeuwen zeer zelden voor.

Larus minutus Pallas — **Dwergmeeuw.**

Van deze meeuwsoort ontving ik wederom 5 stuks, in de maanden September, November en December bij Texel en aan de Groningsche kust bemachtigd.

Columba oenas L. — **Kleine boschduif.**

„In de meening, dat *Columba oenas* 's winters niet in ons land vertoeft, trof het mij 13 Januari ll. op enkele meters van mijn huis te Oostvoorne, vanuit mijn kamer, een exemplaar goed te kunnen waarnemen, in gezelschap van twee gewone boschduiven. Ook de jachtopzichter nam 29 Januari ll. in de duinen een exemplaar van zeer nabij waar onder gewone boschduiven. In verband met het in 1913 voor het eerst alhier in de duinen broedend waarnemen van deze soort, meende ik het waarnemen van een exemplaar vóór en na de laatste vorstperiode U even te moeten melden.” — TH. BARON COLLOT D'ESCURY.

Van de kleine boschduif zijn reeds meer winterwaarnemingen bekend; zij is, althans ten deele, voor ons land standvogel. Voor het Museum ontving ik dezen winter een 7 Februari 1914 te Oegstgeest geschoten ♂. Evenals van *C. palumbus* neemt men van deze soort soms in het laatst van October nog pas vlugge jongen waar.

Cuculus canorus L. — **Koekoek.**

„Den 13den Juni ontving ik een geschoten koekoek-wijffe. In het lichaam was een bijna voldragen ei, terwijl nog 4 in ontwikkeling waren in opvolgende dooiergrootte van een grooten knikker tot een kleinen. Daaruit zou men haast mogen afleiden, dat die eieren spoedig na elkander gelegd zouden worden en niet na eenige of vele dagen tusschenruimte, zooals in boeken vermeld wordt.” — J. H. BELLAART.

Het wordt thans algemeen aangenomen, dat het koekoek-wijffe om den anderen dag een ei legt tot een getal van 5 à 7 per legperiode, overeenkomende met een legsel van normaal broedende vogels; ieder wijffe heeft vermoedelijk in een seizoen twee van deze legperiodes, waarvan de tweede, evenals het tweede legsel van andere vogels, uit een geringer aantal eieren bestaat.

Omtrent den roep deelde de Heer J. MEDDENS mij mede, dat deze den 22sten September te Vries (U.) om 5.30 v.m. nog door hem en een medejager tijdens een drijfjacht gehoord werd.

Picus martius L. — **Zwarte specht.**

Het Leidsche Museum kwam nog in het bezit van een ♂, 3 September 1913 te Volthe, en een ♀, 28 September aldaar geschoten.

Turdus musicus L. — **Zanglijster.**

Dato 17 September 1913 schreef de Heer J. VAN LIDTH DE JEUDE te Tiel mij: „Voorgaande week zag ik een zanglijster haar pas uit het nest gewipt jong voeren; heel zeldzaam zag ik hier deze lijster — veel minder broedend of met jongen. Dit is dus op zichzelf hier ook een zeldzaamheid.”

In de eerste helft van September nog pas uitgevlogen zanglijsters is wel merkwaardig laat. De Heer J. MEDDENS nam op 1 Augustus 1913 het uitvliegen van een nest te Driebergen waar.

Calamodus aquatica (Gmelin) — **Waterrietzanger.**

Behalve een aantal exemplaren dezer soort, die mij in Augustus en September werden toegezonden, ontving ik den 7^{den} October nog een voorwerp, dat in den voorgaanden nacht tegen den vuurtoren van Westschouwen was verongelukt.

Cinclus cinclus aquaticus Bechstein — **Waterspreeuw.**

De Heer H. NILLESEN meldde mij nog, dat het mannetje, waarvan in mijn mededeeling in den vorigen jaargang op p. 155 sprake is, weer in dezelfde buurt is met een nieuw wijfje, en tevens dat hij nog een tweede broedplaats van deze soort aldaar gevonden heeft.

Motacilla alba lugubris Temminck — **Rouwkwikstaart.**

„Den 27sten Mei 1913 passeerde ik op den weg, loopende over den duinrand langs het strand te Oostvoorne, een kwikstaart op een afstand van slechts enkele meters, die mij opviel door zijn donkere kleur. Nader zag ik, dat het grijs op den rug enz. van den gewonen kwikstaart hier zwart was en constateerde ik alzoo den rouwkwikstaart. In zijn onmiddellijke nabijheid was voortdurend een gewone kwikstaart en weldra zag ik, dat beide druk bezig waren nestmateriaal te verzamelen en te brengen naar een stapel takkebossen in de nabijheid. Heel dien achtermiddag, en ook den volgende dag, nam ik hen nauwkeurig aldaar waar. Den 13^{den} Juni teruggekeerd, vond ik tot mijn spijt den stapel takkebossen opgeruimd.” — TH. BARON COLLOT D'ESCURY.

Motacilla boarula L. — **Groote gele kwikstaart.**

Ik ontving een jong voorwerp, hetwelk den 3^{den} Augustus bij

Tongelre (N.B.) geschoten was en in die omgeving uitgebreed moet zijn.

Ampelis garrulus L. — **Pestvogel.**

In November en December 1913 en Januari 1914 zijn weder een vrij groot aantal pestvogels allerwege in ons land geobserveerd; het meest zijn zij blijkbaar in November in de noordoostelijke provincies waargenomen. Ik kreeg slechts weinige berichten van waarnemingen toegezonden, welke hieronder volgen, en ontving slechts 4 voorwerpen voor de collectie van het Museum, 3 uit Groningen (17 November en 22 December) en 1 uit Noord-Holland (December).

De Heer TH. BARON COLLOT D'ESCURY meldde mij, dat omstreeks 25 November een exemplaar geschoten werd te Oostvoorne.

De Heer J. VAN HOEY SMITH nam omstreeks 18 December een paar voorwerpen waar in Rotterdam.

De Heer J. H. BELLAART ontving 19 December een bij Winterswijk geschoten ♂.

De Heer W. WARNSINCK ontving 21 December 2 voorwerpen, beide ♀♀, van Texel.

Dr. L. F. DE BEAUFORT meldde mij, dat 12 Januari 1914 een ♂ gevangen werd te Leusden bij Amersfoort.

De Heer A. VAN EGMOND deelde mij ten slotte mede, dat hij in November en December minstens een 80 stuks op de markt in Groningen gezien heeft.

Nucifraga caryocatactes macrorhynchos Brehm — **Dunsnavelige notenkraker.**

Nadat de eerste voorboden van een notenkraker-invasie den 3den September te Rossitten aan de Kurische Nehrung waargenomen waren, is ons land in de laatste helft van September en in October en November eveneens bezocht door een belangrijk getal van deze vogels. De waarnemingen, die mij werden medegedeeld, of de voorwerpen, die mij werden toegezonden, laat ik hier naar tijdsorde volgen:

26 September 2 ex. bij Hattem (G.) gezien (Mr. P. G. VAN TIENHOVEN).

27 September 1 ♂ bij Nunen (N.B.) geschoten, aan mij toegezonden.

29 September 2 ex. bij Wageningen (G.) gezien (J. W. ARENDTS).

30 September 1 ♂ bij Noordlaren (Gr.) geschoten, aan mij toegezonden.

1 October 1 ♀ bij Wassenaar (Z.-H.) geschoten, aan mij toegezonden.

2 October 1 ex. tusschen Arnhem en Rozendaal (G.) waargenomen (A. A. VAN PELT LECHNER).

2 October 1 ex. bij Amersfoort (U.) waargenomen (Dr. L. F. DE BEAUFORT).

3 October 1 ♀ bij Wassenaar (Z.-H.) geschoten, aan mij toegezonden.

4 October 1 ♂ bij Uithuizen (Gr.) geschoten, aan mij toegezonden.

4 October 1 ex. bij Amersfoort geschoten (H. KLERK DE REUS).

5 October 3 ex. bij Zuidlaren (Dr.) waargenomen (Prof. Dr. J. F. VAN BEMMELEN.)

18 October 1 ♀ bij Eelde (Dr.) geschoten, aan mij toegezonden.

Einde September en October meerdere exemplaren waargenomen in de duinstreek van Voorne (Z.-H.), de laatste waarneming 29 October (Th. Baron COLLOT D'ESCURY).

Begin November ongeveer een 50-tal doode exemplaren op de weekmarkt te Groningen, in den omtrek gevangen (A. VAN EGMOND).

15 November 1 ♂ bij Tongelre (N.-B.) geschoten, aan mij toegezonden.

20 November 1 ex. te Schaarsbergen bij Arnhem gezien (Th. Baron COLLOT D'ESCURY).

Wanneer ik hierbij de aantekeningen voeg, die ik omtrent waarneming van deze vogels uit dag- en weekbladen noteerde, blijkt, dat vooral in October deze vogels over zoowat geheel ons land verspreid geweest zijn. In November is hun aantal gaandeweg verminderd, na den 20sten dier maand zijn mij geen waarnemingen meer toegezonden.

Een interessante waarneming van den notenkraker in den afgeloopen zomer, die m. i. niet in verband mag gebracht worden met het optreden in den herfst, deelde de Heer COLLOT D'ESCURY mij als volgt mede:

„Omtrent notenkrakers meen ik U nog het volgende te moeten melden: Mijn boschwachter had in de eerste week van Juni in mijn bosch alhier (Oostvoorne) gezien, twee malen in den tijd van drie dagen, een vogel, dien hij niet kende. Hij beschreef hem als een vogel, die zeer veel geleeke op de kauw, doch wit gespikkeld

als een sprecuw, en als hij opvloog, wit aan het einde van den staart. De vogel was in 't geheel niet schuw. Daarna in Juli zag hij den vogel verscheidene malen. Ook een van mijne arbeiders zag toen den vogel meermalen, alleen en samen met mijn boschwachter. Toen nu in October—November zich overal notenkrakers vertoonden, ook bij mij hier, noemde ik den naam van deze aan mijn boschwachter en toen vertelde hij mij, dat die vogel van Juni—Juli eenzelfde was. Dezer dagen hoorde ik nu van een derden persoon, die in de eerste helft van Juli tijdelijk bij mij in het bosch had gewerkt, dat hij in dien tijd ook meermalen had gezien „een bonte kauw, die zeer mak was”. Na nauwkeurig door de drie personen hunne waarnemingen nog eens te hebben doen vertellen, ben ik overtuigd, dat hier in Juni en Juli een notenkraker was. Hij was, behalve eens, steeds gezien in een bepaald gedeelte van mijn bosch.”

Ik kan niet aannemen, dat wij hier reeds met een voorlooper van den najaarstrek te doen hebben; eerder zou ik denken aan een achterblijver van de invasie van het jaar 1911. De waarneming is zeer merkwaardig en onwillekeurig word ik herinnerd aan een bericht in de „Ornithologische Monatsberichte” van December 1913, waarin mededeeling gedaan wordt van het plotseling verschijnen, en zelfs broeden, van den Siberischen notenkraker in den zomer van 1908 in Posen.

Aegiothus linaria (L.) — **Barmsijsje.**

Een sterke trek van barsijsjes is er in October en vooral November waargenomen. Ik was niet in de gelegenheid een aantal te onderzoeken, daar ik geen voorwerpen toegezonden kreeg, uitgezonderd een enkel, dat tot het kleine, bruine ras, *Aeg. lin. cabaret* (P. L. S. MÜLLER) behoorde.

Coccothraustes coccothraustes (L.) — **Appelvink.**

Dato 9 December 1913 schreef de Heer TH. Baron COLLOT D'ESCURY mij het volgende: „Sinds eenig dagen zie ik telkenmale een appelvink alhier (Oostvoorne). Ik vermeld dit, omdat hij voor deze streek een zeldzame verschijning is; in een tiental jaren is het slechts de tweede maal, dat ik hier een exemplaar opmerkte. Het voorwerp, dat ik dezer dagen waarneem, zie ik dagelijks bij een taxus-boschje, druk bezig op den grond voedsel te zoeken. Wat bleek mij bij onderzoek? In het begin van den herfst waren het zwarte lijsters,

zanglijsters en koperwieken, die gretig de bessen der taxusboomen verorberden en de harde kernen onverteerd achterlieten. Het was nu de appelvink, die de harde pitten opzoekt en met zijn daarvoor geschikt snavel kraakte. Waar dus de lijsters een nuttig werk verrichten voor deze boomsoort, wordt dat werk door de appelvinken vernietigd."

Leiden, 28 Februari 1914.

Overwintering van Kluiten in Zeeland.

Zooals bekend is, is de kluit (*Recurvirostra avosetta* L.), bij ons een trekvogel, die in September of begin October vertrekt om in Maart of April terug te keeren.

In den afgeloopen winter heb ik dezen vogel echter talrijk (± 100 —150 exemplaren) waargenomen bij den spoorwegdam door het Sloe bij Arnemuiden. De datums zijn 4 November, 21 November, 19 December 1913 en 6 Januari, 18 Januari, 3 Februari en 17 Februari 1914 (de laatste waarneming gedurende de strenge vorstperiode).

Bij verschillende auteurs heb ik nageslagen of zij iets van 't overwinteren van deze vogels vermelden, maar kon daaromtrent alleen vinden in de „Avifauna Neerlandica" van Baron SNOECKAERT VAN SCHAUBURG, dat een exemplaar op 20 November 1865 bij Middelburg geschoten werd.

Bij hun broedterrein te Hoek van Holland nam ik ze 's winters nooit waar.

Daar het dus een niet elk jaar waargenomen verschijnsel is, verzoek ik hierbij beleed onze lezers, die winterwaarnemingen van kluiten in Nederland gedaan hebben of die hieromtrent iets gelezen hebben, mij dit zoo spoedig mogelijk te willen melden.

Met behulp van deze gegevens hoop ik later in dit tijdschrift een uitvoeriger mededeeling te plaatsen.

G. J. VAN OORDT.

Middelburg.

De Koningspingoeins in de Rotterdamsche Diergaarde.

DOOR

Dr. J. BÜTTIKOFER.

(Met Plaat I).

Den 23sten Januari ll. werd in de haven van Rotterdam door een traanboot een aantal interessante antaretische dieren aangevoerd, met uitzondering van 4 Koningspingoeins, alle voor den nieuwen zoologischen tuin te Edinburg bestemd.

Deze verzameling levende dieren bevatte 2 Weddell's Zeehonden, *Leptonychotes weddelli*, 2 jonge Zee-olifanten, *Macrorhinus leoninus*, 4 oude en 4 jonge Koningspingoeins, *Aptenodytes patagonica*, 1 oude Rotspingoein (Engelsch: Rockhopper), *Catarrhactes chrysocome*, en 1 oude Gestreepte Pingoein (Engelsch: Gentoo Penguin) *Pygoscelis papua*.

Van de 8 Koningspingoeins was onze Diergaarde zoo gelukkig, 2 oude en 2 jonge exemplaren in bezit te krijgen, alsmede een viertal eieren, vermoedelijk behoorende tot twee verschillende soorten Pingoeins. Al de bovengenoemde exemplaren zijn afkomstig van Zuid-Georgïa, een eiland in den Zuid-atlantischen Oceaan, gelegen op 54° Z.Br. en 37° W.L., ten oosten van de zuidpunt van Zuid-Amerika, waar deze vogels in groote kolonies broedende worden aangetroffen.

De vier ontvangen exemplaren, die in de laatste weken der zeereis wegens onvoldoenden voorraad visch eenigszins kort gehouden waren, maar niettemin zeer tierig bleken te zijn, verslonden dagelijks een geweldige hoeveelheid jonge schelvischen, die hen een voor een boven den gretig geopenden snavel gehouden werden.

De hierbij gevoegde plaat, naar eene photographische opname, eenige dagen na hunne aankomst in de Diergaarde gemaakt, geeft de vogels zoo goed weer, dat eene uitvoerige beschrijving vrijwel overbodig is. Hun waggelende gang, met korte stapjes op de dicht bij het achtereinde van het lijf geplaatste korte pooten, waarbij de als roeispanen gebouwde en met schubachtige, harde veeren bedekte vleugels aan het vertikaal gehouden lichaam neerhangend of ook wel eigenaardig gesticuleerend gedragen worden, is buitengewoon koddig en trekt in hooge mate de aandacht. De beide oude exemplaren hebben kop, kin en keel zwart, met een oliegroenen glans. De punten der vleugels zijn aan de binnenzijde geheel zwart. De geheele rug en de buitenzijde der vleugels zijn aschgrijs, de onderkant glanzend wit, evenzoo de flanken en het middenvlak op de binnen-

zijde der vleugels. De krop en een groote ovale vlek op de zijden van het achterhoofd zijn prachtig oranjegeel, evenals een smalle band, die deze vlekken met den krop verbindt. Ook de achterste helft van den ondersnavel vertoont op de buitenkant dezelfde kleur; de rest van den sterken, puntigen snavel is zwart. De korte beenen zijn tot aan de voeten bevederd, van voren wit, van achteren grijs. De zwarte, vleezige voeten zijn 18 cM. lang en tusschen de drie voorste teenen over hun geheele lengte van zwarte zwemvliezen voorzien, de achter(binnen-)teen is rudimentair en zit als een kleine knobbel, die echter nog een nagel vertoont, achter op den binnenkant van den voetwortel. De staart is zeer kort en eigenaardig gebouwd, doordat de 20 pennen, die nauwelijks langer zijn dan de dekveeren, niet slechts op het einde, maar ook op de zijkanten van den zeer sterk verlengden, wigvormigen wortel vastzitten; hij wordt dikwijls, met den rug een rechten hoek vormend, als steun bij het zitten gebruikt. De eigenaardig gebouwde veeren zijn hard, kort en smal en liggen als schubben plat tegen het lijf.

Bij het zwemmen en duiken wordt dikwijls van de vinvormige zwemvleugels gebruik gemaakt. Evenals onze Aalscholvers, liggen de Pingoeins bij het zwemmen diep in het water en doen dan met het boven water uitstekende gedeelte van hun grijzen rug sterk aan een zeehond denken. Het grootste gedeelte van den dag en ook des nachts staan zij echter aan den kant, waar zij, soms met de borsten tegen elkander, den snavel hoog opgestoken, met schetterend geluid heele gesprekken voeren, gevolgd door een allerkoddigste diepe buiging.

De beide jonge exemplaren waren bij aankomst geheel met eenkleurig bruin dons bedekt, dat geen spoor van geel of wit te zien gaf. In dit donskleed zagen zij er uit als bruine beren, en dit warme, bruine pak werd door het publiek algemeen met een chauffeursjas vergeleken. Een maand na hunne aankomst, 21 Februari, stierf een dezer jongen vrij plotseling midden in de rui, die ongeveer half Februari begonnen was, en dit interessante exemplaar, reeds voor een groot gedeelte in het kleed van den volwassen vogel, maar toch nog zonder de gele kleur op kop, krop en snavel, werd naar het Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden opgezonden ¹⁾.

De hoogte onzer Pingoeins bedraagt in staande houding van voetzool tot kruin bij horizontaal gedragen snavel 70, bij opgerichten

1) Sedert zijn helaas ook het tweede jong en een der ouden gestorven, en zijn beiden eveneens in het Leidsche Museum van Natuurlijke Historie terecht gekomen.

kop tot de snavelpunt 86 cM.; de lengte der roeivleugels is 37 cM. Het gewicht der jonge exemplaren bedroeg bij bunne aankomst 11, dat der oude 13 K.G.

De kapitein der stoomboot, die deze vogels medebracht, vertelde mij, dat de „Rockhopper” en de „Gentoo-Penguin” reeds in December, de Koningspingoein daarentegen eerst in Februari begint te broeden, zoodat het jong eerst in Maart, dus tegen het einde van den antarctischen zomer, het ei verlaat. Wij mogen dus aannemen, dat het donskleed der Pingoeins, ten minste bij deze soort, ongeveer een jaar gedragen wordt.

Zooals bekend, zijn de Pingoeins, bij welke de slagpennen ten eenenmale ontbreken, en die dus het vliegvermogen missen, de antarctische vertegenwoordigers der Alken, welke laatsten alleen het noordelijk halfrond bewonen. Zij worden door een kleine 20 soorten vertegenwoordigd, die in 6 geslachten worden ingedeeld. Het geslacht *Aptenodytes* of Reuzenpingoein bevat, behalve de hier genoemde, nog een grootere soort, den Keizerspingoein, *A. forsteri*, G. R. GRAY, die eene hoogte van ruim 1 M. en een gewicht van 30—35 KG. (?) bereiken moet en wiens broedgebied tot de kusten van het antarctische vasteland schijnt beperkt te zijn. Voor zoover mij bekend, is deze grootste aller Pingoeins nog nooit levend naar Europa gebracht. Van den Koningspingoein echter is reeds in den zomer van 1883 een exemplaar gedurende korten tijd in den Londenschen dierentuin te zien geweest, en in September 1910 werden in het dierpark van HAGENBECK, te gelijk met twee zee-olifanten, een 40-tal oude en jonge Koningspingoeins aangevoerd, die echter kunstmatig moesten worden gevoed en dan ook spoedig alle te gronde gingen. In Nederland werden deze vogels dus te voren nog nooit levend vertoond.

De eenige Pingoein-soort, die vrij dikwijls in Europeesche dierentuinen wordt ingevoerd en daar ook langeren tijd in het leven blijft, is de tamelijk kleine Zwartvoet-Pingoein, *Spheniscus demersus*, die op de kusten van Zuid-Afrika tehuis behoort.

Rotterdam, 15 Maart 1914.

Over in Nederland waargenomen Blauwborstjes

DOOR

Dr. E. D. VAN OORT.

(Met plaat II).

Behalve het gewone blauwborstje, *Cyanecula suecica cyanecula* (Wolf), waarvan het ♂ doorgaans een witte vlek in het blauwe borstschild draagt, soms echter een geheel blauw borstschild heeft, en dat in ons land op vele moerassige plaatsen geen zeldzame broedvogel is, zijn er in Nederland af en toe laat in het voorjaar, omstreeks midden Mei, blauwborstjes waargenomen, waarvan de ♂ ♂ een bruinroode vlek in het blauwe borstschild dragen. Deze voorwerpen werden tot voor korten tijd in de Nederlandsche vogel-litteratuur vermeld als te behooren tot den vorm, die door Linné beschreven is onder den naam van *suecica* en welke als broedvogel in Zweden, Noord-Rusland en West-Siberie voorkomt. Nu heeft echter O. Kleinschmidt in 1904 in een opstel in het „Journal für Ornithologie” p. 302 aangetoond, dat in het Noorden van Europa twee vormen van roodvlek-blauwborstjes voorkomen, de een als broedvogel op het gebergte van West-Scandinavië, door hem *gaetkei* genoemd naar een voorwerp van Helgoland, waar deze vorm op zijn trek langs West-Europa naar zijn winterkwartieren en omgekeerd talrijk wordt aangetroffen, en de andere als broedvogel in de lage streken van Zweden en verder oostelijk in de toendra's van Noord-Rusland, de door Linné als *suecica* beschreven vorm, welke door Oost-Europa naar zijn winterverblijf in Noordoost-Afrika trekt. Deze beide vormen gelijken zeer veel op elkaar, schijnen echter standvastig door verschil in grootte en door verschil in tint, vooral van de bovenzijde, van elkaar onderscheiden te zijn. De West-Scandinavische vorm, *gaetkei*, is de grootste; de maximum-vleugellengte is bij oude ♂ ♂ 81 mm., de minimum-vleugellengte 76 mm.; van den kleineren oostelijken vorm, *suecica*, hebben oude ♂ ♂ een vleugellengte van 74—77 mm. De groote vorm is over het geheel, maar voornamelijk op den rug, iets donkerder dan de kleine, en bezit ook een relatief kleinere roode

borstvlak. De wijfjes van beide vormen verschillen op gelijke wijze, de vleugellengte bij *suecica* gaat tot 73 mm., terwijl die van *gaetkei* tot 76 mm. reikt.

De verschillende trekrichtingen van de beide vormen in aanmerking nemende, is het meest waarschijnlijke, dat de geregeld door Nederland trekkende vorm, de West-Scandinavische *Cyanecula suecica gaetkei* (Kleinschmidt) zal zijn, en dat werkelijk deze vorm tot onze vogelfauna gerekend moet worden, is gegrond op 2 bewijsstukken in de collectie van 's Rijks Museum van Natuurlijk Historie te Leiden. Het ♂ toch, waarover ik een mededeeling deed in den vorigen jaargang (p. 79), heb ik na zijn dood nauwkeurig onderzocht en, hoewel de vleugels van dit voorwerp door verblijf in de kooi zeer beschadigd zijn en een juiste lengtebepaling niet meer toelaten, acht ik dit voorwerp na vergelijking met andere voorwerpen van *gaetkei* en *suecica* te behooren tot eerstgenoemden vorm. In alle deelen bezit het eenigszins grootere afmetingen dan *suecica* en ook een iets donkerder kleur. Aan den onderrand van de bruinroode borstvlak, die naar verhouding minder groot is dan bij voorwerpen van *suecica*, is een aanduiding van wit waarneembaar, veroorzaakt door de witte basis van de onderliggende blauwe veeren. Zooals bekend is, werd deze vogel volgens den Heer C. Kroon den 11den Mei 1913 bij Haarlem gevangen. Het tweede voorwerp, dat ik tot dezen vorm breng, is een ♀ uit de collectie van WICKEVOORT CROMMELIN (n°. 73—5). Hoewel de wijfjes van de verschillende vormen zeer lastig te onderscheiden zijn, zijn de grootte (74 mm. vleugellengte) in verband met den datum, waarop het gevangen werd, 20 Mei 1885 — (abusievelijk vermeldde ik in „Notes from the Leyden Museum” XXX, 1908—'09, p. 194 den datum van vangst 20 Maart) — als doortrekkende vogel in den Haagschen Dierentuin, een paar gegevens, die met vrij groote zekerheid ook voor dit voorwerp op *gaetkei* wijzen. Aan de figuren op de bijgevoegde plaat liggen beide genoemde voorwerpen ten grondslag. De vraag of *Cyanecula suecica* (L.) ook in ons land wordt aangetroffen blijft nog open; de mogelijkheid hiertoe bestaat zeer zeker, alhoewel die, vooral wat betreft waarneming in het voorjaar, gering is.

Leiden, Maart 1914.

Studien über Vogelstimmen nach neuen Gesichtspunkten

VON

HANS STADLER UND CORNEL SCHMITT

(Lohr am Main).

Obwohl im letzten Jahrzehnt BERNHARD HOFFMANN, ERICH HESSE und besonders ALWIN VOIGT sich mit dem Studium der Vogelstimmen eingehender beschäftigt haben, so können ihre Ergebnisse nicht recht befriedigen. VOIGT hat eine Auswahl von Stimmen ausführlicher bearbeitet, viele oft ausgezeichnet beschrieben, aber bei der Wiedergabe der schwierigeren Gesänge und Rufe hat seine Methode öfters versagt ¹⁾.

Die Schwierigkeit, Vogelstimmen wiederzugeben, beruht am wenigsten auf der Unsicherheit ihrer Intervalle, worüber alle populären Schriftsteller einander nachschreiben. Sie liegt weit mehr in ihrer Tonhöhe, die vielfach sehr schwer zu bestimmen ist, in der Klangfarbe, für die es oft keine Vergleiche in der menschlichen Musik gibt, in der Schnelligkeit der Tempi, sodann in dem so sehr häufigen Auftreten von Geräuschen, die oft die Töne ganz verdecken können. Der Hauptmangel aber scheint uns der gewesen zu sein, dass sich bislang kein Musiker gefunden hat, der sich in die Sache vertieft und den Vogelstimmen sein Können und seine Liebe geweiht hätte.

Es ist kein Wort darüber zu verlieren, dass die seit NAUMANN herrschende Methode, die Gesänge mit Silben wiederzugeben, für sich allein ausscheidet bei der wissenschaftlichen Bearbeitung von Vogelstimmen. Den Schluss der gleichen Buchfinkenstrophe hören 30 Beobachter lautlich 30mal verschieden. Als wir die durch HELLERER—PARROT berühmten gewordenen Halsbandschnäpper des Nymphenburger Parks verhörten, fanden wir, ganz abgesehen von groben Beobachtungsfehlern, auch nicht eine Spur von Anklängen

1) Mit dieser Kritik liegt uns nichts ferner als VOIGT's Verdienst schmälern zu wollen. Das bedeutsame und erfreuliche seines Buchs ist besonders der Umstand, dass es das Studium der Vogelstimmen nicht nur zu einer Spezialwissenschaft erhoben, sondern sogar volkstümlich gemacht hat, und vor allem sein sittlicher Wert: zu lehren, dass man Vögel beobachten kann, auch ohne sie zu morden.

wieder an die von jenen Autoren geschriebenen Silbenstrophen. Den Vokal i kann man aus 25 verschiedenen Noten der 4., 5. und 6. Oktave heraushören. Es ist kaum zuviel behauptet, wenn man sagt, dass ebensogut wie die Strophen der Nachtigall — BEETHOVEN'S berühmtes Asdur-Andante mit Worten wiederzugeben wäre. Immerhin wird diese Silbenmethode NAUMANN'S von uns nicht völlig über Bord geworfen, wie wir späterhin zeigen werden.

Nichts scheint dem Modernen näher zu liegen als die Aufnahme von Vogelstimmen mit dem Phonographen. Die Praxis der Phonographie zeigt jedoch, dass Resultate bis jetzt nur von geübten Fachleuten zu erzielen sind und nur dann, wenn der Apparat so nah wie möglich an den singenden Vogel herangebracht wird. Demgemäss ist seine Anwendungsweise bisher jedenfalls noch ungemein beschränkt, wobei auch die Umständlichkeit des Verfahrens und die Höhe der Kosten nicht zu vergessen sind.

Wir dachten auch an den modernsten Triumph menschlicher Technik, die photographische Registriermethode für Schallwellen. Die Schallwellen versetzen hiebei einen Spiegel in Schwingungen, die dieser auf einen rotierenden Film wirft. Wer solche Filmkurven RUHMER'S gesehen hat oder REGEN'S Aufnahmen des Grillenzirpens, der muss sich sagen, dass eine idealere Vollständigkeit der Wiedergabe von Tönen nicht mehr möglich ist. Man ist zudem auf dem besten Weg, diese photographischen Bilder zu übertragen auf den Phonographen; so dass man nicht nur jede kleinste Einzelheit hinsichtlich Tonhöhe, Rhythmus, Metrik, Tempo, Dynamik genauestens und in aller Musse studieren, sondern sogar das Timbre, den Klang, in unvergleichlicher Weise auf der phonographischen Platte wird festhalten und wiedergeben können. Aber die Sache ist noch vollständig im Fluss, und es werden Jahre vergehen, bis ein Apparat erfunden ist, der für Aufnahmen von Vogelstimmen brauchbar und dem weniger Geübten und weniger Bemittelten zugänglich sein wird.

Wir sagten uns aber ausserdem, dass eine Methode wie die Fixierung auf dem photophonographischen Film, selbst wenn dieser nicht mehr wie heute ein einziges Wort in 3 m. Länge bringt, nicht handlich genug ist und durch ihre Umständlichkeit und ungeheure Wissenschaftlichkeit den Liebhaber und allgemeinen Ornithologen abschrecken muss. Immer wird eine einfache Methode unentbehrlich sein, die in treffender Kürze das charakteristische Bild einer Strophe oder eines Rufs bringt. Dafür

gibt es kein besseres Hilfsmittel als die Notenschrift — eine Schrift, die jedem Gebildeten geläufig ist und ihn deshalb nicht vor vollständig Neues stellt. Mögen die Intervalle der Vogelmusik zuweilen wirklich nicht einzupressen sein in unser Notensystem, mag das Timbre damit nicht zu fassen, mag das Welschen der Grasmücken und Wellensittiche, das Klirren der Girlitzstrophe, mag die Höhe der vielen Geräusche der Vogellaute mit dieser Methode vorerst nicht wiederzugeben sein — ein Bild, ein meist sehr genaues und charakteristisches Bild fast sämtlicher Vogelstimmen vermag die Notenschrift unter allen Umständen zu geben.

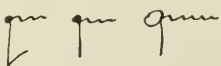
Es handelt sich ja gar nicht darum, die Strophen und Rufe alle so zu schreiben, dass sie nachgesungen werden können wie unsre eignen Lieder. Dazu wären wir schon deswegen nicht imstande, weil uns doch die Instrumente fehlen würden, um die Klangfarbe wiederzugeben, das für den Höreindruck Charakteristischste und Wichtigste. Wir wollen nichts anderes als die Strophen und Rufe analysieren. Früher wurden diese zum grössten Teil nur beschrieben; wir geben ein allen verständliches Bild der Vogelstimmen — so wie wir es in den Tonsätzen unsrer eignen Musikstücke auch nicht anders tun.

Unsere gebräuchlichen und allbekannten musikalischen Zeichen reichen fast vollständig aus für das Schreiben von Vogelstimmen, selbst für die vielen Geräusche der Vogellaute — gebrauchen wir doch selbst auch für Pauke und andere Schlaginstrumente die Notenschrift.

Unsere Methode fusst auf dieser Schrift, und nur drei neue Zeichen haben wir zur völligen Angleichung an die Besonderheiten der Vogelstimmen notwendig gefunden.

Unreine Töne bezeichnen wir mit schräg durchstrichenen Notenköpfen, z. B. ; reine Geräusche mit doppelt durch-

strichenen Notenköpfen ( ) ; die für viele Vogelstimmen so bezeichnenden Roller, d. h. schnell aufeinander folgende gleichhohe Töne (fälschlich immer Triller genannt), werden je nach der

Länge geschrieben als und nach ihrem Ablauf

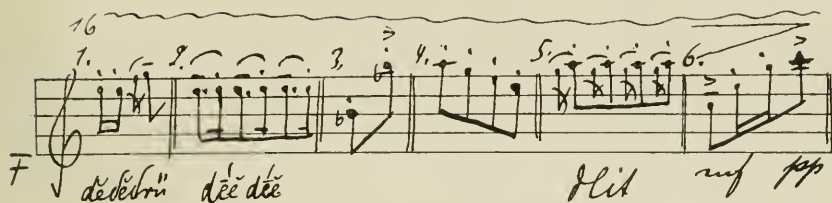
Bei dem ersten Beispiel bleibt der Roller

auf einem Ton stehn, in den folgenden ändert sich die Tonhöhe.

Mit diesen wenigen neuen Zeichen gelingt es nun wirklich dem Musiker und unter seiner Anleitung dem mit nur einigem musikalischen Gehör ausgestatteten Laien, die meisten Vogelstimmen bei einiger Übung aufs Papier zu bannen — vorausgesetzt, dass er die Tonhöhe bestimmen kann.

An der Unmöglichkeit, die Tonhöhe genau zu bestimmen, sind die bisherigen Beobachter fast durchgehends gescheitert. Zwar Löwe, der Meister der Ballade, sprach es bereits aus, dass der Vogelgesang vielfach in sehr hohen Oktaven sich bewege, aber seine Schreibungen von Buchfinken-, Heidelerchen-, und anderen Gesängen zeigen, dass er sich mit dem Problem praktisch nur ganz nebenbei beschäftigt hat. HOFFMANN verlegt die Höhe der meisten Singvogelstimmen (statt in die Tonspannung von c_4 bis c_6) irrtümlicherweise in diejenige von c_2 bis c_3 . VOGT hat erst in der letzten Auflage seines Exkursbuchs (1913), unsern Anschauungen Rechnung tragend, die Oktaven seiner Notensätze erhöht.

Wer immer Vogelstimmen beobachtet, der kann nichts Besseres tun als zu versuchen, sie nachzupfeifen. Die tief singenden Vögel: Singdrossel, Amsel, Pirol, Waldkauz, auch Gartenspötter, an der See die Brachvögel, Kiebitze, Pfuhlschnepfen, Rotschenkel — nicht zu vergessen den Kuckuck und die verschiedenen Taubenarten — die lassen sich meistens sehr gut nachpfeifen und in ihrer Tonhöhe mit der Pfeifstimme allein aufs sicherste bestimmen. Die Pfeifstimme der meisten Menschen umfasst etwa eine Tonspannung von h_1 bis g_4 oder gis_4 . Besonders von dem höchsten Pfeifton aus lässt sich in den Strophen der genannten Vögel fast jeder Ton gut bestimmen, vorausgesetzt, dass wir die oft schnell vorgetragenen Strophen so lang im Ohr behalten; und wir würden jedem Anfänger sehr raten, namentlich die Singdrosselstrophen oder Brachvogelrufe nachzupfeifen und niederzuschreiben, die Intervalle zu bestimmen, besonders aber die Oktave genau zu prüfen und mit Klavier oder Flöte zu kontrollieren; er kann das gar nicht oft genug tun. Fast alle Strophen der letztgenannten Vögel bewegen sich in der vierten Oktave, meist nahe der obern Grenze der Pfeifstimme; da ihr Timbre dem unsrer Pfeiftöne fast gleichkommt, so findet sich hier auch der Anfänger ohne besondere Schwierigkeiten zurecht. Oder er vergleiche in „Artis“ nachpfeifend (und nachsingend) die Rufe des Uhus mit dem Rucksen der in den Bäumen nebenan nistenden Ringeltauben, und deren Stimmen wieder mit dem Tremoliren der ebenda hausenden

Phrasen des Gartenspötters (*Hippolais icterina* [Vieill.]). N°. 3: Oktavensprung, N°. 4 ist der flötende Schluss der Halsbandschnäpper (Imitation), N°. 5 der Ruf des Säbelschnäblers (kluit). N°. 6: ein C dur-Akkord in wundervoller Klangfarbe ertönend. Kojen auf Texel. Der Gesang der Gartenlaubvögel von Texel ist so unbeschreiblich grossartig, dass es sich ihretwegen allein schon lohnt, die Insel zu besuchen.

Aber schon die Singdrosselstrophe erreicht, davon überzeugen wir uns bald, Höhen, in die ihr unsere Pfeifstimme nicht folgen kann: wir können nur schätzungsweise die Tonhöhe solcher hoher Touren noch feststellen. Bei den meisten unserer einheimischen Singvögel aber versagt die Methode des Nachpfeifens vollständig; das kommt daher, dass deren Stimmen am Ende der 5., in der 6. Oktave und darüber hinaus liegen, also in einer Lage, die auch den Instrumenten menschlicher Musik im allgemeinen fremd ist. Erreicht doch selbst die Violine mit dem höchsten Flageolet höchstens den Beginn der 5. Oktave; ja die höchsten Töne des Klaviers können von uns nachgepfeift werden und klingen dann sogar weit besser als auf dem Instrument, wo sie spitzig und klangarm erscheinen. Deshalb benötigen wir ein Instrument, das bis in die Tonlage des Vogelgesangs hinauf folgen kann.

Nach einigem Suchen und Schwanken blieben wir stehen bei der Orgel und benützten von da ab einen Satz Orgelpfeifen mit ausgezeichnetem Erfolg.

Die Orgel hat, was auch fleissigen Kirchenbesuchern nur selten zu Bewusstsein kommt, ungemein hohe Töne; einige ihrer Register reichen bis in die 6. Oktave hinein. Sie besitzt ferner ein Register, das Salizional, dessen Klänge in den hohen Lagen das Timbre vieler Vögel oft überraschend gleicht — weil es als eng mensuriertes Register sehr viele Obertöne, wie viele Vogelstimmen, enthält. Endlich sind diese hohen Salizionalpfeifen handlich (in einem Etui gut mitzuführen) und billig¹⁾. Wir benützen einen Satz Orgel-

1) Steinmeyer in Öttingen (Baiern) liefert sie das Stück zu 1 M.

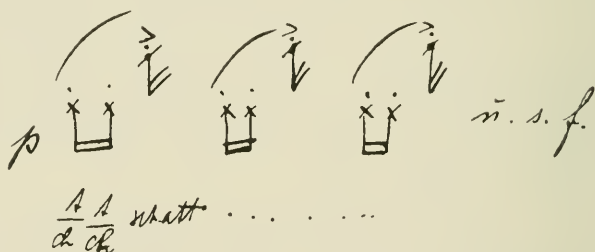
pfeifen zu g, h, c, d, e, f, g, h, c, d. Man kommt auch aus mit dem CDur-Dreiklang von g₄ an aufwärts bis c₆; es ist jedoch rat-
sam, einen so vollständigen Satz zu verwenden, weil die Höhen-
unterschiede etwa vom zweiten Drittel der fünften Oktave an auch
dem geübten Ohr oft schwer erkennbar sind. Wir waren oft froh,
e₅ und f₅ in unserm Satz nebeneinander zu besitzen, obgleich sie
nur einen halben Ton auseinander liegen; in diesen höheren Regionen

findet sich das Ohr oft nur schwierig zurecht. Die Pfeife g ist not-
wendig zur ständigen Kontrolle unsrer höchsten Pfeifstimme, die oft
tagweise um einen halben bis ganzen Ton schwankt.

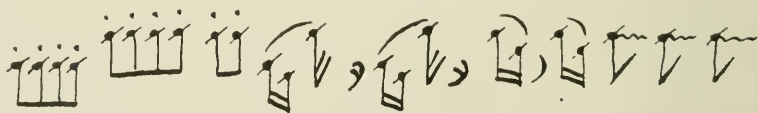
Die ganz tiefen Stimmen, z. B. des Uhus, der Rohrdommel,
mancher tropischer Vögel (des Tukans, des Emu) sind kaum oder
überhaupt nicht durch Pfeifen zu bestimmen; man muss sie nach-
singen. —

So interessant die Bestimmung der Tonhöhe sein mag — noch
wichtiger ist es, den Rhythmus der Vogelstimmen zu fixiren,
umsomehr, als er auch von Geräuschen geschrieben werden kann.
Einige Beispiele mögen das zeigen.

Rhythmus von Geräuschen:

Uhu (*Bubo bubo bubo* [L.]), ♀, vermutlich ein Balzruf—Antwort
auf das húhua des ♂. Artis.

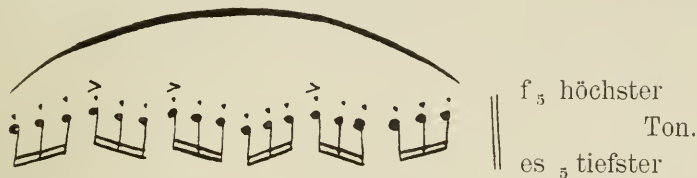

Teichrohrsänger (*Acrocephalus streperus streperus* [Vieill.])
Bruchstück einer Strophe.

Die Töne sind ganz schlecht und schwer bestimmbar. Aus der
Schreibung geht hervor, dass der Gesang nur stellenweise metrono-

misch ist, und dass im Gegenteil beinahe das Unregelmässige des Takts für einzelne Strophenteile charakteristisch ist.

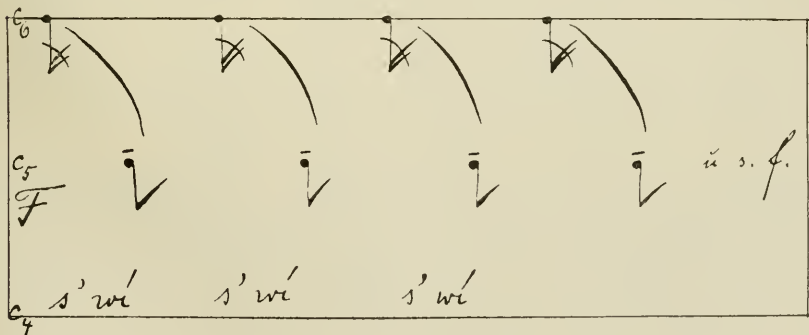
Rhythmus im tonreinen Gesang.

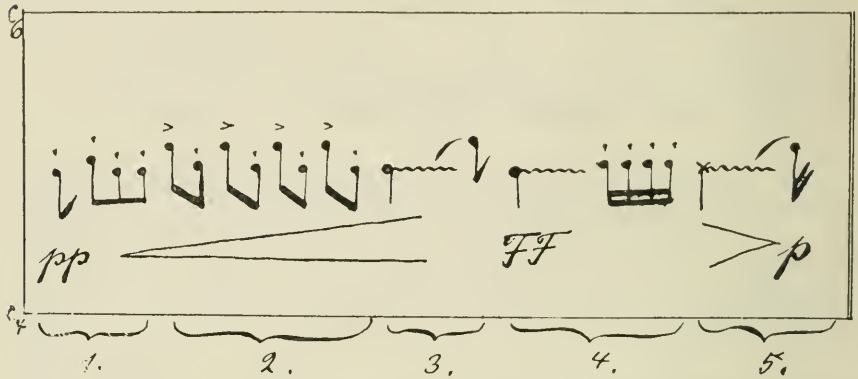
Heckenbraunelle (*Prunella modularis modularis* [L.]), Strophe. Für sie ist charakteristisch die (etwas unregelmässige) Wellenlinie der Melodie, durch welche der schwebende Rhythmus verständlich wird, der auch dem ungeschulten Ohr auffällt. Jeder Ton ist gleichmässig lang, nur die Hochtöne sind akzentuiert. Die Hochtöne sind jedoch nicht gleichmässig weit von einander entfernt innerhalb der Melodielinie, es werden Tonfolgen eingeschoben, die keinen Hochtön enthalten — sodass ein Takt nicht entstehen kann. (Ein Takt entsteht bekanntlich nur dann, wenn die Betonung immer wieder an denselben Platz der Melodielinie tritt).

Als wir Orgelpfeifen noch nicht benützten, aber es uns bereits zur Gewissheit geworden war, dass viele Gesänge in der 5. Oktave zu suchen seien, da schrieben wir diese hohen Strophen in ein Dreiliniensystem. Die untere Linie bezeichnete c_3 (die Lage des Kuckucks), die mittlere c_4 (die Höhe des Kanarienrollers), die obere c_6 , die Meisenlinie (das zizi der Meisen ist in c_6). Die untere Linie haben wir dann späterhin vielfach weggelassen, wenn die Gesänge nach unten c_4 nicht überschreiten. Denn die meisten Singvogelstimmen bewegen sich innerhalb der Linien c_4 und c_6 .

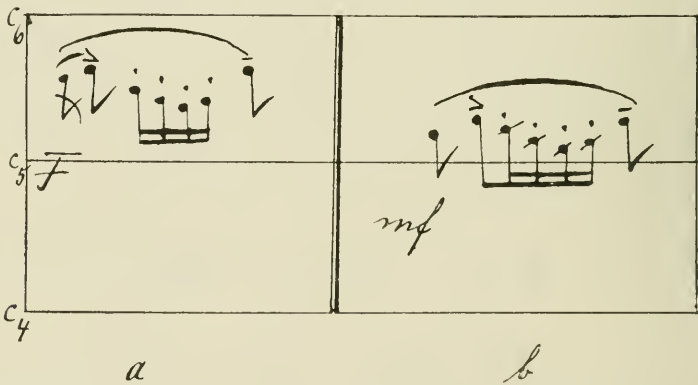
BEISPIELE.

Glanzkopf-Sumpfwild (Parus palustris longirostris Kl.)
(langschnäblige Form), typische Strophe unterfränkischer Tiere. Der
sehr kurze Vorschlag liegt eine Oktave über dem folgenden Ton,
was unsere Schreibweise anschaulich wiedergibt.

Eine Strophe vom Zaunkönig (*Troglodytes troglodytes troglodytes* [L.]). Die vorliegende Strophe besteht aus 5 Abschnitten (Motiven). Die Einleitung bilden vier Staccato-achtel im pp. Das nächste Motiv besteht aus viermal zwei Achteln, von denen immer zwei zusammengehören und das erste akzentuiert ist. Daran schliesst sich der Roller, der mit einem höheren Ton endet. Der zweite Roller

(Abschnitt 4) im FF — der Höhepunkt —, auf demselben Ton stehend, endigt mit vier Staccato-achteln. Der dritte und letzte Roller, ganz tonarm, schliesst wie der zweite mit einem Hochtönen. Dieser Schlussteil enthält ein schnell abfallendes Decrescendo, während der erste bis dritte Strophenabschnitt allmählich von pp zum FF

ansteigen. Höchster Ton d_5 , tiefster h_4 . — Es ist ziemlich selten, dass ein Zaunkönig die gleiche Strophe auch nur einige Zeit beibehält. Die Sänger ändern vielmehr fortgesetzt ab. Die „Winterkoninkjes“ von Texel singen genau wie die Zaunkönige von Lohr oder München.

Die auf der vorigen Seite stehenden Strophen vom Gartenbaumläufer (*Certhia brachydactyla brachydactyla* Brehm) a, und vom schwarzkehligen Wiesenschmätzer (*Pratincola torquata rubicola* [L.]) b, zeigen grosse Ähnlichkeit. An einen Auftakt bei b, einen Vorschlag bei a schliesst sich der am stärksten akzentuierte Hochtton an. Zu dem am Schluss stehenden etwas weniger betonten Hochtton führt eine Notenfigur, die in der Musik den Namen Mordent führt (♯). In der Strophe des Schwarzkehlchens zeichnet sich dieser Mordent aus durch grosse Klangarmut, daher sind die Notenköpfe durchstrichen (s. S. 34) — er hört sich an wie eine heisere Baumläuferstrophe. — Lage, Tension und Tonstärke der beiden Arten sind jedoch konstant verschieden — Baumläufer g_5 bis etwa e_5 und forte, Schwarzkehlchen e_5 bis d_5 und mf. Die einzelnen Schwarzkehlchen des gleichen Standorts singen übrigens ungemein verschieden, doch behält derselbe Vogel ein und dieselbe Strophe lange Zeit bei.

Wir haben dieses Liniensystem weiter verwendet, auch nachdem wir gelernt hatten, die Tonhöhe genau festzustellen; das Notenbild wird in diesem Drei — bzw. Zweiliniensystem übersichtlich und anschaulich, besonders auch dadurch, dass es erlaubt, die oft ungeheuren Sprünge vieler Rufe und Strophen dem Auge eindrucklich zu machen. Zum Beispiel:

1. 2. 3. 4.

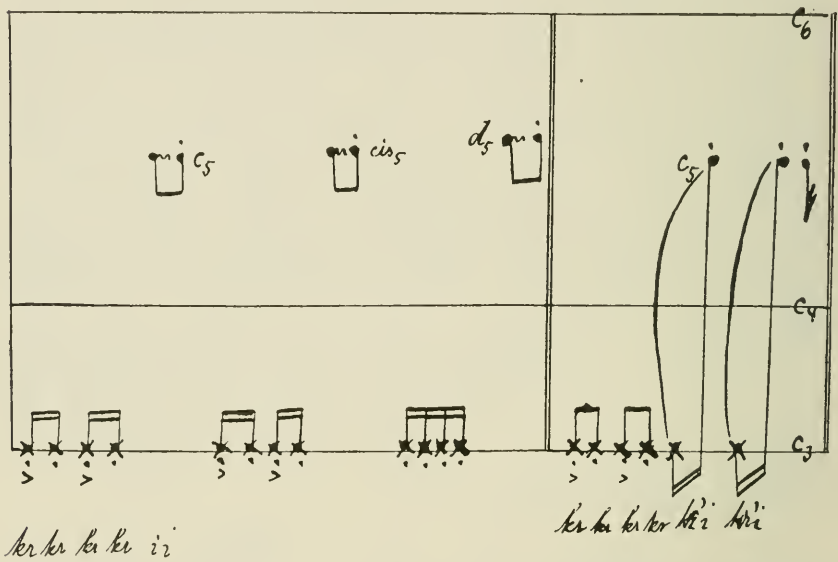
c_6 c_4 c_3

h_1 h_2 h_3 h_4 h_5

u u u chä pitts

$ch\frac{x}{a}$. . .

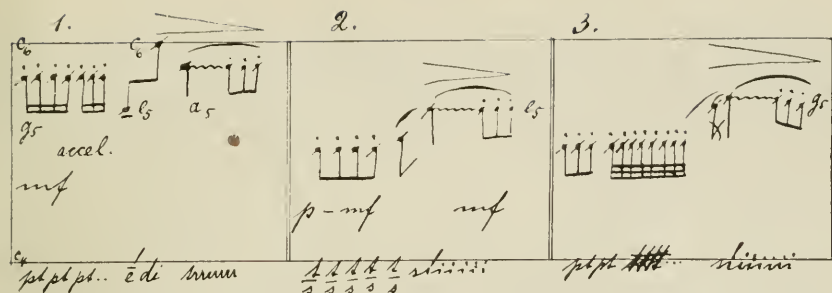
Blässhuhn (*Fulica atra* L.). Seine Rufe bewegen sich in nicht weniger als fünf Oktaven, und merkwürdiger Weise wird der Ton h in jeder Oktave beibehalten! In N°. 2 erklingen h_2 und h_3 zugleich. N°. 4 ist der an Gänseschrei erinnernde Ruf; anfangs h_3 , schnappt er nach h_4 über, genau wie es die Gans macht. N°. 5 ist der ganz hohe Warnruf. In anbetracht dessen, dass der lautliche Eindruck der tieferen Meerkoetrufe sehr unbestimmt ist, ergibt die Feststellung der Tonhöhe eine unerwartete Sichtung des Materials. Texel, Naardernermeer.

Drosselrohrsänger (*Acrocephalus arundinaceus arundinaceus* [L.]), zwei Proben kurzer Gesänge.

Das eigenartige seiner Strophen besteht im Wechsel der Notenwerte innerhalb des gleichen Rhythmus und im Sprunghaften der Melodie. Die Töne können mehr als 2 Oktaven auseinanderliegen (wir haben sogar 3 Oktaven-sprünge, von c_3 bis c_6 hinauf, gehört). Die tiefen Knarrlaute sind, obwohl reine Geräusche, auf c_3 gesetzt, weil diese selben Tonfolgen hie und da in reinem c_3 gesungen werden.

Strophen der Grauammer (*Emberiza calandra calandra* L.), N°. 1 einer holländischen (Artis), N°. 2 einer unterfränkischen (Lohr), N°. 3 eines Vogels des Böhmisches Erzgebirges (Pürstein). Der Bau der Strophen ist bei allen dreien der gleiche; auf ein tonarmes

Eingangsstaccato folgt ein höherer klarrender Roller. Im einzelnen jedoch sind bemerkenswerte Unterschiede vorhanden. N°. 1 hat einen eigentümlichen Übergang zwischen den Hauptabschnitten der Strophe und klingt weit höher als N°. 2 und 3. Von N°. 3 ist das Staccato länger und im 2ten Teil ausserordentlich beschleunigt, und das Klirren sinkt am Schluss ab. Die Graumammer in „Artis“ sang allerdings einmal auch ähnlich unsren unterfränkischen Vögeln, aber sonst ausschliesslich die hier geschriebene Variante. Die hiesigen Graumammern und die nordböhmisches singen dagegen nie wie N°. 1, und ebensowenig haben wir die Strophe 2 von N°. 3 und umgekehrt gehört. Also: geographische Dialekte.

Unter das Notenbild setzen wir, wenn möglich, den phonetischen — lautlichen — Eindruck, wie das NAUMANN zuerst anwandte. Nicht bei allen Strophen — wem wollte es beifallen, das Trillern der Lerchen mit Silben auszudrücken, oder die zahllosen Motive der Amseln und Misteldrosseln oder das Lachen des Grünspechts! Aber bei recht vielen Vögeln sind die Rufe immerhin ganz charakteristisch im lautlichen Ausdruck infolge der herauszuhörenden Konsonanten und Vokale — man denke an das krä der Krähen, das gugu des Kuckucks, das türelür der Rotschenkel, das zizizi der Meisen, das tsip tsip oder das isst der Wiesenpieper. Von wesentlicher Bedeutung aber ist die Phonetik der Vogelstimmen besonders da, wo es sich um Töne handelt, die mit Geräuschen verbunden sind.

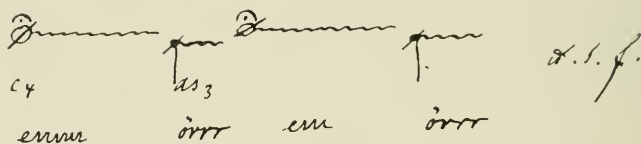
Die Wiedergabe der zahllosen Geräusche in den Vogelrufen und -strophen ist eine besondere crux des Stimmenbeobachters. Zwar den Rhythmus von Geräuschen und ihre gegenseitige Höhe können wir mit unserer Schreibweise so gut wiedergeben wie die von reinen Tönen. Aber schon die oberflächlichste Beobachtung der Geräusche zeigt, dass sie im lautlichen Ausdruck, in Höhe, Tiefe, in der Klangfarbe wenn auch nicht derart

verschieden wie die Töne, so doch ungemein vielgestaltig sind. Es erhebt sich bei ihnen die gleiche Schwierigkeit wie bei der Niederschrift der Töne: die Höhe anzugeben und das Timbre. Wer von uns stand nicht schon ratlos und fast verzweifelt vor den nicht weniger als fünf verschiedenen Geräuschen im Gesang des Karrekiet, des Drosselrohrsängers!

Zwar viele Geräusche in den Vogelstimmen tun uns sozusagen den Gefallen, dass sie einen Ton enthalten, in dem wir für ihre Tonhöhe einen ausgezeichneten Indikator besitzen. So enthalten beispielsweise die krähenähnlich klingenden Roller der jungen Löffler

(*Platalea leucorodia* L.) im Naardermeer bald den Ton g_3 , bald a_3 , h_3 oder c_4 ; oder im Schnurren der Nachtschwalben (*Caprimulgus europaeus europaeus* L.) klingt c_4 gis_3 durch:

Ferner ist das Timbre nicht weniger Geräusche wiederzugeben durch Nachahmung mit unseren menschlichen Stimmitteln oder mit menschlichen Instrumenten — wir erinnern an das Schnarren der Karfreitagsratschen, an das Zischen von Lokomotivpfeifen (der Schleiereule), das Uhraufziehen (des Sprossers), die Steinschlaglaute so vieler Vögel. Auch die menschliche Sprache erlaubt es, in ihren 1000-fältigen Onomatopöien das Eigentümliche vieler reiner Geräusche spezifisch klanglich zu malen. Man wird es fast nicht umgehn können, eine Skala von verschiedenen Geräuschen aufzustellen, die als Vergleichsobjekte bei der Bestimmung von Vogelstimmengeräuschen benützt werden können. Das Prinzip einer derartigen Skala kann nur ein zweifaches sein: erstens zu vergleichen mit allgemein bekannten Geräuschen in den Stimmen ganz häufiger Vogelarten (siehe oben), sodann eine nicht zu umfängliche Reihe einigermaßen handlicher Instrumente zusammenzustellen, die bei Beobachtungsgängen zum Vergleichen mitgenommen werden können. Unter dem Notenbild der Geräusche müsste dann

jeweils das Instrument angegeben werden, dessen Timbre mehr oder minder genau dem Original entspricht. Zu einem praktischen Ergebnis haben unsere Bemühungen in dieser Richtung leider noch nicht geführt, obwohl wir befreundete Physiker und Mechaniker für die Sache interessiren konnten.

Zusammenfassend möchten wir sagen:

Die Fortschritte, die unsere Methode bringt, sind erstens die Möglichkeit, die Tonhöhe genau zu bestimmen auch bei sehr hoher Stimmlage der Gesänge oder Rufe; sodann der Nachweis dessen, dass es gelingt, den Vogelgesang nach musikalischen Prinzipien getreu zu fassen und in übersichtlichen Notenbildern genau darzustellen, dass also musikalische Grundsätze konsequent angewendet werden können auf die Schreibung u. s. w. der Töne und nicht minder der Geräusche. Und wir möchten zum Schluss wiederholen, was wir in unseren ersten Veröffentlichungen ¹⁾ ausgesprochen haben: dass unsere Methode den Weg zur Verständigung von Forscher zu Forscher bahnen und eine genaue und wissenschaftliche Nachprüfung und Vergleichung auch ohne Phonographen und photographische Registriermethode möglich machen soll.

Möchten auch die holländischen Fachgenossen unsere Methode prüfen und schätzen lernen beim Studium der reichen Vogelwelt ihres schönen Landes.

Boekbespreking.

Anton Reichenow — Die Vögel. Handbuch der systematischen Ornithologie. Band I. Mit einer Karte und 185 Textbildern nach der Natur gezeichnet von G. Krause. Stuttgart, Ferdinand Enke, 1913. 8°. (Mrk 15.—).

Het is voor den leek en eveneens voor den zooloog, die geen bepaalde studie van vogels gemaakt heeft, een niet gemakkelijke taak zich in het uitgebreide veld der systematische ornithologie eenigszins te orienteeren. Afgezien van de zeer verdienstelijke, doch nu verouderde, in 1882—84 verschenen handleiding van denzelfden

1) Journal f. Ornithologie 1913, Aprilheft; Verhandlungen der Ornithologischen Gesellschaft in Baiern Bd. 11, Heft 3, 1913.

schrijver (Die Vögel der zoologischen Gärten) en het in 1899 verschenen, door A. H. Evans bewerkte deel der vogels van „the Cambridge Natural History”, was er geen handboek aan te wijzen, dat een zooveel mogelijk volledig overzicht van de tegenwoordig bekende vogels geeft met vermelding van hunne kenmerken en van hunne onderlinge verwantschap. Het nieuwe werk van Reichenow wil den lezer op een bevattelijke wijze in de kennis der vogels inwijden en meer speciaal een beschrijving geven van de orden, familien, genera en voornaamste soorten, waarbij nog bijzondere aandacht geschonken wordt aan de in Europa en de duitsche kolonien voorkomende soorten. De schrijver heeft zich, dit moet direct erkend worden, op een loffelijke wijze van zijn taak gekweten en een werk geleverd, dat in elk opzicht op den naam van „handboek” aanspraak kan maken. Alvorens tot de systematische beschrijving der vogelvormen over te gaan, geeft de schrijver in een algemeene inleiding van 67 bladzijden een overzicht, opgehelderd door een aantal goede tekstfiguren en een gekleurde kaart, van anatomie, biologie, geografische verspreiding, indeeling, nomenclatuur enz., steeds de belangrijkste litteratuur bij de verschillende onderwerpen opgevend. Wat de systematische indeeling betreft is de schrijver ongeveer op het standpunt blijven staan, door hem in 1882 ingenomen. Het toen door hem opgestelde systeem is in hoofdzaak in dit nieuwe werk gevolgd en van de latere onderzoekingen van Fürbringer, Gadow e. a. blijkbaar weinig notitie genomen. Het doet vreemd aan in een werk als dit de alken nog met de futen en zeeduikers, of zelfs de dagroofvogels nog met de uilen in één orde vereenigd te zien.

De verdere inhoud van het 529 bladzijden beslaande werk is gewijd aan het eigenlijke systematische gedeelte. De kenmerken der groote groepen, der orden, familien en van verreweg het meerendeel der genera worden uitvoerig opgegeven; bij elk genus wordt vermeld hoeveel soorten men tegenwoordig kent en in vele gevallen worden alle bekende soorten kort beschreven. Soms wordt de bepaling van genera of species door dichotomische tabellen gemakkelijk gemaakt, en hier en daar een karakteristieke afbeelding in den tekst gegeven van kop, poot, snavel, etc. De nomenclatuur is strikt binair; de subspecies (conspecies) is de species volkomen gelijkwaardig gesteld, een opvatting, waarop wel iets aan te merken valt, doch welke, met het oog op de strekking van het werk, hierin niet dan toe te juichen is. Uitvoerige registers der wetenschappelijke en der duitsche namen besluiten dit eerste deel.

De ornithologische litteratuur is een belangrijk werk rijker geworden en het zal ongetwijfeld de wensch van velen zijn, dat het tweede deel spoedig verschijnen moge. Ik kan onze leden de aanschaffing warm aanbevelen en hoop dat schrijver en uitgever een welverdiend succes met het uitstekend verzorgde werk zullen hebben.

VAN OORT.

A. A. VAN PELT LECHNER: *Oologia Neerlandica*.
De eieren der in Nederland broedende vogels.
2 deelen met 617 afbeeldingen in kleurendruk
en 50 in heliotypie op 191 platen, direct naar
voorwerpen uit de verzameling van den schrijver
vervaardigd. 4°
's-Gravenhage, MARTINUS NIJHOFF, 1910—1913.

Onder verwijzing naar mijne bespreking der beide eerste afleveringen in den eersten jaargang (1912) van „*Ardea*”, heb ik thans het voorrecht, den auteur met de voltooiing van dit werk hartelijk geluk te wenschen.

Zonder al te zeer in herhaling te willen treden, kan ik met genoegen constateeren, dat het thans voltooide werk in alle opzichten aan de door de beide eerste afleveringen opgewekte verwachtingen voldoet. De beschrijving der eieren van iedere vogelsoort, onmiddelijk gevolgd door de daarbij behoorende platen, is door het geheele werk heen naar een uniform schema bewerkt, beknopt en helder, en de bij de belangrijkste families gegeven algemeene beschouwingen bevatten zeer veel wetenswaardigs omtrent de onderlinge verhoudingen der soorten, berustend op kleur, structuur en vorm der eischaal enz., waarbij duidelijk blijkt, met welke zorg de kundige auteur de zeer omvangrijke oologische litteratuur heeft geraadpleegd en de wetenschap met belangrijke resultaten van eigen onderzoek heeft verrijkt. Met genoegen kan ik constateeren, dat de schrijver het oude Linné'sche tweenenamen-systeem heeft gehandhaafd, zeker zeer ten gerieve van het gelukkig nog groote meerendeel onzer nederlandsche ornithologen, die een derden wetenschappelijken naam vooralsnog als overbodigen ballast beschouwen. Aan de uitvoering der platen is de grootst mogelijke zorg besteed. Zeer terecht is van de afbeelding van geheele legsels als vrij overbodig afgezien. Zeer prijzenswaard is de voortreffelijke keuze der afgebeelde voorwerpen,

zoowel der typische exemplaren als der afwijkingen in kleur, teekening en vorm, die bij sommige soorten, als bijv. bij den koekoek, bijzonder groot zijn. In enkele van deze laatste gevallen ware het niet kwaad geweest, door meerdere afbeeldingen van kleurverschillen van de voorhanden plaatsruimte een ruimer gebruik te maken. Over het algemeen zijn de kleuren der afgebeelde voorwerpen zeer correct en sober gehouden, en is vooral de tint van den achtergrond met veel zorg gekozen. Ten opzichte van de zorgvuldige keuze van het voor de afbeeldingen gekozen materiaal, steekt dit werk zeer voordeelig af bij de meeste groote eierwerken, waarin de keuze der voorwerpen min of meer te wenschen overlaat en die tal van afbeeldingen bevatten, waaruit voor de studie niets essentieels te leeren valt. Er is wel eens beweerd dat, waar zulke groote werken over de eieren der europeesche vogels als die van Rey, Dresser en Krause bestaan, een werk over de eieren der in Nederland broedende vogels wel gemist kon worden. Deze bewering zou ik niet gaarne willen onderschrijven, want een werk als het thans voltooid voor ons liggende, dat door zijn geheelen opzet, den overzichtelijken, beknopten tekst en de voortreffelijke keuze der afgebeelde voorwerpen den ernstigen, wetenschappelijken ooloog verraaft, moet niet alleen door alle nederlandsche ornithologen en oologen met vreugde worden begroet, maar mag ook als een groote aanwinst voor de europeesche oologische litteratuur worden beschouwd. Daartoe draagt in hooge mate bij de onbekrompen wijze van uitvoering, het degelijke papier, de fraaie druk en de met groote zorg uitgevoerde platen, waardoor zoowel de bekende uitgeversfirma MARTINUS NIJHOFF als de firma L. VAN LEER, welke laatste de fraaie clichés vervaardigd heeft, een woord van erkentelijkheid niet mag worden onthouden.

Ik kan de bespreking van dit werk niet sluiten, zonder uiting te geven aan mijn innigen wensch, dat spoedig ook een degelijk, nieuw en goed geïllustreerd werk over de vogels van Nederland tot stand moge komen, dat aan alle moderne eischen voldoet en in staat is, het thans voltooide eierwerk waardig ter zijde te staan.

J. BÜTTIKOFER.

De vier Koningsspingocins (*Aptenodytes patagonica* Forster) in de Rotterdamsche Diergaarde.

(Opname van C. VREEDENBURGH JR., Rotterdam).

J. F. Obbes del.

Cyanecula suecica gaelkei (KLEINSCHMIDT).

♀ en ♂ uit Nederland.

Fs. P. W. M. Trap impr.

ARDEA

Tijdschrift

der

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging

Jaargang III.

Juni 1914.

Aflevering 2.

**Verslag der ornithologische waarnemingen,
door de correspondenten der „Centrale Commissie voor de
belangen van vogelstudie en vogelbescherming”
gedaan in 1913,**

MEDEGEDEELD DOOR

Dr. L. F. DE BEAUFORT.

In het voorjaar 1913 deed de „Centrale Commissie” een aantal vragen aan hare correspondenten toekomen. De antwoorden, ingekomen op eenige dier vragen, het voorkomen van enkele vogelsoorten in Nederland betreffende, worden in de volgende bladzijden medegedeeld. Daarenboven mocht de Commissie nog een aantal ornithologische waarnemingen, buiten deze vragen om, ontvangen, die eveneens hier gepubliceerd worden. Aan allen, die ons hunne mededeelingen zonden, breng ik hartelijk dank. Ik geef de antwoorden zonder commentaar; op zich zelf toch vormen zij waardevolle gegevens, waaruit later, bij eene bewerking der Nederlandsche avifauna, zal kunnen geput worden.

Vraag I luidde: Is in uwe streek het Korhoen inheemsch, zoo ja, is het er altijd broedvogel geweest, of eerst de laatste jaren zich vertoonend en sinds wanneer?

Het spreekt van zelf, dat alle correspondenten in het westelijk

deel van ons land ontkennend antwoordden. Ik laat hieronder dan ook alleen de positieve antwoorden volgen.

Zeer sporadisch broedvogel te Haaksbergen (MORHEE). Sinds ongeveer 15 jaar in de oostelijke omstreken van Zwolle inheemsch (THIEBOUT). Te Makkinga altijd inheemsch geweest (DONKER). In N. O. Overijsel, voor zoover bekend, altijd broedvogel geweest (STAPELKAMP). Vertoont zich ongeveer in de laatste 10 jaren in de omstreken van Zutphen en Deventer, en broedt aldaar (MORHEE). Sinds de laatste jaren in Berg-en-Dal en Driehuizen broedend (VAN LAER). Altijd broedvogel geweest in de omstreken van Maastricht (CANNEGIETER), en van Apeldoorn (BÉCUE). In de omgeving van Chaam-Ryen-Gilze-Alphen reeds minstens 20 jaar als broedvogel inheemsch. Destijds zijn de korhoenders onder Gilze gepoot. Op de Strijbeeksche heide aan de Belgische grens zijn zij menigvuldig (DE WITT HAMER). Te Dedemsvaart altijd broedvogel geweest (RUYS). Algemeen op de Drentsche heide (v. d. MAREL). Inheemsch te Groesbeek, Malden en Heumen (BLAAUW). Sedert tal van jaren te Ede inheemsch (VAN RHIJN). Sinds de laatste 5 jaar broedend te Oosterbeek (BURGERS). Waarschijnlijk altijd broedvogel geweest te Uden (SAMBECK). Inheemsch in het landschap Westerwolde langs de Duitsche grens (ZANDSTRA). Vermoedelijk altijd broedvogel geweest te Bourtange (KUIPERS). In omtrek van Ruurlo („de Huurne”) sinds lang broedvogel (ZWART). Sinds jaren broedvogel te Smilde (KORTEWEG).

Vraag II. Zijn in uwe streek broedkolonies van Reigers of Aalscholvers? Zoo ja, waar, en hoe talrijk is de bevolking (aantal nestelende paren).

Geen kolonies zijn aan de correspondenten bekend te Enkhuizen (KORSWAGEN), Haaksbergen (MORHEE), Stadskanaal (DEELMAN), Ouderkerk a/d Amstel (DAM), Texel (althans tegenwoordig) (DRIJVER). Makkinga (DONKER), Bergentheim (STAPELKAMP), Maastricht (CANNEGIETER), Apeldoorn (BÉCUE), Breda (DE WITT HAMER), Assen (v. d. MAREL), Nijmegen (BLAAUW), Ede (VAN RHIJN), Obbicht (HEYEN). Oosterbeek (BURGERS, GAZENBEEK). Uden (SAMBECK), Ochten (VAN HARDEVELD).

Daarentegen werden de volgende kolonies gesignaleerd: Een reigerkolonie van ± 15 nesten op Boschwijk, ± 4 K.M. van Zwolle, aan den straatweg naar Heino. Een groote kolonie aalscholvers bevindt zich te Giethoorn (THIEBOUT). Een broedkolonie van ± 35 nestelende paren reigers komt voor onder Zuid-Beveland (Hoeksche waard) aan de zoogenaamde Schoutsdijk (VAN LEEUWEN). In den

omtrek van Dreischor is een broedkolonie van ± 30 paar nestelende reigers. Vroeger veel grooter aantal, doch wegens het rooien der boomen is de broedgelegenheid zéér beperkt (BYLO). Een broedkolonie van reigers, met 55 nestelende paren te Heiloo. Ook broedkolonies te Heemskerk, Stompetoren (Schermer) en Bergen (DE BRUYNE). Zeer waarschijnlijk een broedkolonie van reigers te Heemstede, op het buiten der familie VAN LENNEP. Te Zeist hebben reigers voor 't eerst genesteld in het hoogopgaand beukenbosch achter 't „Slot”. Aantal nestelende paren ± 10 (OREMUS). Op Walcheren twee broedkolonies van reigers. De ééne, groot ± 150 nesten, bevindt zich te Arnemuiden, breidt zich elk jaar uit en wordt niet lastig gevallen. De tweede, ± 10 nesten, is te Neliskerke; onbekend of zij daar worden lastig gevallen (VAN OORDT). Eenige jaren geleden was er een reigerbroedplaats in de Dierensche bosschen en een bij Gorssel. Nu onbekend (MORHEE). Een reigerkolonie van ± 150 nesten onder Heenvliet; worden niet gestoord. In de boomen om de Ruïne „Ravesteyn” trachten reigers ieder jaar een kolonie te vormen, doch worden niet geduld. Reigers maakten in dit voorjaar eenige nesten op een der eilanden voor het „Quackjeswater” te Oostvoorne. Als schadelijk voor de visscherij werden zij vernield (COLLOT D'ESCURY). Broedkolonie van ± 50 paren reigers a/d Kolenbranderswijk a/d Dedemsvaart (RUYS). Ongeveer 60 paar in de buurt van Sluis (CARP). Op het „Ruigezand”, gem. Oldehove, komt sinds vele jaren een broedkolonie van reigers voor, eveneens op „de Panser” onder de gemeente Ulrum (FEITSMA). In de laatste 2 jaren komen de volgende reigerkolonies in de buurt van Ouddorp (Z.-H.) voor: Hofstede „Biamond” te Stellendam, 17 nesten; hofstede „Jan Wijs Jzn” te Bommel, 40 nesten, waarvan 15 in één boom. Hofstede „Stadwijk” te Goedoreede, ± 20 nesten in 1912, sinds dien niet meer (VAN EYK). Te Slikkerveer, te Lekkerkerk en te Rotterdam (Diergaarde) belangrijke broedplaatsen van reigers en aalscholvers. Reigers vooral in Rotterdam, aalscholvers meer in Lekkerkerk (MIJNLIEFF). In Bergen (N.-H.) een broedkolonie van reigers van ± 50 nesten (VERHEGGEN). Reigers broeden in den omtrek der Loosdrechtsche plassen (JAKMA). Te Vucht bestaat een reigerkolonie (SAMBECK). Een reigerkolonie te Krimpen a/d Lek, en een in IJsselmonde (TEYINCK). In de gemeente Scheemda bevindt zich een broedkolonie van blauwe reigers, omvattende ± 40 nesten (KUIPERS). Broedkolonies van reigers in het z.g. Bosch van Rauwerd, en vermoedelijk in het bosch van de stichting Toutenburg te Rijperkerk (WESTRA). Onder

's Heer Abtskerke is een broedkolonie van reigers, aantal nesten 32 (POLDERMANS). In de omgeving van Smilde broedden dit jaar 2 reigerparen. Er komen geen kolonies voor (KORTEWEG). Op „Zorgvliet” bij 's Gravenhage een reigerkolonie van ongeveer 25 paren (VAN IERSEL). Een broedkolonie van reigers op het buiten van den Heer C. H. KRANTZ onder Warmond en van Mevr. de Wed. WILLINK onder Bennebroek. Een kolonie op de begraafplaats „Rhijnhof” onder Oegstgeest. Een broedkolonie onder Noordwijkerhout (v. d. KLAUW).

Vraag III. Broeden in uwe streek de Draaihals, de Hop of de Kuifleeuwerik?

Geen dezer 3 vogelsoorten zijn broedende waargenomen te Enkhuizen (KORSWAGEN), Dreischor (BYLO), Makkinga (DONKER), Oostvoorne (COLLOT d'ESCURY), Maastricht (CANNegiETER), Grijskerk (FEITSMA), Aerdenhout (BLUSSÉ), Schoonhoven (TEYNICK), Sneek (WESTRA), Ochten (v. HARDEVELD).

Voor de kuifleeuwerik (*Galerida cristata* (L.)) ontving ik de volgende opgaven: Veelvuldig als broedvogel te Haaksbergen (MORHEE). Tamelijk algemeen onder Zwolle (THIEBOUT). Broedt te Stadskanaal (DEELMAN). Vrij algemeen te Simonshaven (v. LEEUWEN). Zeldzaam broedende op Texel (DRYVER). Slechts éénmaal een paar kuifleeuwerikken aangetroffen tusschen Bloemendaal en Haarlem. Van broeden niets bekend (OREMUS). Broedt in de buurt van Bergentheim (STAPELKAMP). Overal in de omgeving van Zutphen (MORHEE). Komt te Oostvoorne des winters voor (COLLOT d'ESCURY). Broedt in de omstreken van Nijmegen (BLAAUW, VAN LAER). Broedt onder Apeldoorn (BÉCUDE). Broedend in de omstreken van Breda (DE WITT HAMER). Broedt te Dedemsvaart (RUYS), te Oostburg (CARP), te Ouddorp (v. EYK). Te Assen vaak gezien, ook gepaard (v. d. MAREL). Broedt te Egmond-binnen (VERHEGGEN). Veelvuldig te Ede (v. RHIJN). Een enkele maal gezien te Urmond (HEYNEN). In de nabijheid der „Johanna-hoeve” te Oosterbeek zeer talrijk, nog talrijker dan de musschen (BURGERS). Broedvogels te Hilversum (JAKMA). Broedde in 1913 bij de Wijmeesterbrug (achter Bellingwolde) (ZANDSTRA). Veelvuldig te Ruurlo (ZWART). Broedt in de omgeving van 's Gravenhage (VAN IERSEL). Broedt op de terreinen der Leidsehe duinwaterschappij en onder Katwijk aan Zee (v. d. KLAUW). Ik kan aan deze opgaven nog toevoegen, dat de kuifleeuwerik te Eerbeek algemeen is.

De mededeelingen over den Draaihals (*Ignor torquilla* L.) zijn schaarscher: Broedende waargenomen te Nijmegen (BLAAUW, v. LAER). Komt voor te Apeldoorn (BÉCUDE). Nu en dan waargenomen te

Breda (DE WITT HAMER). Broedvogel te Ede (VAN RHIJN). In 1912 broedde de draaihals te Oosterbeek, in 1913 niet waargenomen (BURGERS). Broedvogel te Hilversum (JAKMA). Broedde in 1912 te Smilde (KORTEWEG). 5 Sept. 1913 vloog een draaihals zich dood tegen een raam te Oegstgeest (v. D. KLAAUW).

Zooals te verwachten was, kwamen slechts enkele berichten omtrent de Hop (*Upupa epops* L.) in: Broedt in de duinen bij Castricum (DE BRUYNE). Jaren geleden een nest met 2 jongen bij Zutten, later nooit meer (MORHEE). Sinds laatste 25 jaar afwezig te Oostvoorne (COLLOT D'ESCURY). Gezien in „de Ooy” bij Nijmegen (VAN LAER); broedt echter niet bij Nijmegen (BLAAUW). Nu en dan waargenomen te Breda (DE WITT HAMER). Wordt een enkele maal gezien te Urmond (HEYEN). Wel waargenomen, doch niet broedend aangetroffen te Hilversum (JAKMA). Broedt te Bedaf onder Uden (SAMBECK). Zeldzaam te Ruurlo (ZWART). In 1911 en 1912 meerdere malen op dezelfde plaats te Oosterbeek gezien (GAZENBEEK).

Als No. IV werd den correspondenten de aankomst-data van boerenzwaluw, ooievaar en nachtegaal (eerste zingen) gevraagd, terwijl tevens naar het voorkomen van den ooievaar in het algemeen werd geïnformeerd.

Ik zal beginnen met een chronologisch overzicht der aankomst-data van de boerenzwaluw (*Hirundo rustica* L.), (waarbij v. = „voorloopers”, betrekking heeft op het waarnemen van slechts een enkel exemplaar).

18 Maart, Beek (VAN LAER).

27 „ Nieuwerkerk a/d IJssel (MIJNLIEFF).

28 „ Stadskanaal v. (DEELMAN).

31 „ Bergentheim v. (STAPELKAMP).

3 April, Dedemsvaart v. (RUYS), Stadskanaal (DEELMAN), Schoonhoven (TEYINCK).

4 „ Grijpskerk (FEITSMA).

5 „ Ouderkerk a/d Amstel v. (DAM).

8 „ Ouddorp (v. EYK). Egmond-binnen (VERHEGGEN).

9 „ Geldermalsem (W. H. DE BEAUFORT).

10 „ Dordrecht (BOLLEMAN v. D. VEEN).

11 „ Ruurlo v. (ZWART).

12 „ 's Gravenpolder (POLDERMANS).

14 „ Ochten v. (VAN HARDEVELD).

15 „ Bergentheim (STAPELKAMP), Dreischor v. (BYLO), Hilversum (JAKMA).

- 16 April. Ruurlo (ZWART).
 17 „ Uitgeest v. (DE BRUYNE), Texel v. (DRIJVER), Assen (v. D. MAREL).
 18 „ Apeldoorn v. (BÉCUBE), Simonshaven (VAN LEEUWEN), Ochten (VAN HARDEVELD), Eerbeek (DE B.).
 19 „ Haaksbergen? (MORHEE), Zutphen (J. MORHEE), Apeldoorn (BÉCUBE), Dreischer (BYLO), Ede v. (VAN RIJN), Oegstgeest (v. D. KLAUW).
 20 „ Haarlem v. (OREMUS), Sneek (WESTRA).
 21 „ Makkinga v. (DONKER), Texel (DRIJVER), Winschoten v. (KUIPERS), Oosterbeek v. (GAZENBEEK).
 22 „ Breda (DE WITT HAMER), Ouderkerk a/d Amstel (DAM), Huisduinen (DELSMAN), Wageningen (v. RIJN), Aerdenhout (BLUSSÉ), Bellingwolde (ZANDSTRA).
 23 „ Winschoten, (KUIPERS), Oosterbeek (GAZENBEEK).
 24 „ Enkhuizen (KORSWAGEN).
 25 „ Uitgeest (DE BRUYNE).
 26 „ Dedemsvaart (RUYS).
 27 „ Makkinga (DONKER).
 3 Mei Haarlem (OREMUS).
 9 „ 's Gravenhage (MEUNE).
 17 „ Oostvoorne (COLLOT D'ESCURY).

Omtrent het voorkomen en het eerste verschijnen van den ooievaar valt het volgende mede te deelen: Ooievaars komen tegenwoordig in het geheel niet voor of broeden althans niet in de omgeving van Enkhuizen (KORSWAGEN), Haaksbergen (MORHEE), Ouderkerk a/d Amstel (DAM), Dreischor (BYLO), Texel (DRIJVER), Uitgeest (DE BRUYNE), Makkinga (DONKER), Walcheren (v. OORDT), Apeldoorn (BÉCUBE), Breda (DE WITT HAMER), Oostburg (CARP), Ouddorp (v. EYK), Assen (v. D. MAREL), Egmond-binnen (VERHEGGEN), Ede (VAN RIJN), Urmond (HEYEN), Oosterbeek (BURGERS), Uden (SAMBECK), Aerdenhout (BLUSSÉ), Smilde (KORTEWEG), 's Gravenhage (v. IERSEL), Oegstgeest (v. D. KLAUW). Daartegenover staan de volgende positieve berichten: 5 ooievaarsnesten waargenomen in de omgeving van Zwolle, de eerste ooievaar kwam 10 April, de overigen kort daarna. De nesten zijn de volgende: 1°. Te Windesheim kwam 10 April 1 ooievaar, weer vertrokken; 27 April 3 ooievaars, weer vertrokken; 28 April 2 ooievaars, die bleven, eerst later gingen nestelen. Één jong kregen dat eerst 9 Sept. uitvloog. 2° Eveneens te Windesheim bij tusschenpoozen bezocht door 1 ooievaar, evenals 't vorig jaar. Gedurende

de 6 voorgaande jaren nestelden daar 2 vogels steeds met succes. 3° Te Berkum een bewoond nest, waarvan de eieren door een derde ooievaar zijn vernield. 4° Een nest in dezelfde plaats bezocht door één vogel. Te Spoolde eieren uitgehaald, vermoedelijk door jongens (THIEBOUT). Voor 't eerst gezien 5 April, broedt met succes te Stadskanaal, had 3 jongen (DEELMAN). Broedt op de Zuid-Hollandsche eilanden steeds met succes (v. LEEUWEN). Te Bergentheim 1 Mei op 't nest (STAPELKAMP), te Zutfen 6 April (MORHEE). In de naaste omgeving van Oostvoorne geheel verdwenen, meer landwaarts in van 't eiland Voorne nog enkele nesten (COLLOT D'ESCURY). In Beek 4 jonge ooievaars uitgebroed, echter uitgehaald, evenals in Leut; in Wijler zijn in 1911 drie, in 1912 geen, en in 1913 weer drie jongen uitgebroed: de ooievaar komt daar steeds omstreeks halt April (VAN LAER). Te Dedemsvaart 21 April op het nest (RUYS), te Grijpskerk 7 April (FEITSMA). Ooievaar broedde met succes te Dordrecht (2 nesten) en kwam 7 Maart op het nest (BOLLEMAN v. D. VEEN). Te Nieuwerkerk a/d IJssel werd de eerste ooievaar gezien op 19 Maart (MIJNLIEF). Een ooievaarspaar broedde met succes in Schoonhoven, aantal jongen 4 (TEYINCK). Te Blijham geregeld 2 ooievaarsnesten op boerderijen, waar zij 3 Mei verschenen. In Winschoten één nest op het buiten „Oude Werf”, terwijl op 21 Juni een paar begon te nestelen op den telefoontoren van het postkantoor (ZANDSTRA). 27 April terug op het nest te Sneek, hebben niet gebroed (WESTRA). Te Ochten 18 Maart op het nest (v. HARDEVELD).

Omtrent het hooren van den eersten nachtegaal het volgende:

- 5 April gehoord te Oosterbeek (GAZENBEEK).
- 19 „ gehoord te Oostvoorne (COLLOT D'ESCURY) en 's Gravenhage (VAN IERSEL), gezien te de Leek (FEITSMA).
- 20 „ gehoord te Nijmegen (VAN LAER).
- 21 „ gehoord te Zwolle (THIEBOUT), Aerdenhout (BLUSSÉ).
- 22 „ gehoord te Haarlem (OREMUS), de Leek (FEITSMA), Oegstgeest (v. D. KLAUW).
- 23 „ gehoord te Maastricht (CANNegiETER).
- 24 „ gehoord te Willige Langerak (TEYINCK).
- 25 „ gehoord te Bergentheim (STAPELKAMP).
- 27 „ gehoord te Apeldoorn (BÉCUDE), Assen (v. D. MAREL), Ruurlo (ZWART).
- 1 Mei gehoord te Haaksbergen (MORRHEE), Winschoten (KUIPERS).
- 2 „ gehoord te Makkinga (DONKER).
- 7 „ gehoord te Ede (VAN RIJN).

Hiermede is het verslag der antwoorden op de vragen afgegaan.

Onder de spontane mededeelingen zijn die aangaande waarnemingen van notenkrakers en postvogels het talrijkst.

Notenkraker. (*Nucifraga caryocatactes macrorhynchus* Brehm). 2 Oct. werd een ex. op „den Oorsprong”, 4 Oct. 2 ex. op den Amsterdamschen straatweg bij Zuid-Ginkel (tusschen Arnhem en Ede) waargenomen (GAZENBEEK). Omstreeks 1 November werd een ex. gedood tusschen Apeldoorn en Twello. (DE VOS TOT NEDERVEEN CAPPEL), te Leiden werd op 15 Jan. 1914 een ex. gezien in den tuin van de stadsapotheek (v. D. KLAAUW). In het najaar 1913 vertoonde zich een ex. in een tuin te Oldelamer, dat bijzonder mak was (MEYERING). Een eveneens zeer mak ex. werd waargenomen te Jouwerd, in October. Ook te Tietjerk en in Gaasterland werden exemplaren gezien (HILLE RIS LAMBERS). Te Egmond-binnen werden in October en November 3 ex. geschoten, te Egmond a/d Hoef 2 ex. (VERHEGGEN). Op den Hondsborg te Oisterwijk werd een ex. geschoten op 29 Sept. Een ander op 4 Nov. geschoten ex. was reeds van af half Augustus waargenomen (HOMMEN). 6 Oct. werden 2 ex. waargenomen t. z. van 't sportterrein „Houtrust” te 's Gravenhage (v. IERSEL), 16 Oct. werd een ex. te Vlijmen geschoten. 7 Nov. een 8 tal exemplaren gezien tusschen Erp en Vechel (v. GIERBERGEN). 13 Nov. werden exemplaren gezien te Oostburg (CARP). Op de grens van Otterloo, Renkum en Arnhem werd in het laatst van October een ex. geschoten, later een 2de ex. op denzelfden plaats gezien (BURGERS). Te Meerwijk (Groesbeek) werd een notenkraker gezien. Datum? (VAN LAER). 20 Oct. 12 uur 's middags. halfweg Schiedam-Delfshaven, trokken 6 notenkrakers laag over den grond in de richting N.O.—Z.W. (LELS). 2 en 6 Sept. telkens één ex. geschoten te Beegden, een week later een ex. gezien te Heel (SCHREURS). Volgens een courantenbericht werd begin October een ex. geschoten te Giekerk (WESTRA). In de maand October werden notenkrakers waargenomen te Winschoten (KUIPERS). In September een ex. te Heiloo (VERHEGGEN). Half October werden 3 ex. gezien te Zevenbergen (gem. Schayk) (SAMBECK). 14 Oct. ex. waargenomen te Rotterdam (v. IERSEL). 8 Oct. werd een exemplaar bij Ruurlo geschoten (ZWART). In November waargenomen in de omgeving van Breda. In 't Ulvenhoutsche bosch kwamen er nog al voor (DE WITT HAMER).

Pestvogel. (*Ampelis garrulus* L.). In de eendenkooi te Sassenheim werden eenige exemplaren gezien. Datum onbekend (v. D. KLAAUW). Een ex. zonder lakpuntjes aan den staart. werd 16 Dec. bij een

poelier te Groningen aangetroffen. Een 20 tal pestvogels hielden zich op 19 Januari 's middags 12 uur in den tuin van het Akademisch ziekenhuis te Groningen op. Zij zaten rustig hun veeren te ordenen, zetten de kuif eens op, geeuwden en lieten zich bewonderen. Den volgenden dag werden er 4 ex. nog dichterbij de gebouwen gezien, 21 Jan. elf in één boom. 22 Jan. 9 ex. die goed konden waargenomen worden en geen lakpuntjes aan den staart vertoonden. 23 Jan. zat er één aan den anderen kant van het ziekenhuis aan de openbare straat in een boom, een paar meter van de tramlijn. Voor den electrischen tram vloog hij niet op (MESDAG). In den omtrek van Giekerk werden medio November 6 exemplaren in lijsterstrikken gevangen (RIEMERSMA). In Januari 1914 werden een 15 tal pestvogels te Beek bij Nijmegen waargenomen (VAN LAER). Omstreeks Kerstmis werden op het Newtonplein te 's Gravenhage een 5 tal exemplaren gezien, die zich daar geruimen tijd ophielden; begin Februari 1914 werden 2 stuks gezien in het plantsoen van het Stadhoudersplein aldaar, en begin Maart werd een vlucht van 15 à 20 stuks in de Scheveningsche boschjes waargenomen (VAN IERSEL). December en Januari herhaaldelijk waargenomen te Enkhuizen (KORSWAGEN).

Ten slotte nog eenige berichten omtrent diverse vogelsoorten:

Waterhoentje (*Gallinula chloropus* L.). 9 April 1913 werd een nest met 7 eieren gevonden te Oosterbeek (GAZENBEEK).

Nonnetje (*Mergus albellus* L.) Een ex. in zomerkleed in den zomer 1913 geschoten in den Biesbosch (BLUSSÉ).

Papegaaiduiker (*Fratercula arctica* L.). Te Zwaagdijk werd omstreeks Kerstmis 1913 een ex. gevangen (KORSWAGEN).

Torenvalk (*Cerchneis tinnunculus* L.). 10 tot 12 stuks bijeen werden gedurende den winter 1912 en het voorjaar 1913 gezien te Schoonhoven, waar een muizenplaag heerschte (TEYLINCK).

Gierzwaluw (*Apus apus* L.). Aankomst- en vertrekdata in 1913: 26 April, Winschoten (KUIPERS). 1 Mei—22 Augustus, Dordrecht (BOLLEMAN v. D. VEEN), 29 April—6 Augustus te Ruurloo (ZWART). 13 Mei—9 Augustus te 's Gravenhage (VAN IERSEL).

Huismus (*Passer domesticus* L.). De correspondent W. A. RIKERS JR. te 's Gravenhage merkte op, dat de musschen gedurende de dagen van vorst in Januari j.l. veel meer baadden dan gewoonlijk, zelfs meer dan in den zomer. Het vorige jaar werd hetzelfde verschijnsel geconstateerd.

Welke vogelsoorten men gedurende een zeereis naar Oost-Indië waarnemen kan

DOOR

JHR. W. C. VAN HEURN.

Waar ik onder bovenstaand opschrift aan de redactie van „Ardea” een verslag van ornithologische waarnemingen aanbied, met verzoek om opname in haar tijdschrift, indien het daartoe geschikt bevonden moge worden, daar doe ik zulks niet zonder eenigen schroom. Ongetwijfeld zal menigeen met mij reeds bij intuïtie gevoelen, op welke plaats de schoen hier wringt. Hoeveel landgenooten reizen er wekelijks van Nederland naar Indië? Men zie slechts de passagierslijsten van „Lloyd” en „Nederland”, die geregeld de kolommen onzer dagbladen vullen, telle daarbij op de officieren en equipages der vele vrachtschepen, die dezelfde route afleggen, en die der mailbooten zelve, vermeerderde deze som nog met het aantal koppen der oorlogsbodems, die periodiek het vaderland in de koloniën gaan vertegenwoordigen, en verkrijgt daardoor het aantal verslagen van vogelwaarnemingen, zooals het hieronder volgende er een is, dat, uitsluitend aan boord van Hollandsche Oost-Indievaarders uitgebracht, in elken jaargang van „Ardea” zou kunnen worden opgenomen. Wil men desnoods in rekening brengen, dat treimmers, stokers enz. en sommige der scheepsofficieren onderweg drukke bezigheden hebben, en dat ’t Javaansche personeel aan boord onze taal niet machtig is, dan zal men, nog ten overvloede het aldus verkregen eindgetal door 100 deelende, ten einde bovendien allen schijn van overdrijving mijnerzijds weg te nemen, toch een zóó respectabel cijfer overhouden, dat ongetwijfeld een tijdschrift, dubbel zoo groot als „Ardea”, tot het opnemen van dien stapel waarnemingsverslagen nog heel wat aan plaatsruimte te kort zou komen. Zelfs slechts één waarnemer per Hollandsch mailschip gerekend zou voor „Ardea” in ieder 3-maandelijksch nummer circa 13 reisverslagen beteekenen!

Daar nu onderwerpen van dezen aard bij uitzondering behandeld worden, zal men, dit alles in aanmerking nemende, met mij tot de conclusie komen, dat er ’t zij geen belangstelling in dergelijke

zaken bestaat, of wel dat opstellen van soortgelijken inhoud weliswaar ter opname worden ingezonden, doch, als van geen belang zijnde, hardnekkig worden geweigerd. Geeft nu de eerstgenoemde onderstelling de werkelijkheid weer, dan is eventueele opname mijner pennevrucht slechts jammer van de plaatsruimte; in 't tweede geval daarentegen zijn tijd en moeite nutteloos aan 't manuscript besteed; behalve deze twee overwegingen, die beide tot de overtuiging leiden, dat inzending mijner regels dwaasheid zou zijn, is er ternauwernood eene derde denkbaar. Het feit evenwel, dat destijds in Jaargang I het verslag van mijn overtocht naar Suriname wel werd afgedrukt, doet mij er op vertrouwen, dat ook ditmaal mijne observaties zullen blijken, niet slechts uitsluitend voor mij zelf te zijn vastgelegd, maar dat de geachte Redactie, door er een plaats voor in te willen ruimen aan mogelijke belangstellenden gelegenheid zal geven, om er eveneens van kennis te nemen.

Vervolgens gevoelde ik mij bij de inzending dezer bladzijden nog eenigszins weerhouden door de gedachte, dat aan waarnemingen als deze op zichzelf zoo weinig waarde is te hechten, aangezien van geen der geobserveerde vogelspecies een exemplaar tot juiste determinatie kon worden verzameld; ik voor mij zelf heb de gewoonte om in de meeste gevallen het bericht eener waarneming zonder bewijsmateriaal slechts voor kennisgeving aan te nemen en acht het vogels-waarnemen in den vreemde eigenlijk nog minder dan half werk. Waar ik nu eigenhandig, zij 't dan ook noodgedwongen, zulk hoogst gebrekkig werk lever, daar zie ik mij bovendien helaas genoodzaakt, herhaaldelijk tot gedachte-storende woorden als: „waarschijnlijk, mogelijk, wellicht, enz.”, mijn toevlucht te nemen. Dit laatste euvel is onmogelijk te verhelpen. Voorzoover evenwel de betrouwbaarheid der waarnemingen betreft kan de lezer er staat op maken, dat overal waar ook maar éénige twijfel aan de juistheid eener determinatie bestaat, zulks steeds uitdrukkelijk daarbij vermeld is, zoodat ook al het overige als met alle menschelijke zekerheid overeenkomstig de waarheid zijnde kan worden aanvaard.

Mijn overtuiging, als zoude ornithologiseeren met behulp uitsluitend van de binocle in 't eigen land dikwijls en in den vreemde bijna ten allen tijde hoogst onbetrouwbare en onvolledige uitkomsten geven, is niet eene quaestie van principe, doch eene van zuivere ondervinding. Trouwens zij kan ons nauwelijks verwondering baren, aangezien ook aan na-verwante studies, zooals de entomologie, wel degelijk dierlijke offers moeten worden gebracht en een botanicus het

ook onmogelijk zonder plantentrommel, zijn jachtgeweer of cyaan-kaliumflesch zou kunnen klaarspelen. Hoe menigmaal bracht niet een gewerschot, op eenige bewegende bladeren gericht, een vogelsoort te voorschijn, waarvan de reiziger zelfs het bestaan niet eens vermoed had, en nog veel talrijker zijn de gevallen, waarin geheel iets anders naar beneden tuimelde, dan men, na zorgvuldige bespiegeling, vast overtuigd was vóór zich te hebben. Onnoodig is het, er op te wijzen, dat men, ten einde de dieren aan hun zang te leeren herkennen, vooral in de tropische oerwouden, minstens éénmaal zoo'n dier op heeterdaad betrapt en uit de woudreuzen naar omlaag gehaald moet hebben. Wat men eenmaal onderhanden heeft gehad, vergeet men niet licht; een kijkerwaarneming laat daarentegen meestentijds een verkeerden indruk achter, althans te midden van eene voor ons onbekende fauna. Bedriegelijk zijn de schijnbare afmetingen van vogels in de lucht, in hooge boomen, op groote vlakten en in het water, onbetrouwbaar ook de kleurschakeeringen op de meeste photo's. Niet weg te cijferen zijn aan den anderen kant de excursies, die men in zijne eigen collectie kan maken, en waarbij herhaaldelijk de vreemdste zaken aan het licht komen. Een dergelijk uitstapje, dezer dagen onder zeer bekwame leiding in de eigenhandig in Indië bijeengebrachte collectie ondernomen, opende mijne oogen nog voor allerlei merkwaardigs, dat mij tot dusverre ten eenenmale was ontgaan, en onwillekeurig drong de vraag zich aan mij op, wat of er wel van mijne ornithologische ervaringen zou zijn terecht gekomen, indien het geweer eens niet een hartig woordje had meegesproken, en indien alles aan de lenzen eener binocle ware opgedragen geweest. Men meene zich dus als goed ornitholoog te velde niet voldoende gewapend indien uitsluitend met den kijker. Neen, deze vereenigd met den dubbelloop, dus beide tegelijk, vormen naast de noodige litteratuur de meest onmisbare hulpmiddelen van hem, die met ernst de studie eener avifauna ter hand wil nemen.

De veelal verkondigde meening als zouden er steeds vele zeevogels aan boord van de groote schepen neerstrijken, is onjuist. Dat er echte zeevogels aan dek komen is een hooge uitzondering, en is in de meeste gevallen het gevolg van ruw weer en daaruit voortvloeiende vermoedheid van minder krachtige dieren. Talrijker zijn daarentegen de gevallen waarin men, op zee zijnde, trekkende landbewoners bij zich krijgt, doch spreekt het van zelf, dat zulks voornamelijk plaats heeft gedurende de trektijden, en dan nog slechts

als 't schip zich op een van de trekroutes bevindt. Soms laten de dieren zich dan vangen; gewoonlijk echter blijven ze op eerbiedigen afstand en zetten na eenige uren hunne reis voort. Zooals uit 't volgende blijken zal, heb ik 't gedurende beide overtochten zeer ongelukkig getroffen; er is niets bijzonders aan boord geweest.

Wat mij 't meeste gefrappeerd heeft, is wel dat de vogels, die men doorgaans als „zeevogels” aanduidt, ook op zee zulke standvastige verspreidingsgebieden er op na houden. Precies op dezelfde plekken treft men ze telkens weer aan, en aan de grens van hun vloeibaar territorium verlaten zij ons weer om er door ééne of meerdere nieuwe soorten vervangen te worden. Zoo concentreert zich bijv. de kleine mantelmeeuw op de kust van Portugal, nabij Gibraltar en in de Golf van Aden. De groote mantel- en zilvermeeuw zijn „thuis” in 't Engelsche kanaal en in de Noordzee, terwijl van deze beide alleen de zilvermeeuw nog rondzwerft in Middellandsche en Roode zee, in gezelschap van de iets talrijkere kleine mantelmeeuwen. Eene dunsnavelige meeuwsoort, *Larus hemprichi*, schijnt vooral de eilandjes van Perim te bewonen. *Larus ridibundus* frequenteert behalve ons land en Southampton ook de Taagmonding, de reede van Tanger, de baai van Gibraltar, Marseille en 't Suezkanaal, doch schijnt doorgaans niet zuidelijker af te zakken dan tot in de Golf van Suez. De drieteenmeeuw huist vooral in de Golf van Biscaye en in de Straat van Gibraltar. Onze Jan van Gent ziet men, naar Indië varende, 't laatst bij Gibraltar, terwijl in de Roode zee een andere, chocolade bruine soort (*Sula fiber*) optreedt, doch slechts zeer plaatselijk nabij een kleine eilandgroep. Aalscholvers vindt men ten allen tijde op de kusten van Wight en Portugal (*Ph. graculus*?) en in de Bittermeren, gelegen in de landengte van Suez (*Ph. carbo*). De Indische Oceaan levert niets op dan eenige zwervende keerringvogels; alleen kan men bij 't eiland Sokotra eene wit met zwart geteekende Gentsoort (*Sula cyanops*) geregeld waarnemen.

Ook trof het mij, ditmaal in 't geheel geen kleine Procellaria's te hebben gezien.

Met het nu volgend regelmatig reisverslag hoop ik, niet al te eentonig te zullen zijn, doch vrees ondanks alle pogingen in die richting er niet in te zullen slagen, genoemde ongenietbare eigenschap van alle opsommingen geheel en al te vermijden. Waar ik vervolgens mijne waarnemingen reeds in den Waterweg laat aanvangen, geschiedt zulks voor de volledigheid, natuurlijk niet in de

onderstelling dat men reeds zóó nabij iets interessants op ornithologisch gebied zoude kunnen verwachten.

I. De Uitreis.

Omstreeks den middag van 14 December 1912 wierp het S.S. „Sindoro” van de Rotterdamsche Lloyd de kabels los en stoomde tegen den guren stormwind, die weer op oud-vaderlandsche manier uit het Z.W. blies, binnen korten tijd zeewaarts, in den Waterweg achtervolgd door een gemengde vlucht van *Larus marinus*, *argentatus* en *canus*, die aasden op het overboord geworpen afval van den middagdisch. Tusschen de hoofden aan den Hoek van Holland zwommen een klein alkje (vermoedelijk *M. alle*) en twee zeekoeten, en nauwelijks waren wij eenige mijlen in zee of, midden tusschen 't lichtschip „Maas” en de kust, werd eene vlucht gewone zwarte zee-eenden achterhaald, grooter dan ik ooit te voren op ál mijn strandtochten heb kunnen waarnemen. Het zeeoppervlak naar het Z.W., in welke richting de vogels deels vliegende, deels af en toe zwemmende tegen den wind in trokken, was letterlijk zwart van de eenden. Zij omzwermden als 't ware de beide loodsvaartuigen en hoewel bij onze nadering reeds verreweg het grootste gedeelte gepasseerd was, had de achterhoede nog \pm 20 minuten noodig om voorbij te vliegen. Het moeten er ongetwijfeld vele duizenden geweest zijn. Intusschen bleven enkele exemplaren van *Larus marinus* en *argentatus* ons volgen tot 't invallen van de duisternis.

Den volgenden dag (15 Dec.), een paar malen in 't gezicht van de Engelsche kust, werden wij opnieuw door mantel- en zilvermeeuwen begeleid, de laatstgenoemde soort gaandeweg in aantal toenemende, tot er in de buurt van Wight een geheele zwerm, bestaande uit zoowel oude als juveniele individuen boven ons kielwater dwarrelde, temidden van welke een licht isabelkleurig jong exemplaar onophoudelijk in 't oog viel. Ik herinner mij niet, deze kleurafwijking vroeger reeds te hebben waargenomen. Een drietal aalscholvers kruiste onze route en toen wij te midden van mist en motregen in den namiddag te Southampton aankwamen, bleek de zilvermeeuw voor *Larus ridibundus* te hebben plaats gemaakt.

De dag van 16 Dec. werd in Southampton doorgebracht. De havens wemelden er van zilvermeeuwen, in de parken vielen oude nesten van lijsters en roeken in de bladerlooze boomen in menigte op en kraaien, vinken, musschen, roodborstjes, evenals ten onzent. Een

zonderling gezicht was het, om in de vleeschhouwerijen, die daar tegelijkertijd verkoopplaatsen van visch, wild en gevogelte bleken te zijn, naast hazen, konijnen, fazanten, snippen en goudplevieren ook reeksen kievitten met hun kop aan de ijzeren haken te zien bungelen. — De Natural-History-zaal van het Hartley-college, waar ik nog een kortstondig bezoek aan bracht, bleek slechts eene verwaarloosde en slecht geëtiketteerde opgezette collectie te herbergen, waar niet veel uit te leeren viel. Alleen de verzameling mineralen en versteeningen uit de klassieke vindplaatsen van Zuid-Engeland afkomstig is er voor ingewijden stellig hoogst interessant. Den 17^{en} Dec. zag ik gedurende eene kleine strandwandeling niets anders dan enkele roeken en piepers (spec.?) benevens een groot aantal meeuwen, en nadat wij laat in den namiddag wederom zee gekozen hadden, waren een vluchtje zilvermeeuwen de eenige vogels die ons nog tot in de schemering uitgeleide deden.

18 Dec. Zoo nu en dan wordt een enkele Jan van Gent gesignaleerd; ook wel eens een niet nader te bepalen duikervogel. *Larus argentatus* van den vorigen dag is geheel vervangen door drieteenmeeuwen, meerendeels adulte exemplaren, maar nauwelijks is in den middag Ouessant (bijgenaamd: „Hijzand”) in 't zicht, of een gemengde troep van *L. marinus* en *argentatus* zweeft weer op eenigen afstand achter ons schip en volgt ons nog ver in open zee.

19 Dec. De nacht heeft blijkbaar de groote kust-bewonende meeuwen weer verdreven, want andermaals wordt hunne plaats door drieteenmeeuwen ingenomen, ook ditmaal hoofdzakelijk oude voorwerpen. Plotseling verschijnt een roofmeeuw op 't tooneel, een exemplaar zonder verlengde staartveeren, en even later 3 dito voorwerpen tegelijk. Laat in den middag duiken de lichten van Kaap Finisterre en Vigo uit de duisternis op, en is men dus de Spaansche kust genaderd.

In den morgen van 20 Dec. zag men zoo hier en daar een enkele drieteenmeeuw over 't zeeoppervlak ronddolen. Toen echter langzamerhand de kust weer zichtbaar werd, schaarde zich een 25-tal vogels achter en boven ons campagnedek, die ik weldra als *Larus fuscus* herkende. Daar ik deze species nu voor de eerste maal mijns levens in wilden staat bewonderen kon, heb ik de vogels langen tijd nauwkeurig gadegeslagen, daartoe des te beter in de gelegenheid gesteld, doordat ze, tegen den wind in zwevende, voortdurend doodstil vlak boven ons stonden, af en toe echter bij 't minste of geringste dat er overboord geworpen werd plotseling „en masse”

zich naar omlaag stortende, waarbij dan hun donkere bovenzijde goed waar te nemen viel. Aanvankelijk meende ik de nog bruin gekleurde jongen als dito zilvermeeuwen te moeten aanspreken en ook nu nog geloof ik, dat 't verschil in teekening bij beide soorten niet in-'t-oog vallend is, maar dat *fuscus* alleen zeer merkbaar kleiner is dan *argentatus*, en dus de afmeting hier als criterium bij de determinatie geldt. Hun aantal vermeerderde naarmate wij dichter de kust naderden, die met haar loodrechte rotswanden, waartegen de branding huizenhoog opspat, met de daarvóór gelegen klippen in zee en kleine onherbergzame eilandjes mij een eldorado voor deze meeuwsoort toeschijnt. Ook enkele lachmeeuwjes kwamen opdagen en Jan van Genten werden gaandeweg talrijker, meerendeels in het witte, en slechts weinige in hun donker nog jeugdig kleed. Deze zwervers bekommeren zich echter nooit om de schepen en dolen bijna altijd eenzaam rond. Talrijk werden nu ook de alken, die 't zij solitair of ook wel in troepjes van ± 10 stuks achter elkander geschaard voorbij snorden. Het kwam mij vóór, dat dit onze gewone *Alca torda* moest zijn geweest; interessanter dan deze vond ik evenwel de pijlstormvogels (waarschijnlijk *Puffinus puffinus*), zwarte vogels met witte onderzijde, die, laag over de zeeoppervlakte, dikwijls bij meerdere exemplaren tegelijk met den wind mee naar het noorden zeilende, plotseling zeer talrijk optraden, toen ons schip zich te midden van de Bertenga-eilanden bevond, zijnde een groepje onaanzienlijke steile rotseilandjes, niet zeer ver noordelijk van den Taagmond gelegen. Hier werden ook enkele aalscholvers ontmoet. Na het passeeren dezer klippen daalde het aantal stormvogels ook spoedig weer tot nul.

21 Dec. Na gedurende den nacht op de reede van Lissabon gelegen te hebben, verliet de „Sindoro” reeds in het vroege morgenuur 't breede rivierbed, uitgeleide gedaan door een zwerm kokmeeuwjes, en leden van de species *Larus fuscus*, die als krijshende schimmen door de mistige schemering rondwarrelden, en hield den geheelen dag onafgebroken de kust in 't zicht, ook nu weer geaccompagneerd door de stereotype kleine mantelmeeuwen, waarvan er telkens enkele achter bleven om gaandeweg door weer nieuwe te worden vervangen. Ook eenige alken en een handjevol exemplaren van *Larus ridibundus* en *tridactylus* stonden op 't programma van dien dag, maar bij uitstek talrijk waren voortdurend de Jan van Genten, van welke vogelsoort zich nu niet alleen de witte en de op jagers gelijkende bijna zwarte exemplaren vertoonden, doch van tijd tot tijd ook

voorwerpen in het fraaie overgangskleed van bruinzwart naar wit.

Den 22^{en} Dec. 's morgens vroeg werd de Afrikaansche wal bereikt en maakte ieder gebruik van de gelegenheid om enkele uren in Tanger door te brengen. Den vogelrijkdom vond ik er slechts zeer matig. Op de reede zag men slechts *Larus ridibundus* en *fuscus* vertegenwoordigd, iets verder op zee natuurlijk weer genten. In de stad waren een partijtje musschen, oogenschijnlijk onze gewone *P. domesticus* en een onherkenbare kwikstaart het eenige dat ik er aan gevogelte aantrof, benevens een 10-tal zwaluwen, die bovenop de vensterkozijnen van een groot huis zaten te balanceeren terwijl ik op een cactusschijf ergens in een tuin een klein vogeltje (zaadetertje) met helder-roode borst ontwaarde, dat echter geen voldoende tijd tot juiste waarneming, laat staan tot determinatie toestond. Het speet mij ten zeerste, de observaties niet nog eenige dagen te kunnen voortzetten, want 't heerlijke zomerweer en de subtropische plantengroei van Marokko lokten mij, vluchteling voor den noord-schen winter, verleidelijk toe. Na een overtocht van $\pm 2\frac{1}{2}$ uur over een nagenoeg spiegelgladde zee, gedurende welken tijd gemiddag-tafeld werd, bevonden wij ons in Gibraltar, de keurig nette Engel-sche stad, die in dat opzicht een lijnrechte tegenstelling vormt met den tegenover haar liggenden rommelhoop, waaraan men den naam van „Tanger” heeft toegedacht. Het aantal vogels was hier in Gibraltar niet veel grooter en voor een deel eveneens mij onbekend. Hoog boven de „rots”, eene op zichzelf staande reusachtige berg-massa, met hoofdzakelijk drie hoogste toppen, waarvan er één voor strategische doeleinden geheel is doortunneld en zoodoende een onuitputtelijke en onneembare vesting vormt, zweefden een paar groote roofvogels, en op straat zag men er musschen evenals ten onzent. In den zoogenaamden Botanical Garden bemerkte ik een merel en een roodborstje, verder een paar gele vogeltjes, die in de dennetoppen heen en weer scharrelden en ten slotte op den oever van een kleine beek een blauwzwart vogeltje, 't welk ik evenmin zou weten te identificeeren. Ook hier ontbrak mij de tijd tot betere waarneming. Een ware kudde van kalkoenen herinnerde mij eraan, dat ondanks de zomersche weersgesteldheid het X-masfeest reeds ophanden was. Dit laatste zou ik echter eerst drie dagen later te Marseille kunnen vieren.

De eenige vogels, die wij den 23^{en} Dec. voortdurend in onze omgeving hadden, waren eenige kleine mantelmeeuwen, drieteen-en lachmeeuwen, en den 24^{en} Dec. bleven ook de twee laatstgenoemde

soorten weg, zoodat *L. fuscus* de eenig overgebleven vertegenwoordiger der ornis was. De vroege morgen van 25 Dec. bracht ons in Marseille, waar het reeds zeer merkbaar kouder was dan op 't Afrikaansche strand, maar toch genoot men er van een Riviéra-achtige temperatuur. Vroolijk lagen de huizen der buitenwijken in 't gedempte zonlicht onder donkere denneboschjes op de overigens vrij dorre kalkheuvels, en aan de oostelijke zijde der stad blonk de „Notre Dame” boven alles uit. Biedt de stad vele eigenaardigheden ten aanzien van hare bevolking, die voor een gedeelte bestaat uit ingeborenen van verschillende der Fransche koloniën in Afrika, welke exoten zich terstond verraden, niet alleen door hunne klederdracht en gelaatskleur, maar ook door hunne bepaald on-Fransche, meestal Arabische taal, — die hier zóó allerwege gesproken wordt, dat zelfs de Europeesche tramconducteurs wanneer 't te pas komt, er gemakkelijk in kunnen converseeren, — terwille van de vogelfauna daarentegen behoeft men er zich niet heen te begeven, noch naar de eigenlijke stad zelve, noch ook naar 't omringende heuvel-land. Behalve eenige spreeuwen, een dood-enkelen lijster en een spaarzaam troepje musschen heb ik er niets anders gezien dan de talrijke lachmeeuwten en een paar kleine mantelmeeuwen boven de havens. Bij gebrek aan levende materie deed het mij dan ook werkelijk goed in den Jardin zoölogique een keurige tentoongestelde verzameling aan te treffen van opgezette dieren uit alle deelen der aarde, onder welke de Fransche koloniën in de eerste plaats goed vertegenwoordigd waren. Gelukkig had men voor het publiek niet méér dan het allernoodigste te kijk gesteld en alles smaakvol en overzichtelijk geordend. Of er behalve de expositie nog eene studieverzameling te raadplegen is, ben ik niet te weten gekomen. De levende have van den tuin beteekent niet veel, zooals dan ook niet anders te verwachten is van eene instelling, waar ieder vrij in en uit kan loopen, dus waar de financieele inkomsten geheel bijzaak schijnen te zijn. Bovendien scheen mij de strekking van den tuin van te zeer algemeenen aard, blijkens 't feit, dat de andere vleugel van het museumgebouw de voortbrengselen van schilder- en beeldhouwkunst huisvestte; tijdens mijn bezoek was deze afdeeling wegens „schoonmaak” helaas gedeeltelijk afgesloten.

Omstreeks den middag van 26 Dec. werd wederom van wal gestoken en volgde men nog eenige uren lang de kale, sterk geërodeerde en daardoor grillig gevormde rotsige kust, vergezeld aanvankelijk door een troepje *Larus ridibundus*, dat zich echter in

't ruime sop door een ongeveer gelijk aantal exemplaren van *Larus fuscus* liet vervangen. De Straat van Bonifacio werd zeer laat in den nacht doorgevaren en hiermede schenen ook weer de grenspalen van 't gebied der Kleine mantelmeeuwen bereikt te zijn, want des anderen daags zag men in hun plaats ongeveer een 25tal meeuwen boven ons kielwater, die ik niet van *argentatus* kon onderscheiden. De meeste waren in 't oude, slechts enkele in 't nog jeugdige kleeid, en alle bleven ze, tamelijk verspreid vliegende, nog al ver achter ons schip. Eenige afwisseling in dit eentonige tafereel bracht ons een leeuwerik, die 's morgens plotseling om ons heen vloog en even onmerkbaar weer verdwenen als hij kort te voren gekomen was.

In 't vroege morgenuur van 28 Dec. kwam alles aan dek ten einde in stille bewondering te genieten van een der heerlijkste panorama's, die ik mij herinneren kan, ooit ergens ter wereld te hebben gezien, en indien het hier niet de plaats ware voor onderwerpen van geheel anderen aard, dan zoude ik waarlijk geneigd zijn, te vergeten, dat de verrukkelijke grootsheid van de Straat van Messina reeds van uit de grijze oudheid bij iedereen bekend is, en zou ik niet na kunnen laten, eene stellig hoogstgebrekkige poging te wagen, om hier mijne lezers van die natuurpracht in ál haar omvang mede te doen genieten. Van verschillende zijden hoorde men dan ook de opmerking maken, dat het toch zonde en jammer was, dat een dergelijk zóózeer door de natuur bevoorrecht plekje der aarde door diezelfde natuur met vreeselijke aardbevingen werd bedeed, van welke de sporen nog zeer duidelijk langs beide zeeoevers zichtbaar waren. Worden evenwel door deze onderaardsche machten de kunstwerken der menschen geteisterd, het natuurschoon daarentegen blijft ongedeerd: nog even trots als sinds tientallen van eeuwen rijst het woeste gebergte aan beide oevers der straat omhoog, ontelbare kleine spitse en vele zeer hoge toppen in de lucht stekende, door steile en scherpe kloven van elkander gescheiden, en waarboven met nog even onverstoorbare kalnte de roofvogels hunne cirkelbewegingen ten uitvoer brengen. Ook tijdens onzen doortocht werden een paar van deze koningen der lucht opgemerkt; zij schenen er zich hoegenaamd niet ongerust over te maken of daarginds die met sneeuw bedekte Etra soms weer 't een of 't ander in zijn schild voerde, en even weinig bekommerden zich daarom de honderden kapmeeuwen, die als een wolk van dwarrelende sneeuwvlokken achter ons aan vlogen. Een tweetal onher-

kenbare plevierachtige vogels scheerde over 't watervlak. Weldra kwam ook weer de zilvermeeuw opdagen, en toen wij 's middags ons opnieuw in volle zee bevonden, was onze geheele vogelaanhang gereduceerd tot niet méér dan een zestal exemplaren der laatstgenoemde soort, welke species ook de eenige was, die zich gedurende den dag van 29 Dec. liet vertegenwoordigen. Na 's nachts Candia te zijn voorbijgestoomd zag men den 30sten Dec. slechts hier en daar kleine troepjes meeuwen op grooten afstand om ons heen verspreid. De 31e Dec. leverde echter veel méér op. Boven de door het Nijlwater eenigszins modderachtig gekleurde zee wemelde het overal van *Larus ridibundus*, waartusschendoor men eenige exemplaren van *L. fuscus* opmerkte en ook verscheidene donkerbruin gekleurde jagers, ter grootte ongeveer van *St. pomarinus*. Tijdens het middagmaal werd 't Suezkanaal binnengeloopt, en weldra bevond ik mij te Port-Said onder de voorposten der tropische plantenwereld, vlinderbloemige boomen met zeer groote peulvruchten, en die mij reeds uit Suriname bekend waren. De vogels daarentegen zagen er hoegenaamd niet zuidelijk uit, veel minder althans dan de menschenmenigte, die letterlijk een mengelmoes is van alles wat Europa en Zuid-Azië op dat gebied voortbrengen. Ook de zonderlingste kleederdrachtcombinaties treft men er aan: passagiers uit 't noorden, nog in pelsjassen gedoken, loopen er langs de ramen, tegelijk met Indisch-gasten, nog in 't wit en met helmhoeden op 't hoofd, en weinig moeite zou het kosten om er alle nuances in gelaatskleur van af wit door geel en bruin heen tot donker zwart toe bij elkaar te zoeken. In de ontelbare bazars, natuurlijk met 't vorige in overeenstemming, magazijnen vol Europeesche industrieartikelen naast de weelderigste rijkdommen van 't Oosten; hier hooge en halftropische kantoor- en consulaatgebouwen in hoofdzakelijk Europeeschen bouwstijl, pardoes neergepoot in 't grauwwuile woestijnzand, en ternauwernood opgevrootlijkt door wat armoedige rijen van lage boompjes, die in dit regenlooze land slechts met veel moeite hun kwijnend bestaan kunnen rekken, een eind verder de uit klei opgetrokken hutten der Arabieren of een Mohammedaansche moskee met 't bekende koepeldak en de minaretjes. Maar ondanks al dit menschelijk ingrijpen, en ondanks 't drukste scheepvaartverkeer heeft de natuur er toch geen nadeel ondervonden, integendeel, zij is er ongetwijfeld rijker aan planten en vogels geworden, dan ze vóór de doorgraving der landengte ooit kan zijn geweest. Men lette bijv. maar eens op de huismusschen, die er hier, evenals in alle Hollandsche steden,

ook een paar bepaalde sociëteitboomen op na houden, waarin ze zich laat in den namiddag al tjielpende tot ontelbare aantallen vereenigen. Voorts zag ik er kwikstaarten, een klein pleviertje aan 't zeestrand, een vliegenvanger en meerdere mij onbekende spreekwachtige vogels, die van af een telegraafpaal omhoog vliegende in de lucht insecten vingen. Mogelijk kunnen het ook bijeneters zijn geweest, doch eerstens leerde ik dat genus eerst in Indië in natura kennen, en ten tweede ontbrak mij te Port-Said de gelegenheid om de beesten van wat meer nabij te kunnen beschouwen. — Kort nadat de klok het nieuwe jaar had ingeluid, lichtte de „Sindoro” het anker daarmee 't eerste schip zijnde, dat in 1913, en naar men zeide tevens tegen een nieuw en gunstiger toltarief, het Kanaal van Suez doorvoer. Natuurlijk kroop ik snel te kooi, en wel met 't vaste voornemen om zoodra het in 't Oosten weer mocht gaan dagen, terstond mijne woestijnwaarnemingen voort te zetten. Dat laatste gebeurde evenwel niet vóór 7 uur 'smorgens den 1^{en} Januari 1913. Het Menzaleh-meer, dat op den Westelijken Kanaaloever ligt, was reeds achter den rug en wij bevonden ons tusschen \pm 15 M. hooge zandige oevers, niet veel anders ziende dan zoo hier en daar wat Arabieren met dromedarissen, terwijl de onafscheidelijke kapmeeuw-tjes, hoofdzakelijk adulte voorwerpen, in groot aantal achter ons aan vlogen. Tegen de kale woestijn, die over 't algemeen een nog al desolaten indruk maakt, steken de netjes aangelegde en met aanplantingen van altijd-groene boomen versierde seinposten der kanaalmaatschappij vroolijk af, en men zou onder den invloed van het heldere zonlicht inderdaad den indruk van een zomersch landschap hebben gekregen, ware het niet dat de afgestorven rietkraag langs de oevers van 't kanaal er telkens weer aan herinnerde, dat 't in het Noordelijk halfrond nog winterdag was. Na het bereiken van de eveneens voornamelijk aan stuurboord gelegen Bellah-meren kwam er wat meer leven in de brouwerij. Op de dammen, tusschen welke men het kanaal door de waarschijnlijk zeer ondiepe plassen uitgebaggerd heeft, zaten twee zwart met witte ijsvogels (*Alcedo rudis*), en ook een frappant op onze *ispida* gelijkend exemplaar. De meren zelve werden gestoffeerd door vluchten van honderden eenden, wellicht behoorende tot meerdere, doch dank zij den grooten afstand, onherkenbare soorten. Ook een dozijn strandlooptjes patrouilleerde langs den oever en kwikstaarten zag men er overal, meereendeels in eene nog onuitgekleurde plunje.

Vervolgens in 't meer van Ismaila en daarna in de eigenlijke

Bittermeren werden vrij talrijke aalscholvers opgemerkt, gewoonlijk zittende op de gazoline-reservoirs der lichtboeien. Het was, voorzoover met de binocle kon worden nagegaan, onze gewone *Phalacrocorax carbo*; niet geheel onzeker ben ik echter omtrent de identiteit van een flinken donkerbruinen roofvogel, die met kalmen vleugelslag, af en toe zwevende, over 't meer van Ismaila vloog; hoogstwaarschijnlijk had men hier met *Milvus migrans* te doen; later boven Suez zag ik nog een dergelijk exemplaar. Bij deze laatstgenoemde plaats zag ik ook nog een middelmatig groote plevier (spec.?) benevens eenige exemplaren eener zwarte kraaisoort (*corone?*), terwijl eindelijk in de Golf van Suez een geweldige zwerm kapmeewtjes (*ridibundus*) om ons heen dwarrelden, die merkwaardigerwijze ditmaal haast alle zonder uitzondering 't jeugdkleed droegen en ons hun laatsten afscheidsgroet nog tot in het nachtelijk donker toekrijschten. Zuidelijker schijnen zij in den regel niet te gaan, hoewel de soort bijv. ook van Ceylon bekend is. Nog dient terloops en onder zeker voorbehoud vermeld te worden, dat ik te Suez in een paar meeuwvogels juveniele voorwerpen van *Larus canus* meende te herkennen; evenwel komt mijzelf deze determinatie niet alleen twijfelachtig, maar zelfs zeer onwaarschijnlijk voor, doch ken ik geen andere species, tot welke de waargenomen vogels gevoegelijker gerekend zouden kunnen worden.

De tweede Januari vormde, vanuit een ornithologisch standpunt beschouwd, een schrille tegenstelling met den daaraan voorafgaanden dag, aangezien op dien datum totaal niets anders dan slechts hier en daar in de verte een zwerfende meeuwvogel werd geobserveerd, en den 3den Januari zag men er zelfs niet méér dan één enkelen. Dit dier was nog al donker getint en behoorde waarschijnlijk tot *L. fuscus*. Als tegemoetkoming in deze eentonigheid doken er nu voor 't eerst flinke scholen vliegende visschen uit 't water op, en begon het reeds aangenaam warm te worden. Ook den 4den Jan. steeg de thermometer weer aanzienlijk. Dien dag zag ik reeds vroeg in den morgen een jagerachtigen vogel met lange middelste staartpennen voorbijstrijken, en achter ons vlogen een 10-tal meereendeels juveniele kleine mantelmeeuwen, vermengd met enkele voorwerpen van *L. argentatus*. Hierbij voegden zich tot mijne blijdschap drie vertegenwoordigers eener tot dusverre nog niet waargenomen soort, *L. hemprichi*. Deze species heeft ongeveer de grootte van *L. ridibundus*, een slanke vlucht, een tamelijk dunnen snavel, en is met uitzondering van de spierwitte buik en staart geheel

dof zwartbruin gekleurd. (Gedurende de thuisreis merkte ik op, dat de onuitgekleurde voorwerpen dezer species op de bovenzijde gevlekt zijn en aan 't staarteinde een donkeren dwarsband vertoonen. Hun geringe schuwheid en aanzienlijk aantal maakten toen eene nauwkeurige opneming van zeer nabij mogelijk. De vogels kwamen zelfs boven het kuil- en campagnedek zweven).

In den avond werden de 12 Apostelen (eilandjes) voorbijgestoomd en laat in den middag van 5 Januari verschenen op een der rots-eilandjes aan bakboord de witte gebouwen van Perim. Eenige kleine mantelmeeuwen, hoofdzakelijk jonge dieren, schaarden zich toen weer om ons heen, ditmaal echter voor 't laatst want den 6den Jan. werd er geen vogel meer gezien. In den morgen van 7 Januari trokken 5 meeuwachtige vogels hoog over ons heen en nadat dien dag omstreeks het middaguur de rotsige eilanden van Sokotra aan bakboord waren achtergebleven, zag ik 4 helderwitte vogels met snellen vleugelslag laag over 't zeeoppervlak vliegen. Zij bezaten eene zwarte tekening op 't midden van de vleugels en zullen ongetwijfeld tot de rotspelikanen (en wel tot de species *Sula cyanops*) behoord hebben.

Op de agenda van 8, 9 en 10 Januari las men slechts: water, lucht, een 2-tal vrachtschepen, vele kwallen en vliegende visschen, doch geen vogels. Eerst in den morgen van 11 Jan., tijdens 't voorbij varen van 't eilandje Minicoy, werd een vluchtje bestaande uit strandlooperachtige vogeltjes opgemerkt. Ze lieten me echter volkomen onverschillig, en waren ook bijna aan de waarneming ontsnapt, daar ik vol verlangen en in diep gepeins verzonken mijne oogen gevestigd hield op het zonnige stukje land, dat daar als het ware uit 't zilte nat opgedoken vóór ons lag. Heerlijk wuifden de cocospalmen over 't Indische strand, dat als een smal, uit wit koraalzand gevormd strookje het eeuwig groen van den tropischen plantengroei scheidde van den langs de oevers lichtgroenen en boven grooter diepte hard blauwen oceaen.

Onze aankomst te Colombo had ongelukkigerwijs den 12^{en} Januari pas laat in den namiddag plaats, en ik kon toen niet meer bij daglicht debarkeeren. Van de Ceylonsche dierenwereld lieten zich dientengevolge alleen enkele vleermuizen zien; men hoorde evenwel allerwege 't gezang van Cycaden, terwijl een schor piepend gekras, gelijkende op 't stemgeluid van onze jonge kauwtjes 't mij duidelijk maakte, dat er ergens in de boomen een troep kraaiachtige vogels moest huizen. Gelukkig valt er overigens in Colombo

nog genoeg merkwaardigs te bewonderen om de stad ook zonder vogels voor toeristen aantrekkelijk te doen zijn, zoodat ik dien avond eerst laat en geenszins onvoldaan naar boord terugkeerde.

13 Januari weer niets te zien. Den 14^{en} verscheen 's morgens een op onzen kwartelkoning gelijkende vogel, die een eind vooruit vloog, zich op 't water neerzette en zich vervolgens, aan de andere zijde van 't schip zwemmende, voorbij liet varen. Daarna sprong hij opnieuw op, vloog andermaals vooruit, en wachtte voor de tweede maal onze nadering af. Dit spelletje duurde zoo ongeveer een uur lang, en daar de vogel uiterst mak bleek te zijn, was 't niet moeilijk, hem telkens in 't voorbijgaangoed te bekijken, waartoe men zich echter voortdurend naar de tegenovergestelde verschaning moest begeven, dan waar 't beest de laatste maal gepasseerd was. Tijdens ons middagmaal is hij ten slotte in de onmetelijke ruimte verdwenen. Omstreeks 1 uur n.m. vloog er een zwarte stormvogel (?) iets grooter dan de *Procellaria*'s, doch kleiner dan *Larus ridibundus* eenige oogenblikken vóór den boeg heen en weer.

De 15de Jan. leverde weer geen waarneming op, maar in den middag van 16 Jan. werd als voorbode van 't naderend land (de Batoe-eilanden) een groote zwerm vogels vooruit gesignaleerd. Ook een lichtbruine (storm-?) vogel ter grootte van *Larus canus* vloog met kalmen vleugelslag voorbij. (Deze zelfde species ontmoette ik eenige maanden later weer, en wel tijdens mijn overtocht van Simaloer naar de Cocoseilandjes, en eveneens op de thuisreis). Bij mijn ontwaken den 17^{den} Januari 1913 verhieven de Merapi en de Singalang zich reeds hoog boven den horizon; ook de lagere bergen van Sumatra waren zichtbaar; de kleine eilandjes lagen als een vloot van geankerde schepen op de spiegelgladde zee, de Nederlandsche vlag wapperde van den vuurtoren op Poeloe Pandan en na weinige uren lag de „Sindoro” gemeerd in de Emmahaven. Onder ál het vreemde, dat Indië mij op dat oogenblik te bewonderen gaf, trof mij haast 't meeste, dat 't er wemelde van doodgewone ringmusschen en van schijnbaar nog gewonere zwaluwen en dat een flinke zeearend (*Haliaëtus leucogaster*) met uitdagende kalmte tusschen de schepen in de haven heen en weer vloog. Het was een jonge vogel in 't gevlekte overgangskleed, en ik heb hem (althans waarschijnlijk 't zelfde exemplaar) nog meerdere malen, telkens als ik voor slechts enkele dagen te Padang vertoefde, langs 't strand zien zweven.

II. De Thuisreis.

Na een éénjarig verblijf op „de Westkust” werd den 3den Januari 1914 van uit Emmahaven de thuisreis weer aanvaard; een druilerige en lang gerekte regenbui moest wellicht dienen om den opvarenden van 't S.S. „Kawi” eens extra goed het land in herinnering te brengen, 't welk het einddoel hunner reis zoude zijn en eveneens werd men door dien hemelschen zegen ten volle overtuigd van het schier ongelooflijke feit, dat, in weerwil van de ontelbare zondvloeden, die er in den loop van het laatste jaar in den vorm van natuurlijke douches over ons waren uitgestort, er toch nog altijd voldoende regenwater in 't groote reservoir van Sumatra's Westkust was overgebleven om er ons op 't laatste oogenblik nog eens naar hartelust van te doen profiteeren.

Het slechte weêr ten spijt kwam er evenwel nog vóór ons vertrek een zeearend in 't oude kleed met helder witte vóór en onderzijde en fraai leiblaauw op de bovendeele op bezoek, en zeilde met zwaren vleugelslag in rechte lijn langs onzen stuurboord; de sluwe vogel wist zeker maar àl te goed, dat ik zoo meerdere malen tevergeefs op hem en zijne kornuiten had geloerd, en meende nu wellicht uit leedvermaak mij nog eens ten overvloede de vruchteloosheid mijner pogingen in herinnering te moeten brengen, daarbij evenwel vergetende, dat het op mijn eerewoord hoegenaamd geen onverdeeld genot kan worden genoemd, om een dergelijken grooten roover te moeten praepareeren.

Op hem volgde een „kuikendief”, (*Haliastur indus intermedius*) de beruchte „boeroeng alang” der Maleiers, ongetwijfeld de eenige echt schadelijke en daarom de meest gehate roofvogel in 't westelijk deel van den Archipel (misschien ook de ergste in de overige gedeelten, doch dit laatste kan ik niet beoordeelen). Ook deze „witkop”, zooals wij den brutalen maar tevens uiterst voorzichtigen *Haliastur* gewoonlijk noemden, scheen, te oordeelen naar zijn familiaar afscheidsbezoek, met mijn vertrek uit Indië volkomen in te stemmen, al zal hij er aan den anderen kant ook zeker wel niet geheel onverschillig voor zijn geweest, dat wij voor verscheidene zijner collega-concurrenten op afdoende wijze het verder uitoefenen van hun roofbedrijf hadden onmogelijk gemaakt. Men treft dezen roover in de kuststreken menigvuldig aan, waar hij zich voor een groot deel met krabben en visschen, soms ook met aas voedt, maar ook menigmaal in de aan kippen zeer rijke kampongs zijn slag weet te slaan.

In 't binnenland is hij iets minder talrijk; overal staat hij als de bonte hond bekend, en vele Europeanen, zelfs ook dames, houden zich op ieder oogenblik van den dag gereed om den belager van hun hoenderhof een warm onthaal uit den loop van een jachtgeweer te bereiden, zoodat men het aantal van hen, dat er jaarlijks in Indië sneuvelt, gevoegelijk op vele duizenden kan schatten, welke vervolging de dieren weliswaar veel schuwer en voorzichtiger, maar toch volstrekt niet minder talrijk of minder driest in hun optreden maakt. Wat den inlander zelf betreft, deze schijnt evenals ten overstaan van ieder ander roofgedierte de meening te huldigen, dat er ook hier weer na den dood van iederen vijand minstens 10 nieuwe op de begrafenis komen en geeft zich daarom zeer weinig moeite om zijne antagonist te verdelgen, zoodat de gevallen niet zeldzaam zijn, waarin het nest van een alang te midden van een goedbevolkte kampong jaren lang ongestoord blijft voortbestaan en telkenmale zijn kroost gezond en wel ziet uitvliegen, hoe gemakkelijk het voor de inlanders ook zoude zijn, den boom te beklimmen, of wel dezen eenvoudig om te hakken. Geheel ongelijk kan ik hun echter niet geven, daar de meeste dieren der wildernis inderdaad practisch haast onverminderbaar schijnen te zijn; hoe zou het anders mogelijk kunnen zijn, dat 't bijv. op het dicht-bevolkte Java nog overal krioelt van wilde varkens?

Laat in den middag werden de trossen ingehaald en bevonden wij ons weldra in volle zee, terwijl tot aller leedwezen de laaghangende regenwolken voortdurend het trotsche Barisangebergte aan ons gezicht onttrokken.

4 Jan. 1914. Gedurende den nacht werden de Batoe-eilanden gepasseerd en als naar gewoonte bleek de oceaan weer stil en eenzaam te zijn. Na 't middagmaal verscheen er echter een stormvogel ter grootte van *Larus minutus* en vloog geruimen tijd rondom 't schip, zoodat ik gelegenheid had, hem goed waar te nemen. Hij was van boven leizwart, met wit op den stuit, terwijl de onderzijde geheel grijsachtig wit scheen te zijn. Des avonds werd in de duisternis nog een kreet van een zeevogel vernomen, wellicht van hetzelfde, dien middag waargenomen, dier afkomstig. Intusschen was ieder aan boord, die mij eventueel onderweg gevangen vogels zoude bezorgen, in 't vooruitzicht eener geldelijke belooning gesteld, doch zou later blijken, dat tot mijn spijt niemand gedurende deze reis in staat was, de premie te verdienen.

Den 5den Januari zag ik vóór ons schip een witten vogel, gelijkende

op een sterntje van de watervlakte opvliegen, zonder mij gelegenheid tot nadere observatie te geven. 's Middags verscheen hoog in de lucht een eveneens witte vogel, doch ditmaal met zwarte vleugelteekening, dien ik, hoewel hij een korten staart had, voor een keerkringvogel meen te moeten houden. Den 6en Jan., 's morgens vroeg, zweefde een vrij kleine donkerbruine (storm-?) vogel laag over de golven ons voorbij; het is echter niet mogelijk uit eene dergelijke vluchtige waarneming eene eenigszins betrouwbare soortbepaling te doen.

De 7de Jan. 1914 bracht ons reeds bij 't aanbreken van den dag Ceylon in 't zicht, en tegelijk daarmee kwamen kleine en grootere vluchten sterntjes opdagen, van welke vele exemplaren zeer donker schenen getint te zijn. Ook talloze vogels dezer species (meervoud?) zag ik in de haven van Colombo, die omstreeks den middag werd binnengevaren. En zeer zonderlingen indruk maakte de gitzwarte kop van de hier voorkomende kapmeeuwen (*Larus melanocephalus*.) waarvan ik geheele vluchten aan 't strand op de rotsblokken zag zitten, maar nog opvallender was 't groote aantal roofvogels in de haven. Er waren oogenblikken, waarop ik er 12 tegelijk telde, niet meegerekend degene, die buiten de havenhoofden vlogen. Zij behoorden tot twee species, te weten hoofdzakelijk tot *Haliastur indus intermedius* (zoowel adulte als nog juveniele exemplaren) en voor de rest tot een ruigpootsoort, vermoedelijk den kleinen vorm van *Spizaetus cirratus*, n.l. *ceylonensis*. Beide soorten beijverden zich in 't vangen van visch rondom de vele schepen en vertoonden zich niet in de stad. Deze laatste bleek daarentegen op haar beurt letterlijk vergeven van de kraaien, (*Corvus splendens*) welker schor, piepend gekras, dat soms doet denken aan 't hongerige geroep van jonge kauwtjes en soms ook aan dat der kapmeeuwen in onze grachten, mij meermaals de verzuchting deed slaken: „hoe is 't toch mogelijk, dat Engelschen en Hindoe's dáár den geheelen dag naar kunnen luisteren!” Men zag de vogels compleet overal, en niet bij tientallen, maar bij honderden en nog veel meer, op de straten, in de boomen, in parken en op daken en zelfs in menigte op de schepen, die in de haven lagen. De soort *C. splendens* schijnt v.n.l., zoo niet uitsluitend Britsch-Indië te bewonen. In onzen Oost heb ik haar nooit gezien. Zij is iets grooter dan onze *monedula*, heeft een langeren staart, bruine oogen, en een krachtiger kraaien-snavel, maar kenmerkt zich eveneens door een grijzen glans aan hals en achterhoofd, welke echter bij vele, wellicht jonge of ruiende

exemplaren in gepronocceerd bruin overgaat. De vogels zijn bespottelijk mak en schijnen op kraaienmanier overal in de lage boomen der stad te broeden, aangezien ik er vele restanten van op dat oogenblik onbewoonde kraaiennesten opmerkte, die moeilijk aan eene andere species kunnen hebben toebehoord. Het is vrij onbegrijpelijk waar deze vogelbende dagelijks van leeft en het is te hopen, dat ze er nooit in de toekomst van verdacht moge worden, de verspreiding van de eene of andere epidemische ziekte in de hand te werken, zooals momenteel met den Surinaamschen stinkvogel 't geval is. Voorwaar, in zulke tijden zou ik niet gaarne behooren tot degenen, die met 't decimeeren van dit gedierte belast worden, daar zulks mij met recht een vrijwel onbegonnen werk toeschijnt.

Van de overige avifauna, die klaarblijkelijk door *C. splendens* wordt verdrongen, kreeg ik in Colombo niet veel te zien. In tegenstelling met op Sumatra zag ik hier niet de ringmusch, doch wél de huismusch, van welke laatste mij de ♂♂ aan de buikzijde witter toeschenen dan hunne Europeesche soortgenooten; aan de wijfjes kon ik geen verschil met Hollandsche vertegenwoordigsters der species ontdekken. Voorts ontmoette ik er één enkele zwaluw (spec.?), 2 leeuweriken, welke soort ik in Indië nooit zag, benevens een vogeltje van 't grasmuschttype. en, hoewel niet juist tot de ornis behorende, moge hier eveneens vermeld worden een tweetail gestreepte eekhoortjes, die heel gemoedelijk in den Gouverneurstuin door 't gras sprongen. Met waarnemingen rijk beladen keerde ik naar boord terug en voer in den vooravond de haven weer uit.

Het eenige, dat de 8ste Jan. aan observaties opleverde was een witte onherkenbare vogel, die in den loop van den morgen van 't water werd opgejaagd en vóór ons uit verdween; den 9den werd hoegenaamd niets gezien. De 10de Jan. bracht ons twee genten (*Sula cyanops*), helder wit met een zwarte streep in de lengte van de vleugels, dezelfde species, die gedurende de uitreis ook op deze hoogte door mij werd waargenomen. Den 11den Jan. werden weer twee vermoedelijke keerkringvogels (hoewel met korten staart) ontmoet, waarvan de ééne met snellen vleugelslag hoog over ons heen vloog, en den 12den zag ik tijdens het voorbijvaren van de eilandengroep Sokotra driemaal een witten Jan van Gent (*S. cyanops*) en eens twee bruine exemplaren (misschien *S. fiber*). Het ligt dus voor de hand, te vermoeden, dat zich ergens op deze rotseilanden eene broedkolonie van genoemde vogels moet bevinden. In de avond-

schemering van dien dag werd kaap Guardafui gepasseerd. Den volgenden morgen verschenen andermaal twee witte vogels, met snellen vleugelslag, tot dezelfde soort behoorende als die, welke den 11den Jan. werden gesignaleerd, en nadat 's middags de rotsen van Aden aan den horizon waren opgedoken, schaarde zich ook weer, evenals op de uitreis terzelfder plaatse, een twintigtal kleine mantelmeeuwen boven ons kielwater, waarbij zich een oogenblik later vijf exemplaren van *Larus hemprichi* voegden. Aden werd in de duisternis bereikt en 's nachts weer verlaten, zoodat wij den volgenden morgen voor Perim arriveerden. Een mooie keerkringvogel met langen staart vloog over ons achterschip en omstreeks een honderdtal *Larus hemprichi* was weldra om ons heen vereenigd, die zich, zeer tam zijnde, van alle kanten rustig door mij lieten begluren. Scherp stak hun donker en langgerekt snaveltje tegen de lucht af, en helder glinsterde het wit van staart en onderzijde. Daarentegen was de onderkant der vleugels evenals al het overige van den vogel donker dofbruin, terwijl jonge individuen zich kenmerkten door een dwarsband aan 't staarteinde en door eenige vlekjes op de vleugels. Ten zeerste betreur ik het feit, dat geen enkel voorwerp kon worden buitgemaakt. — Ook eenige kleine mantelmeeuwen en een paar zilvermeeuwen vereerden ons met een bezoek. — Tijdens 't passeeren van de Twaalf Apostelen, hetgeen ditmaal bij daglicht plaats had, verscheen een mij onbekende Gentsoort ten tooneele, nagenoeg chocoladebruin, met helder blinkenden snavel en een wit met zwart geteekende onderzijde der vleugels; zij vertoonde zich weldra in meerdere exemplaren, soms zelfs 4 à 6 stuks op een rijtje. Met zekerheid herkende ik deze species later in de Rijksverzameling als *Sula fiber*, welke ook door een groot deel van Insulinde verbreid moet zijn, doch stellig slechts plaatselijk geregeld wordt aangetroffen. Den 15den Jan. vertoonden zich alleen 's morgens enkele kleine mantelmeeuwen benevens een tweetal *L. hemprichi*; bij tusschenpoozen werd een zwervende *Sula fiber* waargenomen. Tegen het middaguur vlogen met den landwind een paar groote sprinkhanen en een leeuwerikachtig vogeltje aan boord; alleen één der sprinkhanen werd buit gemaakt en kreeg passage enkele reis naar Rotterdam; de 17de Jan. deed ons tijdens het voorbijstoomen van de Twee Gebroeders (kale, in puin gevallen rotseilanden) een paar onherkenbare witte vogels zien, vervolgens een enkel exemplaar van *Larus hemprichi*, 't welk echter spoedig weer verdween, en ten slotte bij de nadering van Suez, hetgeen

in den avond plaats had, een vluchtje gewone kapmeeuwen (*L. ridibundus*).

18 Januari 1914. Bij mijn ontwaken lag de „Kawi” voor anker in 't groote Bittermeer, en zag ik weldra een aantal oude bekenden uit de vogelwereld terug. De rij werd geopend door een grooten reiger, waarschijnlijk onze gewone *cinerea*, waarvan ik later op den dag nog een exemplaar zag staan. Daarna verschenen onder 't voortbrengen van een zacht piepend gefluit de witzwarte ijsvogels (*Alcedo rudis*) die ditmaal over de geheele kanaallengte zeer talrijk waren en gewoonlijk bij 3 of 2 tegelijk vlogen of op de lichtbakens in de meren zaten. Dicht bij Port-Said zag ik twee voorwerpen van waarschijnlijk onze Hollandsche *A. ispida*, van welke species wij in Indië den oosterschen vorm verzamelden, die slechts in geringe mate van het Europeesche ras verschilt. Vrij talrijk waren ditmaal ook de bruine wouwen, waarvan men dikwijls meer dan één individu tegelijk boven de meren of 't kanaal zag zweven, of wel op aan den oever staande paaltjes zag zitten. Vroolijk klonk af en toe het gefluit van de tureluurs, vroeger zoo dikwijls in de Hollandsche weiden, en het laatst op 't eiland Simaloer gehoord (zij 't dan ook op die laatste plaats door de Aziatische subspecies voortgebracht), en bij deze oudvaderlandsche roodpootjes voegden zich een overvloed van witte kwikstaarten, waarvan verscheidene exemplaren bij ons een wandeling kwamen maken op de zonnetent en zelfs op 't kuildek; ook een bruin gorsachtig vogeltje met lichtbruinen kop was er nog al talrijk; op de telegraafpalen langs den spoorweg, die 't kanaal grootendeels volgt, werden twee zwarte kraaien en een spreuwwachtig gedierte opgemerkt, op de meren vertoonden zich weer de gewone aalscholvers, ongeveer een stuk of 20 verspreid zittende op de reservoirs der lichtboeien; in een ondiepe plas aan bakboord zag ik meerdere kleine vluchten van *Larus ridibundus* en een troep koeten (*Fulica atra*), bestaande uit honderden individuen, welker witte blesjes schitterden in 't zonlicht. Bij de nadering van 't Mensalehmeer kwam het mij voor alsof 't woestijnzand aan den horizon een lange witte strook te zien gaf, die ik, daar de kijker er niets in oploste, aanvankelijk voor een optisch bedrog hield. Weldra bleek echter, nadat wij wat naderbij gekomen waren, dat zij was samengesteld uit vele duizenden grootendeels witte vogels, met donkeren kop, wat zwart aan de vleugeltoppen en een logge eendachtige vlucht. Twee afzonderlijke exemplaren, die iets dichtër bij 't kanaal zaten, verrieden ons, dat het ook inder-

daad eenden en wel zaagbekken waren, waarschijnlijk onze gewone groote zager. Ware het niet, dat ik deze waarneming met eigen oogen gedaan heb, voorwaar ik zou een dergelijk aantal vogels bij elkaar haast onbestaanbaar hebben geoordeeld; en toch was nog geheel iets anders hetgeen wij nabij Port-Said te zien kregen, en waardoor het mij duidelijk werd, waarom men Egypte steeds om zijn vogelrijkdom zoozeer heeft geroemd en dit land ook langen tijd beschouwd heeft als 'talgemeene winterkwartier van alle Europeesche trekvogels. Ter plaatse waar de spoorbaan den kanaaloever verlaat om aan de westzijde der stad Port-Said te bereiken, bevindt zich een schijubaar afgesloten deel van het Mensaleh-meer, feitelijk een complex van ondiepe, zeer uitgestrekte en niet begroeide plassen. Daarop nu zwommen onafzienbare zwermen eenden en andere watervogels, welker aantal ik, indien ik niet, den schijn van overdrijving op mij ladende, daarmee vreesde afbreuk aan de betrouwbaarheid van mijn reisverslag te doen, op eenige millioenen zou taxeerden. Laat mij echter veiligheidshalve het geschatte getal door 10 deelen en als mijne meening ten beste geven, dat het er honderdduizenden moeten zijn geweest. En zulks nog wel vlak bij een groote, drukke stad! Op dat oogenblik kwam onwillekeurig de gedachte aan bescherming van door de jacht vervolgde vogels bij mij op, en ik kan niet nalaten te bekenen, dat slechts een schouderophalen het resultaat dier vluchtige overpeinzing was.

Aan stuurboord stonden in 't water twee troepjes van respectievelijk 8 en \pm 20 groote witte vogels, wegens den aanzienlijken afstand evenwel niet goed te determineeren. Waarschijnlijk acht ik het, hier met lepelaars te hebben te doen gehad, hoewel de mogelijkheid van flamingo's, welker rose gevederte onder bepaalde belichting meer wit kan schijnen, volstrekt niet uitgesloten is.

Voegt men bij dit alles ten slotte nog eenige dichte zwermen strandloopertjes, vermengd met talloze ruiters en plevieren, tot verscheidene soorten behoorende, benevens een minder compacten troep kapmeeuwtjes, dan kan men zich een oppervlakkig denkbeeld vormen van de vogelwereld langs het Suezkanaal.

Doordat ik tengevolge van de plotselinge temperatuursdaling in de Golf van Suez een paar lichte koortsaanvallen had moeten doorstaan, die mij lichamelijk ongeschikt maakten om de ongeriefelikheden van de ten zuiden van Candia steeds ruwe zee met succes te verdragen, zag ik mij den 19^{den} Jan. genoodzaakt, het bed te houden. Den daarop volgende dag spookte het nog veel erger. Een

zee van water, nog voortdurend binnenkomende door het patrijspoortje, dat ik, daartoe te zeer verzwakt zijnde, niet stevig genoeg kon dichtschroeven, stroomde met woedend golfgeklots door mijn hut heen en weer, doch voelde ik mij zelfs niet bij machte om op de electrische bel een noodsein te geven aan de hutjongens, die ten slotte van mijn wanhopigen toestand verwittigd werden door het water, dat van reten in 't tusschenschot gebruik maakte om in de naburige hutten door te dringen. Nauwelijks behoef ik nog te zeggen, dat ook dezen dag van vogelwaarneming niets kon komen. Den 21^{en} was de zee weer dragelijk kalm, maar deed zich toen een ander inconvenient voor, bestaande uit het niet in orde zijn mijner winter-garderobe. De plotselinge koude had ons letterlijk overvallen, en waar nu eenerzijds te verwachten was, dat men niet langer ongestraft de Indische kleëren zou kunnen blijven dragen, daar was ik er aan den anderen kant van overtuigd, dat een uurtje rommelen in een koffer, staande in een bekrompen en tevens schommelende hut, mij nog veel verder uit den koers zou brengen. Er zat dus niet anders op, dan noodgedwongen andermaal de vogelarij te laten rusten.

De dag van 22 Januari was nog niet aangebroken, toen het woord „Messina” mij als een vroolijke muziek uit den slaap wekte. Men heeft n.l. de gewoonte, om de passagiers bij het voorbijstoomen van mooie punten te waarschuwen; daar er evenwel in 't onderwerpelijke geval niets anders buiten te zien was dan een paar eindelooze rijen van lichtjes, maakte ik van de bewegingloosheid van 't schip gebruik om snel mijne Europeesche uitrusting voor den dag te halen en bij elkaar te zoeken. Met deze winterpantser gewapend zijnde kon er weer aan ornithologische waarnemingen worden gedacht. Het eenige wat de zee dien dag aan vogels bleek te herbergen was een 25-tal zilverbreeuwen en één enkel exemplaar van *L. fuscus*, maar de herkegen gezondheid en het verrukkelijke gezicht op de Liparische eilanden wogen te zamen ruimschoots op tegen het gemis aan zeldzame gevleugelde gasten. Ook den volgenden dag, waarop wij 's morgens de straat van Bonifacio doorstoomden, en laat in den nacht te Marseille arriveerden, zag men hoog boven en ver achter ons schip aanvankelijk niets dan zilverbreeuwen, waarbij zich in den middag een 4-tal lachmeeuwten aansloten. Den 24^{en} Jan. werd ons te Marseille geen tijd tot passagieren gelaten, zoodat ik er niets anders te zien kon krijgen dan wat gewone musschen op de kade en tallooze *L. ridibundus* in de havens. Van deze laatste soort

volgde ons 's middags een groote menigte zeewaarts, merkwaardigerwijze alle adulte exemplaren, terwijl een handjevol kleine mantelmeeuwen nu de zilvermeeuwen van den vorigen dag verving. De zelfde twee soorten volgden ons ook den 25^{en} langs de Spaansche kust en bleven ons ook den 26^{en} trouw ter zijde, dien dag af en toe vergezeld door een enkele drieteenmeeuw. Bovendien zocht tijdens een regenbui een klein bruin zangvogeltje zijn toevlucht op ons dek, maar toonde zich zóó schuw dat van soortsbepaling hoegenaamd geen sprake kon zijn. In tegengestelde richting vliegende werden 's morgens twee flinke bruinzwarte vogels opgemerkt, die wel bezwaarlijk iets anders dan jagers kunnen zijn geweest. Tegen den middag werd Gibraltar bereikt. Het woei er dien dag hevig en guur. Hoe geheel anders was nu de aanblik der onherbergzame rotsen dan tijdens onze uitreis! Aan den ingang van de baai, waar een duidelijke verkleuring van 't water zichtbaar is, hadden zich een honderdtal kokmeeuwttjes verzameld, en een dichte wolk van kleine mantelmeeuwen omzwermd de krijschend ons voor anker liggend schip; ook één jonge en één oude zilvermeeuw vertoonden zich in hun midden. Men zag nu *L. fuscus* in alle mogelijke „kleederdrachten” vereenigd, en voortdurend van zóó dicht bij, dat men ze haast met de hand had kunnen grijpen. Onmiskenbaar behoorden ze tot den leikleurigen, meer grijsachtigen en niet tot den gitzwarten vorm, welke laatste van Noorwegen's kusten bekend is. Bij de éénjarige voorwerpen ziet men reeds vele nuances in de kleur hunner bovendeelen; nog sterker wordt dit bij die van het tweede levensjaar, van welke de meesten reeds veel zwart in den vleugel bezitten, benevens gewoonlijk een donkere plek in de oorstreek. De onderzijde der vleugels kan min of meer spaarzaam gevlekt of gestippeld zijn. Één exemplaar vertoonde zich, dat mij bijzonder frappeerde: het had de normaal bruingevlekte vleugels uit 't jeugdkleed, en tusschen deze op rug en schouders een reeds geheel zwart vierkant. — De voorwerpen dezer soort zijn iets minder zwaar dan *Larus argentatus*, hetgeen echter niet wegneemt, dat het op eenigen afstand en onder zekere belichting volstrekt niet altijd gemakkelijk valt, beide species van elkander te onderscheiden; daardoor voelde ik zelfs dikwijls onwillekeurig de gedachte aan eene eventueel mogelijke bastaardeering bij mij opkomen.

In de straat van Gibraltar vloog een zevental kleine zwart-witte vogels pijlsnel over de golven, die wellicht papegaaiduikers zijn geweest, aangezien ik ook van die soort een voorwerp bij Tanger

vlak naast ons schip zag zwemmen, en vervolgens snel onderduiken. In genoemde straat en op de reede van Tanger, waar wij \pm 2 uur later aankwamen, werden verder behalve legio dolfinnen en bruinvischen nog enkele gewone Jan van Genten, een paar drieteenmeeuwen en natuurlijk *Larus fuscus* en *ridibundus* bij massa's waargenomen.

27 Jan. 1914. Boven ons kielwater weer vele *L. fuscus* en weinige *L. argentatus*. Een eenzame kokmeeuw (*ridibundus*) vloog dien dag ook uren lang met ons mee. Ongeveer ter hoogte van de Taagmonding wemelde het weer van oude en jonge Genten en scheerden ook weer de reeds bekende pijlstormvogels aan alle kanten over de watervlakte. Deze beide laatstgenoemde soorten verdwenen echter weer bij 't naderen van de Bertenga-eilanden, op welke hoogte tweemaal een 3-tal aalscholvers en zeer vele kleine mantelmeeuwen werden gezien.

28 Jan. *Larus fuscus* talrijk, *argentatus* spaarzaam vertegenwoordigd; van *ridibundus* 3 individuen langten tijd achter ons aan. Hier en daar in de verte een *Sula bassana*. Kaap Finisterre in de morgen uren gepasseerd.

29. Jan. Golf van Biscaya. \pm 10 drieteenmeeuwen 's morgens achter ons schip, vergezeld van zeer enkele kleine mantelmeeuwen. Tegen half een n.m. lag Ouessant dwars voor stuurboord en werden 3 zeekoeten gesignaleerd. De drieteenmeeuwen bleven bij ons evenals een eenzame kleine mantelmeeuw, die zich nu weldra omringd zag door verscheidene groote mantelmeeuwen, zoowel oude als jonge voorwerpen en ook zilvermeeuwen. Duidelijk sprong nu het verschil tusschen *marinus* en *fuscus* in 't oog, ook wat betreft den vleugelslag, die bij *marinus* veel zwaarder en langzamer is. — Den 30^{en} Jan. 1914 zagen wij ons den geheelen dag door vele zilver- en enkele groote mantelmeeuwen omgeven. Bij Dungeness verschenen 's morgens eenige kapmeeuwjes en later op den dag zag ik nog drie ex. van *tridactylus* in den mist boven de licht groenachtig gekleurde Noordzee, die met haar kabbelenden golfslag een geheel anderen indruk maakt dan de deinende Oceaan. Zoo nu en dan zwom een koet of alk of zeeëend voorbij. Een leeuwerik, blijkbaar uitgeput en ziek, maakte op 't sloependek gezeten den geheelen dag de reis met ons mee, maar zal waarschijnlijk wel zijn omgekomen vóórdat wij laat in den nacht te Rotterdam aan den steiger meerden.

Leiden, April 1914.

De bij Zwolle broedende Raven

DOOR

Mr. C. H. THIEBOUT.

Gelukkig hebben de raven (*Corvus corax*) dit jaar voorspoediger gebroed dan 't vorig jaar. Is 't resultaat toen geweest, dat slechts een jonge vogel is uitgevlogen doordien het nest is verstoord geworden (zie Ardea 1913 p. 156) thans is het de raven gelukt een viertal jongen groot te brengen, die met hunne ouders, in de buurt van hun nest rondvliegen.

Mijn waarnemingen hebben mij doen constateeren dat de oude raven met hun eenig jong van 1913 het geheele jaar te zamen zijn gebleven in de nabijheid van hun nest. De ouden hebben dit nest in 1914 niet weer betrokken, maar in de onmiddellijke nabijheid een nieuw gebouwd. Of de oorzaak hiervan is dat 't nest in 1913 is uitgehaald (evenals een jaar te voren) of dat 't te oud werd, is niet te zeggen, hoewel ik 't eerste vermoed. Ook gedurende het bouwen van 't nest bleef de jonge raaf steeds in de buurt van zijne of hare ouders en zag men de drie vogels veelal te zamen. Reeds vroeg in 't jaar, in Januari, werd met den bouw begonnen in een niet hoogen eikenboom enkele meters beneden den top en was 't nest omstreeks half Februari voltooid toen plotseling den 18den Februari de jonge vogel door het ouderenpaar verjaagd is en sedert niet meer in de buurt van 't nest is waargenomen. Ik vermoed dan ook dat op dezen datum het eerste ei is gelegd. Het is mij niet nauwkeurig bekend hoelang de broedtijd van raven duurt, doch het was duidelijk dat er zich 15 Maart jongen in het nest bevonden. Deze zijn gelukkig alle vier groot gebracht en zaten den 24sten April als bijna volwassen vogels op den rand van 't nest en zijn den 3den Mei uitgevlogen. Zij zijn op 't oogenblik nog weinig schuw en zijn, terwijl het waarschuwendde krijschen van hunne ouders hoog in de lucht weerklinkt, vrij dicht te benaderen. Vermoedelijk zullen zij evenals vorige broedsels lang in gezelschap der ouders blijven, doch tegen het volgend jaar door dezen wel worden verjaagd. Belangrijk zal het dan zijn te vernemen waar zij een nestplaats zullen zoeken. Daar raven zeldzame vogels in Nederland zijn geworden, doe ik nu

reeds een beroep op vogelliefhebbers om mij aan 't eind van 't jaar te willen berichten of zij raven hebben waargenomen. Zoo dit niet te ver van Zwolle het geval is, zal het vermoeden, dat zij afkomstig zijn uit het hierboven beschreven nest, naar ik meen gewettigd zijn.

Men zal echter slechts te zoeken hebben in een heel rustig bosch van hoog opgaand hout.

Het oude ravennest is betrokken door een paar torenvalken. Deze, evenals roeken worden nestelend door de raven in de nabijheid geduld, doch een paar eksters, dat plan had om een nest te bouwen in het bosch waar de raven huizen en dit plan begon uit te voeren, moest den bouw spoedig staken daar iedere tak, door een der eksters neergelegd, dadelijk daarop door een der raven werd weggerukt. Het spelletje heeft dan ook maar eenige dagen geduurd.

Zwolle, 28 Mei 1914.

Verzoek betreffende de Gierzwaluw.

Ondergeteekende verzoekt mededeeling omtrent den datum van vertrek van de gierzwaluw, *Apus apus* (L.), uit Nederland in den zomer van 1914. Blijkens mededeelingen in ettelijke ornithologische tijdschriften, heeft het verschillende waarnemers in Europa getroffen dat in de laatste jaren deze vogel zich in onze gewesten nog vertoont lang na het tijdstip waarop hij tot nu toe algemeen verondersteld werd te vertrekken. Chevalier G. van Havre brengt het laat vertrek van de gierzwaluw in verband met natte zomers. Ten einde voor ons land tot gevolgtrekkingen te kunnen geraken, gegrond op betrouwbare mededeelingen over een aantal jaren, aanvangende met 1914, zou ik gaarne antwoord uit alle deelen des lands ontvangen op de navolgende vragen:

1. Wanneer zijn de gierzwaluwen bij u vertrokken?
2. Blevén enkele achterblijvers na toen de groote menigte vertrokken was, en zoo ja, wanneer vertrokken die achterblijvers?
3. Wat was de weerstoestand op het tijdstip van vertrek?
4. Wat was het aantal gierzwaluwen in 1914:
 - a. klein?
 - b. groot?
 - c. gewoon?

Amsterdam, Koninginneweg 11.

A. E. H. SWAEN.

ARDEA

Tijdschrift

der

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging

Jaargang III.

October 1914.

Aflevering 3.

Varia oologica et nidologica

DOOR

A. A. VAN PELT LECHNER.

VI.

Onderstaande opgaven wensch ik voorloopig hier een plaatsje te geven als aanvullingen en verbeteringen mijner „Oologia Neerlandica.”

Den Heeren JAC. P. THIJSE en G. WOLDA betuig ik hierbij nogmaals mijn vriendelijken dank voor de mij welwillend aangeboden gegevens.

De opgaven van den Heer WOLDA omtrent hollenbroeders bieden het voorloopig resultaat van een deel zijner ervaringen gedurende de laatste jaren bij meer dan 600 broedsels in nestkastjes op „Oranje Nassau's Oord” (Wageningen) opgedaan.

Arnhem, September 1914.

Lullula arborea (L.). — **Boomleeuwerik.**

Heeft hier (Bloemendaal en omgeving) elk jaar al jongen in de eerste week van April. (THIJSE).

Anthus pratensis (L.). — **Graspieper.**

Een nest in April is niet zeldzaam. (THIJSE).

Certhia brachydactyla Brehm. — **Boomkruipertje.**

Nestelt ook onder dakpannen. (THIJSSE).

Sitta europaea caesia Wolf. — **Boomklever.**

Verwijd't ook soms de toegangsopening tot het nest naar behoefte. (THIJSSE).

Parus major L. — **Koolmees.**

Zeer vaak komt een tweede broedsel voor. De broedtijd begint in de 2^e helft van April. (WOLDA).

Parus coeruleus L. — **Pimpelmees.**

Een tweede broedsel heb ik tot heden niet geconstateerd. De broedtijd valt omstreeks de 3^e week van April. (WOLDA).

Parus ater L. — **Zwarte Mees.**

Het legsel bestaat uit 10 of 11 eieren; veelvuldig komt een tweede legsel voor, dat gewoonlijk 9 eieren bevat. De broedtijd begint in de eerste dagen van April. (WOLDA).

Parus cristatus mitratus Brehm. — **Kuifmees.**

Het legsel bestaat uit 7 of 8 eieren. Het begin van den broedtijd valt in de eerste dagen van April. (WOLDA).

Accentor modularis (L.). — **Bastaardnachttegaal.**

Heeft elk jaar reeds eieren in het einde van Maart. (THIJSSE).

Turdus viscivorus L. — **Groote Lijster.**

Nestelt hier (Bloemendaal en omgeving) meestal niet hooger dan op 3 M.; soms zelfs op slechts 1½ M. hoogte; evenveel in naald- als in loofhout. (THIJSSE).

Turdus musicus L. — **Zanglijster.**

Broedt vaak reeds einde Maart. (THIJSSE).

Erithacus rubecula (L.). — **Roodborstje.**

De Heer J. L. F. DE MEYERE zegt ¹⁾ omtrent den stand van het nest, dat hij het niet alleen op, of kort boven den grond, maar ook, en véél meer nog, 1 à 4½ M. hoog, o. a. in gaten van muren, in klimop, aan den binnenkant van tuinhuisjes en, ten slotte, in zéér ondiepe, op eigen initiatief vervaardigde nesthokjes, met wijd vlieg-gat aantrof.

1) Jaarbericht N°. 3 der „Club van Nederlandsche Vogelkundigen”, p. 29.

Phoenicurus phoenicurus (L.). — **Gekraagd Roodstaartje.**

Geregeld komt een tweede legsel voor, dat 4—6, gewoonlijk 5 eieren bevat. (WOLDA).

Pratincola rubicola (L.). — **Roodborsttapuit.**

Met zekerheid stelde ik bij een vogel dezer soort twee broedsels vast, het eerste einde April, het tweede midden Juni. (WOLDA).

Riparia riparia (L.). — **Oeverzwaluw.**

Broedt tot medio Augustus. (THIJSSSE).

Jynx torquilla (L.). — **Draaihals.**

Soms komt een tweede legsel, in het begin van Juli voor, uit meestal 8 eieren bestaande. De broedtijd begint in de 3^e of 4^e week van Mei. (WOLDA).

De Heer WOLDA was zoo vriendelijk mij een door hem in Augustus j.l. in een nestkastje gevonden, verlaten 8-legsel ter onderzoek aan te bieden.

De afmetingen waren: $\frac{21 \times 14}{(1)}$ mm.; $\frac{20,5 \times 14}{(4)}$ mm.; $\frac{20 \times 14}{(1)}$ mm.; $\frac{19 \times 12,5}{(1)}$ mm.; $\frac{18^+ \times 12,5}{(1)}$ mm.

Als minima worden respectievelijk door REY, FRIDERICH-BAU, GOEBEL-OTTOSSON ¹⁾ en OATES ²⁾ voorwerpen vermeld, metende: $18 \times 14,5$ mm.; $18,3 \times 14,2$ mm.; $19,6 \times 14$ mm.; $17,5 \times 13,5$ mm. en $16,8 \times 12,6$ mm. Een voorwerp van $15,8 \times 12,4$ mm. vermeldt REY als een zgn. „dwerg”-ei.

Bij vergelijking van een en ander springt bij de kleinste voorwerpen uit bovenbedoeld legsel de abnormaal geringe breedte-afmeting in verhouding tot die der lengte in het oog. (v. P. L.).

Cuculus canorus L. — **Koekoek.**

Door den Heer C. EIJKMAN ³⁾ in het Zuid-westelijk deel der provincie Utrecht o. a. bij den Grooten Karekiet, *Acrocephalus arundinaceus* (L.), gevonden.

Caprimulgus europaeus L. — **Nachtzwaluw.**

Heeft dikwijls nog eieren in de eerste week van Augustus. (THIJSSSE).

1) Zeitschr. f. Ool. XVIII, pp. 92 v.v.

2) Cat. Coll. Birds' Eggs Brit. Mus. III, p. 160.

3) Jaarbericht N°. 2 der „Club van Nederlandsche Vogelkundigen,” p. 39.

Asio otus (L.). — **Ransuil.**

Heeft hier (Bloemendaal) dit jaar (1913) op den grond gebroed. (THIJSSSE).

Asio accipitrina (Pallas). — **Velduil.**

Broedt nog in Juni. (THIJSSSE).

Cerchneis tinnunculus (L.). — **Torenavalk.**

In 1912 heeft een paartje op Texel zijn nest vlak op den grond gebouwd. (THIJSSSE).

Sterna fluviatilis Naumann. — **Vischdiefje.**

Broedt nog veel in Juli; ook nog wel in Augustus. (THIJSSSE).

WANNEER ZIJN DE EIERBOORTJES IN GEBRUIK GEKOMEN?

Wellicht is het bij beoordeeling van oölogisch materiaal in bepaalde gevallen niet van belang ontbloomt te weten sedert wanneer eierboortjes gebruikt en in welke vormen die instrumentjes succesievelijk vervaardigd zijn geworden.

De inlichtingen, die de Firma WILH. SCHLÜTER te Halle a. S. zoo vriendelijk was mij indertijd op bovenstaande vraag welwillend te verschaffen, laat ik hier woordelijk volgen:

„Was Ihre Anfrage, wann die Eierbohrer allgemein in den Gebrauch gekommen sind, anlangt, so kann ich Ihnen nach Rücksprache mit meinem Vater, welcher sich dieser Angelegenheit eher entsinnen kann, als ich, folgendes mitteilen: Im Jahre 1847 brachte der Pfarrer Baldamus von seiner Reise aus Ungarn alles Eiermaterial noch altmodisch, also an beiden Polen gebohrt, mit. Im Jahre 1852 sammelte Herr Dr. KRÜPER in Uckermünde und versah die Eier bereits mit 2 Löchern auf der Seite; dieselben waren also nicht mehr altmodisch gebohrt; auch brachte der damalige Händler MÖSCHLER aus Herrenhut, welcher in Sarepta die ersten Verbindungen angeknüpft hatte, Eier mit 2 Löchern auf der Seite in den Handel.

Diese Eier sind aber damals noch mit spitzen Instrumenten, also mit Nadeln, nicht mit Bohrern geöffnet worden. Erst gegen Mitte der 50er Jahre brachte der Naturalienhändler KEITEL in Berlin die ersten Eierbohrer in Verkehr und zwar waren dieselben nicht wie jetzt rund, sondern anfänglich 4-kantig. Später wurden die Bohrer,

weil mit den vierkantigen die Löcher weniger rund wurden und leicht aussprangen, 6- und auch 8-kantig hergestellt. Bereits zu dieser Zeit, Ende der 60er Jahre, hatte der Kustos des Stockholmer Museums, MEWES, aus Lappland in den Handel gebrachte Eier mit einem Loch, wie sie auch jetzt gebohrt werden, präpariert. Eine neue Eierbohrerform in Gestalt der sogenannten Uhrwelle wurde von Uhrenfabrikanten NICOUDE in La Chaux de Fonds (Schweiz) angefertigt. Diese Form hat sich bis heute erhalten, wenn Sie auch weniger benutzt wird. Die jetzige Konstruktion ist bereits Mitte der 60er Jahre von meinem Vater eingeführt worden und hat sich bis auf den heutigen Tag als die brauchbarste und praktischste erwiesen.

Übrigens werden von der Firma WILH. SCHLÜTER das erste Mal im Februar 1869 in der Preisliste N°. 7 über Vogel- und Säugetieraugen am Schluss Eierbohrer offeriert und zwar einmal 6-kantige (KEITEL'sche) in 2 Grössen und ferner gerippt in 4 Grössen (2 Grössen davon waren NICOUDE'sche und 2 Grössen SCHLÜTER'sche)."

Vogelschetsen van Saonek

DOOR

Dr. L. F. DE BEAUFORT.

Saonek is een klein eilandje, niet veel meer dan een tiental H. A. groot en op een paar K. M. van de zuidkust van Waigeo gelegen. Dit laatste eiland, dat ongeveer de oppervlakte heeft van de provincie Overijssel, ligt niet ver van de noordwestelijke punt van Nieuw Guinea.

Het feit, dat mijne vrouw en ik van 17 December 1909—27 Januari 1910 op dat kleine plekje grond verblijf hielden, om van daar uit tochten naar Waigeo te ondernemen, geeft mij aanleiding het een en ander omtrent het vogelleven op Saonek mede te deelen. Daar het doel van mijn verblijf hoofdzakelijk bestond in het onderzoeken van de vischfauna van deze streken, kon slechts in de tweede plaats aandacht geschonken worden aan de vogels. Daar ik daarenboven geen hulp had voor het prepareren van vogelhuiden en dus zelf alles moest doen, bracht ik slechts eenige „stukken" van mijne reis mee. Toch vond ik tusschen onze tochten

door, dikwijls gelegenheid om op het kleine Saonek rond te loopen en de vogels te observeeren. Het resultaat van deze ornithologische waarnemingen „tusschen de druppels door” moge hier volgen.

Allereerst dan een kleine schets van de gesteldheid van het eiland zelf. Stel u een koepelvormige rots voor, die misschien 50 M. hoog steil uit zee oprijst, aan zijne zuidzijde door een rif en een smal strandje tegen directe aanraking met de branding beschermd is en die in noordelijke en noordwestelijke richting aansluit aan een groote opgeheven en begroeide zandplaat, die het grootste deel van het oppervlak van het eilandje inneemt, dan is hiermede in eenige trekken de geaardheid van Saonek geschetst. De zandplaat glooit in westelijke richting langzaam zeewaarts, zoodat hier een moeras is ontstaan met mangrove-vegetatie.

Langs het noordelijke strand staan in enkele of dubbele rij de eenvoudige huisjes, waarin handelaren — Chineezzen en Ternatanen — wonen, terwijl eenige der door Papoea's bewoonde huizen op palen in zee gebouwd zijn. Hier en daar staan nog palen van een verlaten huis in het water, en dit zijn de geliefde rustplaatsen van ijsvogels (*Halcyon chloris*), die hier vrij veelvuldig worden aangetroffen en die men bij laag water ook op het rif kan vinden. Een ander geliefd rustpunt voor vogels is de hooge vlaggestok voor het huis van den Radjah van Waigeo, die hier zijn residentie heeft.

Een glansspreeuw (*Calornis metallica* Temm.) komt hier dikwijls rusten en ook *Artamus leucorhynchus* rust gaarne op zulk een hoog punt. Laatstgenoemde vogelsoort komt voornamelijk tegen den avond in actie. In kleine vluchten zweven zij dan hoog in de lucht; door hunne lange, puntige vleugels lijken zij dan veel op zwaluwen, waarmede zij echter in het geheel niet verwant zijn — hunne naaste verwanten zijn misschien de klauwieren, maar op dit punt heerscht nog onzekerheid. Soms zitten zij dicht opeengepakt op een tak in den een of anderen boom. Eens zag ik zulk een gezelschap met een aantal glansspreeuwen in een boom zitten, toen een groote roofvogel, *Butastur indicus* Gm., bij hen neerstreek. Maar de vogels gingen nauwelijks voor hem op zij. Aan vogels schijnt deze soort zich dan ook niet te vergrijpen; de exemplaren, wier maaginhoud ik onderzocht, hadden hagedissen (*Lygosoma*) en sprinkhanen gegeten. Genoemde *Butastur* komt op Saonek vrij veelvuldig voor, en doet zijn luid „keeuw, keeuw” al vliegende hooren. Een andere roofvogel, die hier algemeen voorkomt, is *Haliastur indus girrenera* Vieill. & Oud., die op het eiland gebroed schijnt te hebben.

In eenige hooge boomen, die langs de glooiing van den heuvel oprijzen, trof ik namelijk regelmatig een paar oude chocolade-bruine en witgekopte exemplaren in gezelschap van enkele jongen aan, die aan hun donkerbruin en geelachtig gevlekt kleed gemakkelijk kenbaar zijn. In mijn dagboek vind ik omtrent deze vogels 't volgende opgeteekend: „Uit een hoogen boom, waar zij trouwens altijd te vinden zijn, laat een jonge *Haliastur* zijn hoogen, schorren roep hooren; een oude komt nu en dan aanvliegen en gaat bij het jong zitten, wat groote belangstelling wekt bij 2 papegaaien (*Eos wallacei* Finsch), die naast elkaar op een hooger tak zitten en nieuwsgierig naar beneden zitten te gluren naar wat daar voorvalt. Als de jonge *Haliastur* roept, doen de papegaaien hem na. Het geheele tooneeltje herinnert sterk aan een plaat in het een of ander ornithologisch werk met het onderschrift: *Eos wallacei* (boven) *Haliastur indus girrenera* oud (links) en jong (rechts).”

De hier genoemde papegaaien behooren tot de meest algemeene en opvallende vogelsoorten van het eilandje. Deze schitterend roode dieren komen 's morgens in kleine vluchten van Waigeoe overvliegen en strijken dan op de klapperboomen neer, waar men ze den geheelen dag tusschen de bloesems bezig kan zien. Luid krijschend vliegen zij van den eenen boom naar den anderen, klauteren over de groote sterke bladeren en verdwijnen in de dichte kruin, op zoek naar de bloesems. Eén enkele maal zag ik ook een grasgroen ♂ van de veel grootere papegaai *Eclectus pectoralis*, andere soorten trof ik op Saonek niet.

Even algemeen als *Eos wallacei* is een honingzuiger: *Ptilotis sonoroides* Gray. Met een naverwante soort had ik reeds vroeger op Nieuw Guinea kennis gemaakt. Beide gedragen zich op dezelfde wijze. Men kan zich nauwelijks een levendiger en bewegelijker vogel denken. Den geheelen dag hoort men zijn haastigen, uit twee gelijk hooge en een lagere noot, bestaanden roep, nu en dan afgewisseld door een rollend, fluitend geluid. Soms begint er een midden in den nacht en dan komt er even van alle kanten antwoord. Zelfs onder een heftigen tropischen regenbui, als alle andere vogels zwijgen, kunnen zij niet nalaten zich te doen hooren. Meestal ziet men er twee bij elkaar, soms meerdere die elkaar vechtend achterna zetten. Ook zij zitten meestal tusschen de bloesems der klapperboomen, maar zij komen ook lager en stoeien tusschen de struiken tot vlak bij den grond. Volgens een chineesch jongetje was de broedtijd tijdens ons verblijf juist voorbij.

Een zwart en wit vliegenvangertje met een langen staart, als een miniatuur ekstertje, *Rhipidura melanoleuca*, kan men ook geregeld op het eiland vinden. Langs het strand, zittend op een dorren tak, kon ik den vogel geregeld aantreffen. Deze vogel heeft een aardig, ietwat hakkeland liedje, dat nu eens met zuivere fluittonen, dan weer met schorre stem wordt voorgedragen.

De bloeiende klapperboomen worden behalve door de reeds genoemde soorten ook door kleine honingzuigertjes bezocht, die een geluid voortbrengen, veel gelijkend op het langgerekte „piet” van een kanarievogel. Met den kijker kon ik een paartje gemakkelijk als *Cinnyris frenatus* determineeren, gele vogeltjes met fijne gebogen snavels, het mannetje kenbaar aan zijn metaalglanzende keel en borst.

Enkele malen zag ik ook vluchten van witte, zwart gewiekte duiven van het geslacht *Myristicivora*, die volgens mijn ervaring zich gaarne op kleine eilandjes ophouden en daar dikwijls in groote menigte worden aangetroffen.

Eens ontmoette ik op mijn wandeling een paartje van een *Megapodius*-soort, hoenderachtige vogels, bekend wegens hunne eigenaardigheid om niet zelf te broeden, maar de eieren aan een groote bijengekrabde hoop dorre bladeren toe te vertrouwen; de hooge temperatuur, die in deze rottende bladerhoopen heerscht, is voldoende om de eieren te doen ontwikkelen. Het paartje dat ik tegenkwam, scharrelde op den bodem tusschen kreupelhout rond en was zoo weinig schuw, dat ik er niet op schoot, meenende met getemde exemplaren te doen te hebben. Als kippen liepen zij een pas of tien voor mij uit, zonder op te vliegen. Later hoorde ik dat niemand op het eiland getemde *Megapodius* bezat en dat het eiland wel meer door deze dieren bezocht werd, wat mij wel merkwaardig voorkomt. De dieren zijn namelijk slechte vliegers, en de kortste afstand van Waigeo bedraagt toch nog altijd meer dan 2 K.M.

Het strand en een poeltje in het midden van het eiland krijgen nog al eens bezoek van steltloopers. Bij het poeltje schoot ik eens eenige exemplaren van *Charadrius dominicus fulvus* Gm., de aziatische goudplevier, die, zooals bekend, ook ons land bezoekt. Een enkele maal zag ik ook een reiger (*Bubulcus coromandus*?), die tusschen een paar grazende koeien wandelde.

Wanneer ik nu nog vermeld dat ik enkele malen een kraai (*Corvus*, spec.?) hoorde krassen, eens een *Caprimulgus* hoorde, die in tegenstelling met onze inlandsche soort een geluid maakt, als sloeg

iemand met een stok op hard ijs, en om de rots gierzwaluwachtige vogels zag vliegen, die ik voor exemplaren van een *Collocalia* soort hield, dan heb ik ongeveer alles de revue laten passeeren van wat ik uit de vogelwereld op Saonek zag en hoorde. Ongetwijfeld komen er nog wel meer soorten voor; voor zulk een klein plekje grond is het aantal waargenomen species desniettemin niet onbelangrijk.

Ornithologische waarnemingen in Nederland

MEDEGEDEELD DOOR

DR. E. D. VAN OORT.

In de volgende bladzijden deel ik eenige waarnemingen mede, die mij sedert den laatsten Februari van dit jaar bekend geworden zijn. Het waarnemen van den Noordschen pijlstormvogel *Puffinus puffinus* (Brünnich), een soort waarvan in geen verzameling een voorwerp uit Nederland aanwezig was, behoort tot de meest belangrijke feiten, eveneens het vinden van een nest van de witoog-eend, *Aythya nyroca* (Güldenstädt), waardoor alle twijfel omtrent het broeden in ons land voor deze soort is weggenomen.

Podiceps nigricollis Brehm — **Geoorde fuut.**

Het betrekkelijk zeldzaam voorkomen van voorwerpen in volkomen kleeid in aanmerking nemende, vermeld ik hier, dat mij een volkomen uitgekleurd ♂ werd toegezonden, dat 4 April 1914 tegen den vuurtoren van West-Schouwen is doodgevlogen.

Puffinus puffinus (Brünnich) — **Noordsche pijlstormvogel.**

Den 15den September l.l. bracht men mij een te Egmond aan Zee levend gevangen Noordschen pijlstormvogel. De kleur is nage-noeg gelijk aan die van een alk of zeekoet; de lichte binnenzijde der pooten, die op de plaat in NAUMANN deel XII, pl. 4, fig. 1 geel is, is bij het mij gebrachte exemplaar meer vleeschkleurig. — C. J. EYMA.

Dit is een zeer belangrijke waarneming. Op gezag van TEMMINCK (Man. d'Orn. 2e éd. II, 1820, p. 807, „rarement sur les côtes de Hollande” en IV, 1840, p. 510, „elle émigre en nombre plus ou moins considérable le long de nos côtes maritimes”) is deze soort in de lijst der Nederlandsche vogels opgenomen. In geen enkele collectie was echter een voorwerp, dat met zekerheid in Nederland bemachtigd was, aan te wijzen.

Sula bassana (L.) — **Jan van Gent.**

„Den 26sten Juli 1914 vond ik aan het strand te Katwijk na een stormachtige nacht (wind Z. W.) een volwassen, witten Jan van Gent.” — Dr. C. A. CROMMELIN.

Zomerwaarnemingen van deze soort behooren tot de zeldzaamheden.

Ciconia ciconia (L.) — **Ooievaar.**

Toen ik 22 November 1913 naar den Haag spoorde, zag ik nabij de halte Schiedamsche dijk op een weiland nog een ooievaar loopen. Ik veronderstel een achterblijver; het dier liep echter oogenschijnlijk gezond en wel langs de slooten.” — P. W. VAN HOUTEN.

„In den Prins Alexanderpolder bij Rotterdam overwintert ieder jaar, en ook weer dit jaar (1913—1914), een paar ooievaars, dat op het dak van een boerderij zijn nest maakt en daar, bij dicht water, tusschen de kippen het voor deze geworpen voedsel komt opzoeken. Met schaatsenrijden zag ik ze aldaar.” — J. VAN HOEY SMITH.

In vorige mededeelingen maakte ik reeds melding van bij Capelle a/d IJssel waargenomen ooievaars in November 1911 en Januari 1913. Vermoedelijk zijn deze dezelfde vogels als waarvan sprake is in de mededeeling van den Heer VAN HOEY SMITH. De door den Heer VAN HOUTEN geobserveerde vogel zal ook wel tot dit paar behooren. Dit is een merkwaardig geval en het zou wel van belang zijn te weten hoe vele jaren dit ooievaar-paar reeds deze afwijkende gewoonte bezit. In den komenden winter schenke men weder zijn aandacht aan deze soort.

Platalea leucorodia L. — **Lepelaar.**

„7 Juni l.l. kwam uit de richting van den mond van het Haringvliet één lepelaar aangevlogen, die neerstreek in het \pm 13 h. a.

groote, met veel riet begroeide duinmeer, genaamd „Quackjes-water”, gelegen in de duinen langs de zuidelijke kust van Voorne. Het meer zou geschikt kunnen zijn als broedplaats voor lepelaars; echter zijn er geen meer in Juni daar gezien. 15 Juli l.l. zag ik hier de eerste trekkende lepelaars; zij worden nu allengs talrijker, zich hier deze en de volgende maand ophoudende aan den Hoek van Holland en den mond van het Haringvliet.” — TH. BARON COLLOT D'ESCURY.

Mareca penelope (L.) — **Smient.**

Bij de opening van de jacht dezen zomer werden reeds smienten waargenomen op de plassen bij Nieuwkoop. Ik ontving van daar eenige voorwerpen, zoowel jonge als oude, den 21sten Juli aldaar geschoten. Zoo vroeg heb ik nog niet deze soort van genoemde plassen ontvangen.

Aythya nyroca (Güldenstädt) — **Witoogeend.**

In het begin van de tweede helft van Maart kreeg ik een fraai, volkomen uitgekleurd ♂ van deze soort, dat den 16^{den} dier maand in de buurt van Blokzijl geschoten was, toegezonden met de mededeeling erbij dat deze eendsoort in de omgeving aldaar ook wel broedend voorkwam. Mijn met aandrang geuit verzoek om mij bewijsmateriaal in den vorm van eieren, donsjongen of broedvogels toe te zenden, scheen aanvankelijk zonder gevolg te blijven, tot ik eindelijk in Juni een 6-tal eieren ontving, die den 18^{den} Juni l.l. onder Steenwijkerwold (O.) gevonden waren; het nest bevatte nog geen dons, daar het legsel nog niet voltallig was. Deze eieren behooren zonder eenigen twijfel tot de witoogeend, wier eieren door hun betrekkelijk zware schaal zeer kenbaar van de vrijwel gelijk groote en evenzoo gekleurde eieren van krakeend en smient verschillen. De eieren wegen resp. 4.31, 4.28, 4.32, 4.322, 4.42 en 4.545 gr. gemiddeld dus 4.366 gr., terwijl eieren van de krakeend gemiddeld 4 gr. en die van de smient gemiddeld 3.3 gr. wegen. De kleur is een fraai, licht bruingeel; de maten zijn: 51.5×38.5 , 51×38.5 , 50.5×39 , 50.25×39 en 51×39 mm. Het broeden van deze eendsoort in Nederland is door deze vondst dus voor den tegenwoordigen tijd bewezen. Zooals bekend is bevinden zich in de bekende eiercollectie van JOHN WOLLEY, welke thans bewaard wordt in het Museum te Cambridge, 4 eieren, die den

30sten Mei 1856 bij Ouderkerk a/d Amstel gevonden zijn en die volgens den vinder tot deze soort zouden behooren; men zie hiervoor de mededeeling van den Heer VAN PELT LECHNER op p. 83 van den eersten jaargang van *Ardea*.

Pernis apivorus (L.) — **Wespendief.**

In aansluiting aan mijne mededeeling op p. 19 van dezen jaargang vermeld ik hier, dat ik een fraai oud ♀ ontving, dat 17 Juni 1914 te Wassenaar geschoten werd. Krop en maag van dit voorwerp bevatten uitsluitend ten deele verteerde poppen van een wespensoort.

Alca torda L. — **Alk.**

Den 31sten Juli l.l. werd te Egmond aan Zee een jong, nog gedeeltelijk in donskleed, levend gevangen. — C. J. EYMA.

Het vinden van een donsjong dezer soort op onze kust is zeer opmerkelijk. Van broeden op onze zandige kust kan bij deze soort, die voor dit doel steeds hoge, rotsachtige kustten opzoekt, geen sprake zijn. De eenige verklaring van het geval is, dat het dier door zeestroomingen van elders op onze kust gevoerd is.

Columba oenas L. — **Kleine boschduif.**

Een paar kleine boschduiven heeft dit jaar 3 maal gebroed, 2 maal in denzelfden hollen boom en de 3de maal in een anderen, in den tuin van den Heer F. H. VERSTER te Leiden.

Muscicapa collaris Bechstein — **Witgehaltsde vliegenvanger.**

„Te Rockanje nam ik 19 April l.l. een gekraagden, zwartbonten vliegenvanger waar, zittend aan de kant van een stroomend duinbeekje.” — J. VAN HOEY SMITH.

Deze vogel is zoo goed kenbaar, dat een vergissing wel buitengesloten zal zijn. De datum 19 April is zeer vroeg. Voorjaarswaarnemingen van deze soort zijn steeds gedaan in de laatste dagen van de eerste helft van Mei, gelijktijdig met die van *M. atricapilla*.

Turdus viscivorus L. — **Groote lijster.**

„Voor het eerst nam ik dit jaar op Trompenburg in Rotterdam deze lijster waar, en gelukte het mij ook zijn nest te vinden. Een

onzer knechts, die vroeger zelf een vinkenbaan exploiteerde en daardoor de vogels goed kent, bevestigde mij ook, dat hij dezen vogel nooit in onze streek had waargenomen." — J. VAN HOEY SMITH.

Calamodius aquatica (Gmelin) — **Waterrietzanger.**

Den 3den Augustus 1914 werden bij den vuurtoren te West-Schouwen weder 2 doode waterrietzangers gevonden. Daar de lichten van den toren kort daarna niet meer ontstoken zijn tengevolge van den oorlogstoestand, zijn verdere waarnemingen niet gedaan kunnen worden. Het is echter thans, door gegevens in enkele jaren verkregen, bewezen, dat deze soort in het midden van den zomer en in den nazomer geregeld door ons land trekt.

Motacilla alba lugubris Temminck — **Rouwkwikstaart.**

„18 Juli l.l. is het tweede broedsel uitgevlogen van een rouwkwikstaart ♂ en witte kwikstaart ♀. Zij nestelden beide keeren in verschillende nesten op het dak van mijn huis te Oostvoorne. — TH. BARON COLLOT D'ESCURY.

Parus montanus salicarius Brehm — **Matkoppige zwartkopmees.**

Uit Tongelre (N.B.) ontving ik een legsel van 10 eieren van deze soort met het wijfje, dat op het nest gevangen werd. Verleden jaar mocht ik vandaar reeds een legsel van 8 ontvangen, dat volgens den vinder, die ook toen den vogel op het nest ving, maar weder vrijliet, tot den matkoppigen vorm behoorde.

Corvus cornix L. — **Bonte kraai.**

„Den 2den Juli l.l. zag ik een bonte kraai langs het strand te Oostvoorne. Hij kon goed vliegen en werd verdreven door de sterns." — TH. BARON COLLOT D'ESCURY.

Loxia curvirostra L. — **Kruisbek.**

De Heer TH. BARON COLLOT D'ESCURY berichtte mij dato 22 Juli l.l., dat er op 3 Juli en voorts sinds 18 Juli te Oostvoorne kruisbekken zijn waargenomen.

Pyrrhula pyrrhula europaea Vieillot — Goudvink.

Den 16den Juli 1914 werd onder Noordwijkerhout (Z.H.) een nest met 2 onbevuchte eieren en een donsjong van den goudvink gevonden en aan het Rijks Museum te Leiden ten geschenke gegeven door den Heer E. LOEB.

Den 2den September d. a. v. werd ongeveer op dezelfde plaats wederom een goudvinkennest met één donsjong gevonden, hetwelk eveneens door genoemden Heer aan het Museum werd aangeboden. Bij het vinden van het eerste nest nam de Heer LOEB de oude vogels waar. Zoowel nesten, eieren als donsjongen laten geen twijfel bestaan, dat men hier werkelijk met den goudvink te doen heeft. Het broeden van deze soort in de westelijke provincies was tot heden nog niet geconstateerd.

Leiden, 30 September 1914.

Verslag van de wetenschappelijke vergadering,
gehouden te Amsterdam op Zondag 29 Maart 1914.

Aanwezig de volgende Heeren: Dr. J. BÜTTIKOFER, Voorzitter, Dr. L. F. DE BEAUFORT, A. H. W. J. BOOM, Prof. Dr. J. RITZEMA BOS, A. BURDET, P. v. D. BURG, Th. BARON COLLOT D'ESCURY, Jhr. H. A. GRASWINCKEL, Jhr. W. C. VAN HEURN, P. J. VAN HOUTEN, P. W. VAN HOUTEN, S. H. JAKMA, Dr. C. KERBERT, A. A. VAN PELT LECHNER, Dr. E. D. VAN OORT, P. CH. RIOTTE, D. RIJNDERS, P. L. STEENHUIZEN, C. H. THIEBOUT, Prof. Dr. A. E. H. SWAEN, JAC. P. THYSSE, L. DE VRIES, Tj. DE VRIES Gzn., W. WARNSINCK.

Afwezig met kennisgeving de H.H. W. H. DE BEAUFORT, F. K. BARON VAN DEDEM, R. VAN ECKE en Mr. P. G. VAN TIENHOVEN.

De Voorzitter opent de vergadering en geeft in de eerste plaats het woord aan den Heer THYSSE, die 2 vragen wenscht te behandelen. 1°. In een Engelsch tijdschrift vond spr. dat 5% der in Engeland gevangen pestvogels roode lakpuntjes aan de staartveeren hadden. Hoe staat het nu met de in ons land gevangen pestvogels? 2°. Spr. betreurt dat het eerste waterspreeuw-nest op hollandsch grondgebied in een museum is terecht gekomen. Zou het niet mogelijk

zijn dat de Vereeniging een soort resolutie nam waarbij verklaard wordt dat unica en zeldzame soorten moeten gespaard worden. De Heer P. J. VAN HOUTEN verklaart hiermede sympathie te hebben; indien echter de Heer THYSSE bedoelt dat de Vereeniging een soort geloofsbelijdenis op dit punt uitspreken zal, dan heeft spr. er bezwaar tegen. De Heer THYSSE zegt dat het zijne bedoeling is dat door een uiting der Vereeniging het publiek worde gewaarschuwd tegen te grooten ijver in het verzamelen van unica. De Heer VAN OORT kan tot zijn spijt niet met den Heer THYSSE samengaan wat betreft het verzamelen van het eerste waterspreeuwen nest. Nu kon o. a. geconstateerd worden tot welk ras de in Limburg broedende soort behoort. Nu dit geschied is, wil spr. gaarne medewerken om den waterspreeuw verder te beschermen.

De Heer VAN HEURN is van oordeel dat een soort, die haar gebied uitbreidt niet daarin wordt verhinderd door een paar nesten die door verzamelaars worden gestoord en haalt de eidereend als voorbeeld aan. De Heer DE BEAUFORT sluit zich bij de 2 laatste sprekers aan en gelooft niet dat door wetenschappelijke ornithologen — althans in ons land — zeldzame soorten zullen worden uitgeroeid. Desniettemin wil hij gaarne tot bescherming van de waterspreeuwen nesten medewerken. Op een vraag van den Heer VAN PELT LECHNER of de Heer THYSSE de nieuwe vogelwet niet voorbijziet, verklaart de Heer THYSSE hierop niet gerust te zijn. De Heer VAN OORT deelt nog mede, dat het Rijks Museum een aanbod uit Limburg gedaan, om voor het museum een waterspreeuwen-nest aldaar te verzamelen, van de hand heeft gewezen. De Voorzitter brengt den Heer VAN OORT daarvoor hulde en constateert dat er algemeen sympathie voor de bescherming van den waterspreeuw bestaat. Zou het niet gewenscht zijn zich te wenden tot het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg? De Heer RIOTTE zegt dat het genoemde Genootschap er ook naar streeft vogels te beschermen en zeker tot medewerking bereid zal worden gevonden. De Heer THYSSE neemt het voorstel van den Voorzitter over. De Heer VAN HEURN constateert dat ieder het eens is, en dat het eenige punt waarop in de vergadering verschil van meening bestaat is het schieten van de eerste broedende exemplaren. De waterspreeuw is o. a. in den Eifel zeer talrijk en vrees voor uitroeiing behoeft niet te bestaan. De Voorzitter wijst er op dat de visschers en niet de verzamelaars den waterspreeuw uitroeien in sommige gedeelten van Duitschland. De Heer RIOTTE deelt nog het een en ander mee over het groote aantal verza-

melaars in Limburg die collecties aanleggen, welke verwaarloosd worden en weer te gronde gaan.

Ten slotte wordt bij acclamatie aangenomen een brief omtrent de bescherming van den waterspreeuw aan het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg te richten.

De Heer RIOTTE leest een bericht voor, waaruit hij meent af te leiden dat de emigreerende notenkrakers wel degelijk later weer terugtrekken. De Heer JAKMA deelt mee 2 Februari nog 2 notenkrakers aan de Lage Vuursche te hebben waargenomen. 8 Februari zijn er nog 4 in het Corver's bosch te Hilversum gezien.

De Heer SWAEN vestigt de aandacht op een eigenaardigheid in verspreiding der bonte kraai gedurende den trektijd in ons land en demonstreert een exemplaar van het zeldzame boek van Kolonel VAN ES over de valkenjacht.

Verder deelt spr. een interessante waarneming van parende bonte kraaien op den trek mee, en vraagt hij of iemand dergelijke waarnemingen bij vogels op den trek heeft gedaan. De Heer THYSSE zegt wel dikwijls vogels in den trektijd te hebben hooren zingen, doch nooit te hebben zien paren.

De Heer VAN OORT wil nog even terugkomen op de eerste vraag van den Heer THYSSE aangaande de lakpunten aan den staart van pestvogels. In het Leidsch Museum is slechts één ex., dat deze merkwaardigheid vertoont. De Heer Tj. DE VRIES heeft een dergelijk ex. eenige jaren geleden uit Gaasterland gekregen, de Heer JAKMA zag er 5 uit Nijmegen, die allen de bedoelde lakpunten bezaten; hij heeft er nog twee dergelijke levend. De Voorzitter meent een ex. uit Texel met lakpunten aan den staart te hebben gezien.

Na de pauze, waarin in het restaurant van „Artis” gemeenschappelijk geluncht wordt, demonstreert de Heer VAN OORT een bastaard *Aythya ferina* \times *nyroca*, en een albino van een meeuw. (*Larus canus*), naar aanleiding waarvan zich een gedachtenwisseling over albinisme in het algemeen ontspint.

De Heer Tj. DE VRIES laat eenige merkwaardige eieren en legsels uit zijn collectie zien: een inlandsch legsel van de houtsnip, van *P. alpina schinzi*, abnorm gekleurde eieren van kievit en tureluur, een legsel van een bonte kraai \times zwarte kraai.

De Heer VAN OORT demonstreert zoogenaamd meteoren-gelei, zijnde het slijm dat door den oviduct van kikvorschen wordt afgescheiden en dat in dezen tijd van het jaar in klompjes hier en daar wordt gevonden. Verondersteld wordt dat bij reigers die kik-

vorschen eten, de oviduct verteerd wordt maar het slijm door water-opname opzwellt en door de dieren wordt uitgespuwd. Het door spr. vertoonde slijm was evenwel verzameld vlak bij een huis en volgens den verzamelaar op een plaats waar nooit reigers gezien worden.

De Heer COLLOT d'ESCURY vond dergelijk slijm ook bij hollen van hermelijnen. Het is dus zeer wel mogelijk dat ook hermelijnen, die kikvorschen eten, deze gelei deponeeren. De Heer Tj. DE VRIES bevestigt de waarneming van den Heer COLLOT d'ESCURY. De Heer RITZEMA Bos wijst er op, dat „meteroren-slijm” ook van geheel anderen oorsprong kan zijn, en dat op den grond levende myxomyceten ook met dien naam worden betiteld.

De Heer VAN OORT laat een zeer eigenaardige genezen fractuur van den humerus eener smient zien, en demonstreert verder een ex. van de kleinste bekende vogelsoort, de kolibri *Chaetocercus bompus* en ter vergelijking de grootste kolibri-soort, *Patagona gigas*.

De Heer JAKMA deelt mee op 16 Februari nog 15 pestvogels te Hilversum te hebben waargenomen en op 5 Maart nog één ex.

De Heer DE BEAUFORT laat eenige vogelhuiden uit Deli en omgeving rondgaan, deel uitmakende van een groote collectie toebehoorende aan het Deli-Proefstation te Medan. De volgende species zijn daarbij vertegenwoordigd: *Sibia simillima*, *Mesia laurinae*, *Myophonus castaneus*, alle tot nu toe slechts enkele malen verzameld. Verder zijn blijkbaar nieuw voor Sumatra: *Otocompsa emeria*, *Palaeornis torquata* en een ex. van *Upupa epops*, de gewone hop waarvan wel bekend was dat zij op den trek Z. Azië bezocht maar voor zoover spr. bekend nog nooit in onzen Archipel was aangetroffen.

De Heer THYSSE doet nog een vraag wat de vereeniging zal doen met het oog op het adres JURRIAANSE. De Voorzitter deelt mede wat de Vereeniging tot Vogelbescherming zal doen. De Heer KERBERT deelt 't een en ander mede omtrent de commissie door het Kon. Zool. Gen. Natura Artis Magistra in het leven geroepen, ter bevordering van een verbod van uitvoer van vogels en deelen van vogels uit onze koloniën. De Voorzitter is van meening dat de Vereeniging met een zelfstandig adres moet voor den dag komen. De Heeren THIEBOUT, BURDET, VAN HOUTEN en RITZEMA Bos spreken zich ook in dien zin uit. Bij acclamatie wordt besloten zelfstandig te ageeren. Op voorstel van Dr. KERBERT wordt aan den Voorzitter overgelaten zoo noodig hieromtrent met de betrokken ministers in overleg te treden.

Nadat nog besloten is, op voorstel van den Heer Tj. DE VRIES om de zomervergadering te Leeuwarden te houden op 23 en 24 Mei, wordt de vergadering gesloten.

Verslag van de ledenvergadering, gehouden te Leeuwarden, den 23sten Mei 1914.

Van het Bestuur zijn afwezig met kennisgeving de Heeren Dr. J. BÜTTIKOFER, Prof. Dr. J. RITZEMA BOS, P. J. VAN HOUTEN, Dr. C. KERBERT en JAC. P. THYSSE.

Voorts hebben de volgende leden bericht gezonden, dat zij de vergadering niet kunnen bijwonen: W. H. DE BEAUFORT, Jhr. W. C. VAN HEURN, P. W. VAN HOUTEN, T. MESDAG, Mr. P. G. VAN TIENHOVEN en W. WARNSINCK.

Van het Bestuur zijn aanwezig de Heeren A. A. VAN PELT LECHNER, Dr. E. D. VAN OORT en Dr. L. F. DE BEAUFORT. Van de leden: MEVR. DE BEAUFORT—BOISSEVAIN en de Heeren D. RIJNDERS, P. v. d. BURG, P. L. STEENHUIZEN, TJEERD DE VRIES, J. VAN HOEY SMITH, TH. BARON COLLOT D'ESCURY, G. ROOSEBOOM, A. B. WIGMAN, F. K. BARON VAN DEDEM en P. DE JONG, terwijl de Heer J. D. VAN DER PLAATS als introducé de vergadering bijwoont.

Bij afwezigheid van den Voorzitter voert de Heer VAN PELT LECHNER het praesidium en opent met een woord van welkom de vergadering. De notulen van de vorige vergadering worden vervolgens gelezen en goedgekeurd. Daarop brengt de secretaris het volgende Jaarverslag uit: Kon in het vorig Jaarverslag geconstateerd worden, dat de Vereeniging in bloei toeneemt, hetzelfde kan ook gelukkig aangaande het afgelopen vereenigingsjaar vermeld worden. Het ledental nam met 6 toe, zoodat de Vereeniging thans 185 leden, 5 begunstigers en 1 corresponderend lid rijk is. De beide wetenschappelijke vergaderingen, 9 November 1913 en 29 Maart 1914, beiden te Amsterdam gehouden, werden wederom goed bezocht en gaven aanleiding tot menige belangrijke gedachtenwisseling. De jaarvergadering, 21 Juni 1913 te Oisterwijk gehouden, werd den volgenden dag met een goedgeslaagde excursie naar de Vennen besloten. De tweede jaargang van „Ardea” verscheen

grootendeels in het afgelopen vereenigingsjaar. Bekroop in den aanvang de Redactie wel eens de vrees, dat in de toekomst niet altijd voldoende copie voor de afleveringen zou inkomen, thans bestaat deze vrees niet meer. Aan het einde van zijn tweede jaar gekomen, bewijst het tijdschrift een gezond gestel te bezitten, en, nu het dank zij het tot stand gekomen Platenfonds, zich tot grooter luister ontplooiën kan, zal het ongetwijfeld nog meer belangstelling wekken dan thans reeds het geval is.

Nadat de vergadering aan dit verslag haar goedkeuring heeft gehecht, worden de Heeren TJEERD DE VRIES, TH. BARON COLLOT D'ESCURY en D. RIJNDERS door den Voorzitter uitgenoodigd de rekening en verantwoording van den Penningmeester na te zien, waarvoor de vergadering voor eenige oogenblikken wordt geschorst.

Na de heropening deelt de Voorzitter mede, dat het Bestuur namens de vergadering een telegram ter begroeting aan den Voorzitter heeft gezonden, die heden van een dienstreis in het vaderland terugkeert. De vergadering betuigt hiermede hare instemming.

Bij monde van den Heer DE VRIES wordt daarop medegedeeld, dat de Commissie voor het onderzoek van rekening en verantwoording de stukken in orde heeft bevonden, en de vergadering adviseert den Penningmeester décharge te verleenē, onder dankzegging voor het gevoerde beheer. Aldus wordt gedaan, nadat de secretaris de rekening heeft voorgelezen. Bij de nu volgende verkiezing van een Bestuurslid, wegens het periodiek aftreden van den Heer VAN PELT LECHNER, wordt de aftredende herkozen, die verklaart zijne herbenoeming te aanvaarden.

Daar niemand meer het woord over huishoudelijke aangelegenheden verlangt, wordt overgegaan tot de wetenschappelijke mededeelingen.

De Heer v. D. BURG heeft geconstateerd, dat het aantal huiszwaluwen (*Chelidon urbica*) dit jaar te Hardinxveld veel geringer is dan anders, en vraagt of dit verschijnsel ook elders is opgevallen. De Heer DE VRIES deelt daarop mede, dat het hem is opgevallen hoe b.v. te Diemen, het aantal huiszwaluwen juist bijzonder groot is dit jaar. De Voorzitter merkt op, dat te Wageningen het aantal aldaar voorkomende huiszwaluwen in den loop der jaren sterk varieert, wat ook elders is waargenomen. De Heer DE BEAUFORT zegt toe de correspondenten der Centrale Commissie hierop opmerkzaam te maken.

De Heer VAN HOEY SMITH deelt mede eenige dagen geleden den

draaihals (*Iynx torquilla*) in de onmiddellijke omgeving van Rotterdam te hebben waargenomen en verder dat in den Prins Alexander-polder twee ooievaren (*Ciconia ciconia*) hebben overwinterd en er thans broeden. De Heer v. D. BURG weet mede te deelen, dat een ooievaar te Hardinxveld gedurende 6 jaar op een boerderij overwinterde en telkens tegen het voorjaar verdween.

De Heer VAN DEDEM vraagt of er iets bekend is omtrent het kwaad, dat de ♂♂ van de wilde eend (*Anas boschas*) aan de jonge toomen eenden zouden doen. Hiervan is aan de aanwezigen niets bekend, wel dat de ♀♀ last hebben van de ♂♂, wier aantal veel grooter is dan dat der wijfjes. De vader van den Heer DE JONG heeft waargenomen dat ♀♀ onder het herhaaldelijk treden der ♂♂ bezweken. Ten tweede vraagt de Heer VAN DEDEM of de eenden in de najaarsrui ook een tijdlang niet in staat zijn te vliegen, zooals in de zomerrui, waarop de Heer VAN OORT mededeelt, dat alleen in de zomerrui de slagpennen worden geruid. Ten derde deelt de Heer VAN DEDEM mede, dat de groote lijster (*Turdus viscivorus*), die in 1913 reeds te Heino broedde, in de 2de helft van April van dit jaar weer een nest heeft grootgebracht. De Heer VAN HOEY SMITH heeft deze soort voor het eerst van 't jaar te Rotterdam waargenomen. Volgens den Heer WIGMAN is het onzeker, of de groote lijster te Wageningen broedt. Als verdere broedplaatsen worden genoemd Schouwen, Breda en Oegstgeest, waar volgens den Heer STEENHUIZEN deze soort al sinds 30 jaar broedt. De Heer VAN OORT vraagt, of iets bekend is omtrent het overwinteren van *Turdus viscivorus*; te Oegstgeest zou deze namelijk overwinterd hebben. Niemand der aanwezigen heeft dit ooit waargenomen.

Den Heer WIGMAN is het opgevallen, dat de oeverzwaluwen in de kolonie aan de Grebbe zoo weinig talrijk zijn van het jaar. Verder deelt spreker mede, dat de hooge waterstand, dezen winter en voorjaar in de Geldersche vallei, geen anderen invloed op de vogels heeft gehad, dan dat zij veel later dan gewoonlijk zijn gaan nestelen, het aantal vogels is evenwel niet verminderd. Ook heeft de Heer WIGMAN een vogel gehoord, die den zang van tijtjaf en fitis combineerde, en vraagt of bastaardeering dezer soorten bekend is. De Heer v. OORT deelt mede, dat zulke dubbelzangers als *Phylloscopus meischeri* en *sylvestris* zijn beschreven. Omtrent de oeverzwaluwen deelt de Heer DE VRIES het een en ander van het ontstaan en het verdwijnen van een kolonie bij Franeker mede, en de Heer v. D. BURG hoe bij Grijpskerk, nadat hun oude broedgelegenheid verdwenen

was, de vogels verspreid in harde, opgeworpen klei holen maakten. De Heer STEENHUIZEN deelt mee, korten tijd geleden een kolonie van omstreeks 50 nesten bij de Steeg te hebben gezien.

De Heer COLLOT d'ESCURY deelt het een en ander mede omtrent het broeden van den rouwkwikstaart (*Motacilla alba lugubris*) te Oostvoorne.

De Heer DE JONG merkt op, dat de kwartelkoning (*Crex crex*) in aantal afneemt in Friesland, maar dat het vervroegde maaien misschien gunstig zal blijken te zijn voor het broeden van dezen vogel.

De Heer DE VRIES demonstreert het 's middags op de excursie gevonden legsel van de tafeleend (*Aythya ferina*), dat hij onder dankzegging van den Heer v. OORT aan het Rijks Museum ten geschenke aanbiedt¹⁾. Verder deelt de Heer DE VRIES mede in den omtrek van Amsterdam bij het schaatsenrijden op 24 Jan. jl. een reiger te hebben gezien en diezelfde week ook een leeuwerik te hebben hooren zingen, terwijl hij op 17 Mei een dunbek-wulp (*Numenius tenuirostris*) onder Zeeburg dood vond liggen.

De Heer v. PELT LECHNER brengt de vraag ter sprake of de poelsnip (*Gallinago major*) wel eens hier te lande zou broeden. Min of meer gegronde vermoedens blijken te bestaan, dat dit in Friesland wel eens plaats heeft; het bewijs ervan is intusschen nog niet geleverd. In verband met een ander laat spreker enkele eischalen van genoemde snippensoort, uit Denemarken afkomstig, ter bezichtiging rondgaan.

Namens den Heer DE JONG demonstreert de Voorzitter een ei, dat of een zeer groot grutto-ei of een wulpe-ei is, 't eerste wordt het meest waarschijnlijk geacht, en een legsel eieren, dat hetzij van den tureluur, of, wat door de aanwezige oölogen waarschijnlijk wordt geacht, van *Totanus glottis* afkomstig is.

Tenslotte deelt de Heer VAN DER PLAATS zijn voornemen mede, als lid tot de Vereeniging toe te treden en geeft nog eenige mededeelingen aangaande de op den volgenden dag te houden excursie. Hij wijst er daarbij op, dat de kapmeeuwenkolonie, die o. a. bezocht zal worden, op het punt staat uitgeroeid te worden; spreker stelt zich evenwel voor, dat, wanneer het riet waarin de dieren broeden (en dat daardoor beschadigd wordt) gekocht wordt, de uitroeiing gekeerd kan worden. Na afloop van de broedtijd zou het riet dan verkocht kunnen worden. Prof. SWAEN verklaart, dat de Ver. tot Bescherming van Vogels zonder twijfel hiertoe zal willen medewerken.

1) Dit legsel bleek zwaar bebroed te zijn, waarom de Heer DE VRIES een ander uit zijne collectie het Museum heeft aangeboden.

Nadat de Voorzitter den Heer v. d. PLAATS een woord van welkom in de Vereeniging heeft toegesproken en hem heeft dank gezegd voor zijne bemoeiingen in zake de regeling der excursie, wordt de vergadering gesloten.

Verslag der op Zaterdag 23 en Zondag 24 Mei 1914 in Friesland gehouden excursies

DOOR

TJEERD GS. DE VRIES.

(Met Plaat III).

Hwa ea oer Fryske marren driuw
Forjit se net.
Oan Fryslân en syn marren bliuw
Syn hert. ¹⁾
(Dr. J. B. SCHEPERS).

Amsterdam, Zaterdag 23 Mei 's morgens 7 uur.

In tegenstelling met de beide voorafgaande, bepaald zomersche dagen ziet de lucht er eenigszins druilerig uit en op mijn weg naar het station beginnen reeds de eerste druppels te vallen. 't Blijkt echter een spoedig overdrijvend buitje te zijn en als ik te 7.45 het Centraal-Station binnenstap is het al weer droog.

Mijne verwachting, aan den trein wel ettelijke excursionisten te zullen ontmoeten, wordt niet verwezenlijkt. Ik zie niemand. Ietwat teleurgesteld over de geringe belangstelling (het is de eenige trein, die — afgezien van de langere, vervelende en duurdere reis over land — de deelnemers uit Noordholland tijdig ter plaatse kan brengen) stap ik in. Friesche klanken treffen mijn oor en al spoedig ben ik in druk gesprek met een paar landslieden, waarvan de een, bekend veefokker, van eene handelsreis naar Cuba en de Veree-

1) Wie ooit over Friesche meren dreef
Vergeet ze niet.
Aan Friesland en zijn meren bleef
Zijn hart.

Photo WIGMAN.

In de KOBBEKOOL, Excursie 24 Mei 1914.

Photo WIGMAN.

De deelnemers aan de excursie, aan boord van „DE OOSTERGoo”.

nigde Staten terugkeert. Op de boot tref ik den heer D. RYNDERS, die mij mededeelt dat ook de heer en mevrouw VAN TIENHOVEN aan boord zijn. „Er zijn er dus al vast vier deelnemers” zeg ik bij me zelf en hoop in stilte dat over land minstens het vier dubbele van dit aantal zal arriveeren.

Na eene voorspoedige reis door Friesland's greidhoek (weidestreek), waar, op de hooi- en graslanden, veel Kieviten en Grutto's en enkele Tureluurs worden waargenomen, stoomt de trein, precies op tijd (11.36) het station van Neerland's tweede residentiestad binnen en begeven de heer RYNDERS en ik ons op weg naar het — aan de overzijde van het stationsplein gelegen — Oranje hotel. Hier treffen we de heeren dr. P. v. D. BURG, F. K. baron VAN DEDEM en A. A. VAN PELT LECHNER. Laatstgenoemde deelt mij tot mijn grooten spijt mede dat hij, op raad van zijnen geneesheer, helaas van deelname aan de excursie moet afzien. Met blijdschap vernemen we dat ook de heer en mevrouw dr. L. F. DE BEAUFORT en de heeren TH. baron COLLOT D'ESCURY, J. VAN HOEY SMITH, G. ROOSEBOOM en A. B. WIGMAN reeds zijn gearriveerd. Een oogenblik later verschijnt de heer mr. J. D. v. D. PLAATS en te ongeveer half een maken wij aanstalten om de stoomtram op te zoeken, die ons naar Hardegarijp zal brengen.

Op het Stationsplein heeft zich onderwijl de afdeeling „Leeuwarden” der Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging verzameld. Deze afdeeling was n.l. oorspronkelijk van plan om den volgenden dag (’s Zondags) de terreinen te bezoeken die wij voor onze Zaterdagmiddag-excursie hadden uitgezocht. Toen zij echter van den heer v. D. PLAATS (bestuurslid der afd.) onze komst vernam, had zij gaarne de gelegenheid aangegrepen om den tocht onder zoo deskundige leiding te maken. Vooral de naam THJSSE had zeer propagistisch gewerkt, zoo zelfs, dat een der damesleden, directrice der meisjes-H.B.S., de leerlingen der beide hoogste klassen heeft meegebracht.

Is er onzerzijds eenige verrassing over dit groot aantal gasten, zoo is er bij dezen eenige teleurstelling over des heeren THJSSE's afwezigheid niet te miskennen.

Van onze Vereeniging zijn aanwezig: Mevrouw C. J. DE BEAUFORT—BOISSEVAIN en de heeren dr. L. F. DE BEAUFORT, P. v. D. BURG, TH. baron COLLOT D'ESCURY, F. K. baron VAN DEDEM, J. v. HOEY SMITH, D. RYNDERS, G. ROOSEBOOM, A. B. WIGMAN en mijn persoon, terwijl als invité's onzer Vereeniging aan den tocht deelnemen: de heer en mevrouw mr. J. D. v. D. PLAATS en de heer mr. LOSECAAT

VERMEER, raadsheer in het Gerechtshof te Leeuwarden, wiens jachtterreinen in de „Warren” (Friesch woord voor slecht land) het doel onzer excursie uitmaken.

Deze terreinen, uit oude veenderijen en laag gelegen, een groot deel van het jaar onderwater staand grasland bestaande, vol met poelen, slooten en plasjes, waarin en waaromheen gagel, wolwilgen, elzen, lischdodden, riet, biesen en zeggen welig tieren, zijn gelegen in den driehoek gevormd door den Sintelweg Hardegarijp—Huisterheide, de „âld-Suawâldster diik” (de oude weg naar Suawoude) en de „pûndiik” Bergum—Tietjerk.

De afdeeling „Leeuwarden” der Natuurhistorische is o. a. vertegenwoordigd door de dames WILL, directrice der H.B.S. voor meisjes, met hare leerlingen (waarbij ook de twee dochters des heeren v. d. PLAATS), VAN SOLCAMA en BODDÉ, en de heeren OTTEMA Sr. en Jr. en ADRIANI.

Een der beide lange stoomtramwagens wordt geheel door ons in beslag genomen, zelfs de balcon staan vol. Langs den spoorweg naar Groningen, waar de aan weerszijden gelegen, door vaarten en slooten doorsneden, lage weilanden en de meer- of minder dichtbegroeide petten (oude veenplassen) al dadelijk een goed beeld geven van het Friesche laagveengebied; voorbij Tietjerk met zijn nooit volprezen „Vijversburg”, brengt ons het kwieke locomotiefje in 20 minuten naar het station Hardegarijp.

In lange bonte rij, die, door de kleurige toiletjes der jonge dames, meer aan een buitenpartijtje dan aan eene ornithologische excursie door moerasland doet denken, bereiken we na een klein halfuurtje de woning van HEINE v. d. HEIDE (den jachtopziener van den heer LOSECAAT VERMEER) een eenvoudig, met al de geheimen zijner kleine wereld en haar gevleugelde bewoners volkomen vertrouwd man.

In de drassige hooilanden, waar *Orchis morio* in groot aantal hare bloemstengels verheft en waar de heer v. d. BURG zich als een uitstekend botanicus doet kennen, worden al spoedig, onder groot gejuich der jongere deelneemsters, de eerste nesten van Kievit en Grutto ontdekt. Overal vliegen de oude vogels, luid schreeuwend voor ons op en om ons heen.

Balanceerend over eene los over de slooten geworpen plank, springend van het eene „bjentepoltsje” (zeggen-polletje) op het andere, waarbij de dames natuurlijk zooveel mogelijk worden gesteund en geholpen, dringen we hoe langer hoe verder in de moerassige oude veenderij door. De wankele, dikwijls onder de voeten wegzakkende veenbodem vereischt alle oplettendheid en herhaaldelijk wordt al

te groote voortvarendheid met een of twee natte beenen bestraft. Vooral als de kreet „een nest” weerklinkt, wordt, door de begeerte om er zoo spoedig mogelijk bij te zijn, meermalen de noodige voorzichtigheid uit het oog verloren, zoodat ten slotte de lichte toiletten der dames vrijwel allemaal met een meer of minder breeden, door modderig veenwater gekleurden rand zijn omzoomd.

Achtereenvolgens worden nog nesten gevonden van Wilde Eend, Rietzanger, Meerkoet, zwarte Stern en Rietgors. Hoewel dus over het aantal soorten niet valt te klagen ben ik toch slechts matig voldaan en spoor telkens den jachtopziener aan toch vooral naar „Kar-einen” uit te zien.

Al onze nasporingen blijven echter zonder resultaat, tot hij voorstelt wat meer oostwaarts te gaan, waar zich een „kobbeflecht” (broedplaats van Kokmeeuwen) bevindt.

Onder het zoeken en bekijken van de nesten van *Larus ridibundus* gaat plotseling, bij een wolwilgje aan den kant der poel, een eend omhoog. „Een Kar-ein” roept VAN DER HEIDE. De heer WIGMAN, die zich met den heer v. d. PLAATS het dichtst in de nabijheid bevindt, buigt het rietgras naast het wilgje uit elkaar en een nest met 7 eieren van de Tafeleend, dat, hoewel niet bepaald zeldzaam, toch steeds — door zijn meestal ongenaakbare en goed-verborgen standplaats — uiterst moeilijk is te vinden, vormt een waardig slot van den goed geslaagden tocht.

Ondanks de natte voeten wordt de terugtocht in de meest opgewekte stemming aanvaard. Daar het wel wat te vroeg is voor de tram wordt nog even „bij BOSMA aangestoken” (het café BOSMA bezocht), waar, in den tuin, thee en „jodenkoeken” worden geserveerd en later, bij de piano, door het jongere deel, voor de niet-Friesche deelnemers, de nationale Friesche dans (de „skotske Trije”) wordt gedemonstreerd.

Te 5.52 wacht ons weer de tram. Twee door hun „zakenneus” naar onzen wagon gevoerde beroepsharmonicaspelers weten op niet onverdienstelijke wijze verschillende populaire wijsjes aan hunne instrumenten te ontlokken en zingende, lachende en pratende hebben we Leeuwarden spoedig weer bereikt, waar de leden onzer vereeniging zich moeten haasten, als ze met droge voeten bij het, op 7 uur bepaalde diner aanwezig willen zijn.

Zondag 24 Mei.

’s Morgens te 6 uur vereenigen zich de excursionisten bij „de eerste kanaalsbrug”. Hier ligt, door de niet genoeg te waardeeren zorgen van

den heer v. d. PLAATS, de Grouwster stoomboot „Oostergoo” gereed.

De lucht is betrokken en er waait een koude Noordenwind. Blijkbaar maakt Aeolus een uitstapje naar zijn winterverblijf Nieuw-Friesland ¹⁾ en zendt ons vandaar uit zijn morgengroet.

Aanwezig zijn, behalve de deelnemers aan den Zaterdagmiddagtocht, de heer en mevrouw VAN TIENHOVEN en de heeren Dr. E. D. v. OORT, P. L. STEENHUIZEN en Prof. Dr. A. E. H. SWAEN, (die Zaterdagnamiddags te Leeuwarden waren gekomen) de heer P. DE JONG (den vorigen avond als lid toegetreden) en — als gasten — de jonge dames v. d. PLAATS en de heeren LOSECAAT VERMEER en WIERSMA.

De tocht gaat door het Nieuwe kanaal en de Tynje, langs de historische „Froskepolle” (kikvorscheneilandje, een herberg aan het water, beroemd geworden door WILLEM IV, die er met zijn jachtgezellen — naar hij meende incognito — pannekoeken ging eten) door het Woudmansdiep, waar tientallen Blauwe reigers (vermoedelijk uit de kolonie onder Hempens) staan te visschen, langs „Rustenburg” (herberg-boerderij aan den driesprong Ouddeel, Woudmansdiep, Lange deel, bij zeilend, visschend en schaatsenrijdend Leeuwarden wel bekend) en door het Lange deel naar het gehucht Altenburg. Hier achter ligt de drooggemaakte Lousmeer, waar de heer WIERSMA het jachtrecht heeft en waar we, onder geleide van hem en den boer met zijne knechts, nesten van weidevogels en — zoo mogelijk — *Sterna macrura* zullen gaan zien.

Nauwelijks zijn we aan land of Jupiter Pluvius geeft zijne onzijdigheid op en maakt ons de tamelijk lange wandeling door het natte, hooge gras niet bepaald tot een pleiziertocht.

De opgewektheid kan hij echter niet doen verdwijnen, en dit blijkbaar bemerkend, staakt hij te halftien zijn aanval en houdt zich verder — hoewel steeds dreigende — den geheelen dag vrijwel achteraf.

Op dezen tocht worden o. a. gevonden: een nest met 3 eieren van den Kemphaan, een met 4 van den Tureluur, eenige nesten van *Vanellus* en twee met 3 eieren van *Sterna macrura*? De oude vogels zijn helaas onzichtbaar en, hoewel *macrura* in deze buurt meermalen broedende is waargenomen, is het, bij de groote overeenkomst tusschen de eieren der beide soorten, niet uit te maken of we hier met *macrura* dan wel met *hirundo* te doen hebben.

Na aan een dreigende attaque van „hokkelingen” (= jongvee)

1) Op Spitsbergen aan de Hinlopen Straat.

en een ietwat gevaarlijke en zeer primitieve overtocht, per melkschouw, over den ringsloot zonder ongelukken te zijn ontkomen, bereiken we tegen negen uur weer den gastvrijen stoomer. Terwijl de natte kousen en schoenen zoo goed mogelijk op stoomketel en verwarmingsbuizen worden gedroogd, vervolgen wij onzen tocht langs Warstiens en over het Wartenster Wijd — waar enkele tafeleenden worden gesignaleerd — naar het dorp Wartena. Hier komt aan boord de Rijksveldwachter TEMPEL, die onze gids zal zijn door de Eernewouder moerassen. Bij het verlaten van het dorp wijst de heer DE BEAUFORT ons een paar oeverzwaluwen die zusterlijk met *rustica* over de weilanden scheren.

Door de Rogsloot en over het Kruiswater, het mooiste zeilwedstrijdsterrein van heel Friesland, naderen we de Holsmeer. Hier bevindt zich een groote broedkolonie van *L. ridibundus* en weet TEMPEL een Tafeleendennest met elf eieren.

De boot wordt vastgelegd en het gezelschap begeeft zich, deels te voet, deels in de roeibootjes, op weg naar den poel. Bij gedeelten worden de deelnemers dan langs de nesten gevoerd, die bij tientallen op de — voornamelijk uit lischdodde, egelskop en bitterzoet bestaande — drijvende plantenmassa's liggen. Prachtig verscholen ligt op den rand van een dier „strengen” het *ferina*-nest ¹⁾ met de elf groote eieren.

Op den terugtocht naar de boot ontdekt de heer STEENHUIZEN vier jonge Grutto's, die reeds uitstekend de kunst verstaan om zich te verstoppen. Voorzichtig worden de diertjes opgenomen ten einde ze aan de andere excursionisten te toonen. Onderwijl houdt de heer DE JONG de wacht bij de plaats waar ze gevonden zijn en waar ze, na de demonstratie, weer aan de angstig schreeuwende ouden worden overgegeven.

Door de wijde en nauwe Saiter wordt nu koers gezet naar het Prinsenhof onder Eernewoude. Hier wordt, terwijl een paar kiekendieven om ons heen zweven, de — ook al door de goede zorgen van den heer v. d. PLAATS meegebrachte — lunch gebruikt. .

Nadat de heer WIGMAN ons nog beleefd heeft uitgenoodigd tot het zetten van het traditioneele „vriendelijke gezicht”, begint de tocht door de moerassen.

1) Daar een door den heer WIGMAN genomen foto mislukt is, druk ik hierbij een kiekje af van een Tafeleendennest (ook met elf eieren) dat 7 Juni 1910 door den heer P. DE JONG en mij onder Rijperkerk (Fr.) is gevonden. (Voor eene goede belichting moesten eenige lischdodde-stengels worden weggesneden.)

Aanvankelijk heeft de expeditie weinig succes. Een Rietgorzen-nest met 5, en een Kraaien-dito met 2 eieren is alles wat we ontdekken. Wel worden herhaaldelijk Baardmannetjes gezien en af en toe een Snor gehoord, maar alle moeite om een nest te vinden, is vergeefs.

Een Roerdomp „brult” in de verte, doch blijft onzichtbaar. Kiekendieven zweven over de plassen en een paar Wulpen fluit zenuwachtig boven een drassig stuk grasland, waar we, eenigen tijd later,

Nest van de Tafeleend, *AYTHIA FERINA* (L.).

om hun nest staan geschaard en voorzichtig de twee groote, reeds eenigszins bebroede eieren, van hand tot hand laten gaan.

Eenige deelnemers, die er per roeiboot op uit zijn getrokken, ontdekken tusschen de biezen een nest met 3 eieren van de Fuut. En wanneer, juist als het tijd wordt om terug te keeren, de heer WIERSMA ons een Scholekster-nest met 3 eieren wijst, is er alle reden om ook over de vondsten van dezen dag tevreden te zijn.

Te ruim 3 uur wordt de terugtocht aanvaard. Door de Langesloot, over het Kruiswater en door de Rogsloot bereiken we Wartena.

Het is koud en hoewel de goede stemming blijft, heeft vrijwel

het geheele gezelschap een toevlucht gezocht in de kajuit of bij den stoomketel.

In Wartena stapt TEMPEL af. Terwijl de jonge dames v. d. PLAATS om beurten als roerganger fungeeren, naderen we, langs denzelfden weg dien we 's morgens zijn gegaan — doch nu in omgekeerde volgorde — te ongeveer 5 uur de monding van het Nieuwe Kanaal. De boot legt aan bij de tweede brug en het gezelschap begeeft zich te voet stadwaarts.

Hoewel de tocht met beter weer en zonneschijn natuurlijk heel wat aangenermer zou zijn geweest geloof ik toch uit de bewoordingen, waarmede de deelnemers afscheid nemen, te mogen opmaken dat niemand zich de kleine ongemakken en onaangenaamheden beklagt.

Moge Aeolus ons een volgenden keer genadiger zijn!

Ik meen niet te mogen eindigen, zonder een hartelijk woord van oprechten dank aan den heer mr. J. D. v. d. PLAATS, voor de moeite die hij zich voor het regelen van dezen tocht heeft getroost en aan de heeren LOSECAAT VERMEER en WIERSMA, voor de bereidwilligheid waarmede zij hunne jachtterreinen voor ons hebben opengesteld.

Boekbespreking.

I. J. HULSENBOOM. De Vogelwet (wet van 23 September 1912, Stbl. n°. 303) met aantekeningen, verklaringen en toelichtingen etc. Met een voorrede van Prof. Dr. A. E. H. SWAEN. — Dokkum, SCHAAFSMA en BROUWER. (1914).

Op verzoek van de uitgevers wil ik gaarne met enkele woorden de aandacht van onze leden vestigen op het bovengenoemde boekje, met het samenstellen waarvan de Heer HULSENBOOM een verdienstelijk werk verricht heeft. Was de vroegere wet tot bescherming van vogels door haar gering aantal artikelen in de toepassing niet lastig, de tegenwoordige vogelwet, die 52 artikelen telt, aangevuld door eenige koninklijke besluiten en ministerieele beschikkingen, kan nu juist niet gemakkelijk in de toepassing genoemd worden. De ambtenaren, die aangewezen zijn om toezicht te houden op de

naleving dezer wet, moeten thans toegerust zijn met een tamelijke dosis kennis op verschillend gebied, die zij zich aan de hand van dit boekje in de meeste gevallen op gemakkelijke wijze zullen kunnen eigen maken. Bij elk artikel zijn de noodige ophelderende aantekeningen gegeven, voornamelijk overgenomen uit de memories van toelichting en van antwoord en uit de handelingen van de beide kamers, een en ander 82 bladzijden beslaande. Achter de wet volgen in 7 bijlagen, de conventie van Parijs en de verschillende besluiten tot uitvoering van de wet. Als 8ste en 9de bijlage zijn opgenomen de namen der vogels, als schadelijk aangewezen, der beschermde vogels, die voor de kooi mogen gevangen worden en der vogels, wier eieren uitgehaald mogen worden, alles met opgave van grootte en vergezeld van een vijftal platen, waarop 95 gekleurde afbeeldingen van vogels en eieren, die van de vogels voor het grootste deel gereproduceerd uit Schlegel's Vogels van Nederland op verkleinde schaal. De 10de bijlage bevat een lijst van verboden vangmiddelen (waaronder, tot mijn verwondering, ook vang- of treknetten zonder meer opgenomen zijn); een dubbele plaat geeft afbeeldingen van de verschillende vangmiddelen. Het geheel wordt besloten door een practisch ingericht alphabetisch register. De uitgave is goed verzorgd en de prijs is laag gesteld, ingenaaid f 0.90, gebonden f 1.30.

VAN OORT.

ARDEA

Tijdschrift

der

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging

Jaargang III.	December 1914.	Aflevering 4.

Resultaten van het ringonderzoek van het Rijks Museum te Leiden

DOOR

Dr. E. D. VAN OORT.

VII.

In het jaar 1914 mocht ik van vele personen weder de zeer gewaardeerde medewerking bij het ringen en het terugvinden van vogels ondervinden; hun zij bij deze mijn welgemeende dank gebracht. Zooals te verwachten was, heeft de oorlog een nadeeligen invloed op den gang van het onderzoek uitgeoefend; sedert het uitbreken der vijandelijkheden ontving ik geen berichten van waarneming van onze ringvogels uit de zuidelijk gelegen landen. In vorige jaren bereikten mij de meeste berichten juist in den nazomer en den herfst.

Hieronder vindt men de lijst van teruggevonden ringvogels, waartrent ik na mijn laatste publicatie bericht kreeg.

Blauwe reiger (*Ardea cinerea*).

Nummer 12861, geringd te Breda (N.B.) 11 Februari 1914 door den Heer W. BERTRAM, als volwassen vogel; 30 November 1914 geschoten aan de rivier de Mark onder Ulvenhout, gem.

Ginneken (N.B.). Berichtgever de Heer G. LOSECAAT VAN NOUHUYS, Breda.

Wilde eend (*Anas boschas*).

Nummer 432, geringd te Ellemeet op Schouwen (Z.) 28 Juli 1911 door den Heer A. MAN IN 'T VELD, als volwassen vogel; 2 December 1914 geschoten te Noordgouwe op Schouwen. Berichtgever de Heer W. J. TEN HAAF, Noordgouwe.

- 10212, geringd te Brummen (G.) 24 Juni 1912 door den Heer C. BEYNEN, als jonge vogel; begin Mei 1914 met 12 kuikens te Brummen gevangen. Berichtgever de Heer A. TH. BAERT, Brummen.

Wintertaling (*Nettion crecca*).

- 12719, geringd te Schiermonnikoog 1 November 1912 door den Heer D. WOLTMAN; in het laatst van November 1913 geschoten bij Downpatrick, Co Down, Ierland. Berichtgever de Heer R. PATTERSON, Belfast.

Smient (*Mareca penelope*).

- 18109, geringd te Ulrum (Gr.) 26 Juni 1913 door den Heer H. D. LOUWES, als volwassen vogel; 25 November 1913 gevangen op het wad achter Westpolder, gem. Ulrum. Berichtgever de Heer H. D. LOUWES, Ulrum.
- 18114, geringd te Ulrum (Gr.) 26 Juni 1913 door den Heer H. D. LOUWES, als volwassen vogel; half Januari 1914 geschoten te Eperlecques, bij Watten, dep. Nord, Frankrijk. Berichtgever de Heer E. BOUTENEL, Eperlecques.

De bovengenoemde smienten werden in den winter van 1912/13 in de eendenkooi te Ulrum gevangen en in den loop van den zomer geringd losgelaten.

Kievit (*Vanellus vanellus*).

- 2528, geringd te Texel (N.H.) 15 Juni 1913 door den Heer J. DAALDER DZN., als nestjong; 24 Januari 1914 geschoten te Guriezo, prov. Santander, Spanje. Berichtgever de Heer J. GUTIERREZ, Guriezo.
- 3330, geringd te Egmond a/d Hoef (N.H.) 15 Juni 1913 door Dr. J. J. BLANKSMA, als nestjong; 25 December 1913 geschoten

- te Knowle, Warwickshire, Engeland. Berichtgevers Mevrouw CLARENCE LANGYE, Knowle, en H. F. WITHERBY, Londen.
- Nummer 3342, geringd te Vogelenzang (N.H.) 26 Juni 1913 door Dr. J. J. BLANKSMA, als nestjong; 13 April 1914 dood gevonden te Vogelenzang, dicht bij de plek waar de vogel geringd werd. Berichtgever Dr. J. J. BLANKSMA, Amsterdam.
- 3722, geringd te Texel 24 Juni 1912 door den Heer J. REUVERS JR., als nestjong; 6 Maart 1914 dood gevonden te Texel op het land, waar hij geringd werd. Berichtgever de Heer J. REUVERS JR., Texel.
 - 3789, geringd te Egmond-Binnen (N.H.) 7 Juli 1912 door Dr. J. J. BLANKSMA, als nestjong; 18 Januari 1914 geschoten te Liérganes, prov. Santander, Spanje. Berichtgever de Heer J. OTI, Liérganes.
 - 15349, geringd te Bloemendaal (N.H.) 15 Juni 1913 door Dr. J. J. BLANKSMA, als nestjong; half Januari 1914 geschoten te Férel bij Herbignac, Morbihan, Frankrijk. Berichtgever de Heer Dr. A. ROUSSEAU, Herbignac.

Kluit (*Recurvirostra avosetta*).

- 2918, geringd te Texel 31 Mei 1912 door den Heer J. REUVERS JR., als nestjong; 27 Januari 1914 geschoten te Noyal bij Vannes, Morbihan, Frankrijk. Berichtgever de Heer A. LEGUILLON-GUYOT, Conservator van het Museum van Natuurlijke Historie te Vannes.
- 10825, geringd te Texel 26 Juni 1912 door den Heer J. REUVERS JR., als nestjong; 22 Februari 1914 gevangen te Marennes, dep. Charente inf., Frankrijk. Berichtgever de Heer E. THEULE, Marennes. Het bericht van deze vangst verscheen ook in „Le chasseur français”, waarin de Heer TH. ALLGAUER te Rothenburg bij Lucern, Zwitserland, het las en het mededeelde aan Dr. THIENEMANN te Rossitten, van wien het Museum eveneens het nieuws ontving.

Tureluur (*Totanus totanus*).

- 16003, geringd te Texel 21 Juni 1913 door Dr. J. J. BLANKSMA, als nestjong; 25 Maart 1914 geschoten te Lagos, Algarvie, Portugal. De mededeeling van deze vangst verscheen in „Seculo” van 27 Maart l.l. De Heeren W. C. TAIT, Oporto,

en H. F. WITHERBY, Londen, zonden bericht ervan aan het Museum.

Nummer 20112, geringd te Texel 13 Juni 1914 door Dr. J. J. BLANKSMA, als nestjong; 4 October 1914 geschoten te Huelva, Spanje. Berichtgevers de Heeren WETZIG en WEICKERT, Huelva.

Zilvermeeuw (*Larus argentatus*).

- 500, geringd te Callantsoog (N.H.) 9 Juli 1911 door Dr. J. J. BLANKSMA, als nestjong; 6 Maart 1914 gevangen te Westpolder, gem. Ulrum (Gr.). Berichtgever de Heer H. D. LOUWES, Ulrum.
- 7148, geringd te Callantsoog (N.H.) 25 Juni 1912 door den Heer A. Kos, als nestjong; 29 Januari 1914 geschoten te Westpolder, gem. Ulrum (Gr.). Berichtgever de Heer H. D. LOUWES, Ulrum.
- 10468, geringd te Callantsoog (N.H.) 29 Juni 1913 door Dr. J. J. BLANKSMA, als nestjong; 18 December 1913 dood gevonden op het Marsdiep bij Texel. Berichtgever Dr. H. C. DELSMAN, den Helder.
- 10480, geringd te Callantsoog (N.H.) 29 Juni 1913 door Dr. J. J. BLANKSMA, als nestjong; 18 Januari 1914 dood en half vergaan gevonden onder Warmond (Z.H.). Berichtgever de Heer J. W. DE WOLF, Leiden.
- 12378, geringd te Callantsoog (N.H.) 29 Juni 1913 door Dr. J. J. BLANKSMA, als nestjong; omstreeks half Mei 1914 dood gevonden bij het Horntje op Texel. Berichtgevers de Heeren J. VISSER, Rotterdam, die mij het bericht uit een Texelsche courant toezond, en J. DRIJVER, Haarlem, die mij onder mededeeling van het geval den 15 September l.l. den ring toezond.
- 18344, geringd te Callantsoog (N.H.) 27 Juni 1914 door Dr. J. J. BLANKSMA, als nestjong; 10 November 1914 dood gevonden te Wijk aan Zee (N.H.). Berichtgever de Heer Jhr. W. C. VAN HEURN, Leiden.
- 18345, geringd te Callantsoog (N.H.) 27 Juni 1914 door Dr. J. J. BLANKSMA, als nestjong; in het laatst van September 1914 dood gevonden in het Koegras, gem. Callantsoog. Berichtgever Mejuffrouw G. BIERSTEEKER, Callantsoog.

Kokmeeuw (*Larus ridibundus*).

- 2667, geringd te Texel in den polder het Noorden 3 Juni

1912 door den Heer J. DAALDER DZN., als nestjong; 12 December 1913 gevangen te de Cocksdorp op Texel. Berichtgever de Heer TH. REUVERS, Texel.

Nummer 2979, geringd te Texel 5 Juni 1913 door den Heer A. B. WIGMAN, als nestjong; 25 December 1913 geschoten te Albaron, Camargue, Z. Frankrijk. Berichtgever de conservator van het Museum van Natuurlijk Historie te Nîmes.

- 11113, geringd te Kerkwerf op Schouwen (Z.) 17 Juni 1912 door Dr. E. D. VAN OORT, als nestjong; 16 Januari 1914 geschoten bij Alcacer do Sal in de baai van de Sado, Portugal. Berichtgever de Heer HOEPPL, Lissabon, door toezending van het bericht uit „Seculo” van 18 Januari 1914.
- 11316, geringd te Texel 22 Juni 1913 door Dr. J. J. BLANKSMA, als nestjong; 25 Januari 1914 geschoten op de reede van le Havre, dep. Seine inf., Frankrijk. Berichtgever de Heer J. DUBOS, le Havre.
- 13621, geringd te Texel 22 Juni 1913 door Dr. J. J. BLANKSMA, als nestjong; 31 Januari 1914 dood gevonden te Chingford, Essex, Engeland. Berichtgever de Heer W. D. MARCUSE, Dunedin.
- 13624, geringd te Texel 22 Juni 1913 door Dr. J. J. BLANKSMA, als nestjong; in het laatst van December 1913 geschoten te Truscat bij Sarzeau, Morbihan, Frankrijk. Berichtgever Prof. A. MATHEY DUPRAZ, Colombier (Neuchâtel), door mededeeling van het bericht uit „Le chasseur français”.
- 13630, geringd te Texel, 22 Juni 1913 door Dr. J. J. BLANKSMA, als nestjong; in het begin van 1914 doodgevonden op Texel bij Zuidhappel. Berichtgever de Heer J. DAALDER DZN, Texel.
- 13890, geringd te Kerkwerf op Schouwen (Z.) 29 Juni 1913 door den Heer A. MAN IN 'T VELD, als nestjong; 29 Januari 1914 geschoten te Frontignan, dep. Herault, Z.-Frankrijk. Berichtgever de Heer A. MALLET, Frontignan.
- 17294, geringd te Ellemeet op Schouwen (Z.) 28 Juni 1913 door den Heer A. MAN IN 'T VELD, als nestjong; in Januari 1914 geschoten op het eiland Noirmontier, dep. Vendée, Frankrijk. Berichtgever Dr. P. GUSTIN, Noirmontier.

Vischdiefje (*Sterna fluviatilis*).

- 11674, geringd te Hoek van Holland 26 Juni 1912 door den Heer G. J. VAN OORDT, als nestjong; 26 September 1912

dood gevonden te Bernières (Rive-Plage), Calvados, Frankrijk. Berichtgever de Heer W. SCHMITT, Neustadt i/d Harz.

Nummer 16321, geringd te Hoek van Holland 18 Juli 1914 door den Heer G. J. VAN OORDT, als nestjong; 4 Augustus 1914 gevangen te Noordwijk aan Zee (Z.H.). Berichtgever de Heer A. VAN DER BERG, Noordwijk aan Zee.

Groote stern (*Sterna cantiaea*).

- 4785, geringd te Kerkwerpe op Schouwen (Z.) 17 Juni 1912 door Dr. E. D. VAN OORT, als nestjong; 13 Juli 1914 in zeer vermagerden toestand levend gevangen te Norderney, Oost-Friesland, waar volgens den berichtgever deze soort dit jaar niet gebroed heeft. Berichtgever de Heer W. MÜLLER, Norderney.
- 6486, geringd te Kerkwerpe op Schouwen (Z.) 29 Juni 1913 door den Heer A. MAN IN 'T VELD, als nestjong; 8 December 1913 geschoten bij Libreville, Gaboen, W.-Afrika. Berichtgevers de Heeren E. HABAY, Libreville, en C. AUBERT, Meschers.

Kerkuil (*Strix flammea*).

- 2002, geringd te Heino (O.) 19 October 1914 door den Heer F. K. BARON VAN DEDEM, als volwassen vogel; 13 November 1914 dood gevonden te Biswetering, Mastenbroek bij Zwolle. Berichtgever de Heer E. KAMPHOF, Biswetering.

Boerenzwaluw (*Hirundo rustica*).

- 15887, geringd te Nieuwolda (Gr.) 10 Augustus 1913 door den Heer D. DIJKSTRA Jr., als nestjong; 19 Mei 1914 dood gevonden te Bellingwolde (Gr.). Berichtgever de Heer J. J. OTTENS, Bellingwolde.
- 19463, geringd te Nieuwolda (Gr.) 22 Juli 1914 door den Heer D. DIJKSTRA Jr., als nestjong; 18 September 1914 gevangen te Borgweer bij Delfzijl (Gr.). Berichtgever de Heer N. KUIPERS, Borgweer.

Zwarte lijster (*Turdus merula*).

- 3634, geringd te Roosendaal (N.B.) 27 Januari 1913 door den Heer S. VAN HASSELT, als oude vogel; 12 Juli 1914 geschoten te Kongsdal bij Mórkv, Seeland, Denemarken. Berichtgever de Heer H. ESTRUP, Kongsdal.

Nummer 5571, geringd te Wageningen (G.) 19 Mei 1912 door den Heer L. C. HEYTING, als nestjong; 16 Januari 1914 gevangen te Renkum (G.) en weder vrijgelaten. Berichtgever de Heer W. KERSTEN, Renkum.

Zanglijster (*Turdus musicus*).

- 4239, geringd te Lutkemeerpolder, gem. Sloten (N.H.) 22 April 1914 door den Heer F. W. ACKERMANN, als nestjong; 18 Mei 1914 dood gevonden te Lutkemeerpolder. Berichtgever de Heer F. W. ACKERMANN, Lutkemeerpolder.
- 15009, geringd te Vogelenzang (N.H.) 19 Mei 1913 door Mevrouw D. VAN STOLK-LORENTZ, als nestjong; 4 November 1913 geschoten te La Rocque Point, Jersey, Kanaal-eilanden. Berichtgever de Heer J. WOODCOCK, La Rocque.

Roodborstje (*Erithacus rubecula*).

- 19504, geringd te Middelburg (Z.) 23 November 1913 door den Heer G. J. VAN OORDT; 5 April 1914 gevangen te Middelburg. Berichtgever de Heer G. C. VAN VLAANDEREN, Middelburg.

Koolmees (*Parus major*).

- 7531, geringd te Ede (G.) 28 Januari 1912 door den Heer J. L. F. DE MEYERE; 12 November 1913 gevangen en weder vrijgelaten te Ede. Berichtgever de Heer J. L. F. DE MEYERE, Ede.
- 7574, geringd te Ede (G.) 18 Augustus 1912 door den Heer J. L. F. DE MEYERE; 16 Augustus 1913 gevangen en weder vrijgelaten te Ede. Berichtgever de Heer J. L. F. DE MEYERE, Ede.

Glanskoppige zwartkopmees (*Parus communis longirostris*).

- 7590, geringd te Ede (G.) 16 November 1912 door den Heer J. L. F. DE MEYERE; 30 Juli en 9 Augustus 1913 gevangen en weder vrijgelaten te Ede. Berichtgever de Heer J. L. F. DE MEYERE, Ede. In een vorige mededeeling is reeds vermeld dat deze mees 4 December 1912, 29 Maart en 8 Mei 1913 terugggevangen werd en in Mei 1913 te Ede broedde.

Matkoppige zwartkopmees (*Parus montanus salicarius*).

- 7548, geringd te Ede (G.) 30 April 1912 door den Heer J. L. F. DE MEYERE; 30 Juli en 24 November 1913 gevangen en

weder vrijgelaten te Ede. Berichtgever de Heer J. L. F. DE MEYERE, Ede.

Spreeuw (*Sturnus vulgaris*).

Nummer 14001, geringd te Nieuwolda (Gr.) 21 April 1913 door den Heer D. DIJKSTRA Jr., als nestjong; 16 April 1914 gevangen te Delfzijl (Gr.). Berichtgever de Heer D. DIJKSTRA Jr., Nieuwolda.

— 14007, geringd te Nieuwolda (Gr.) 19 April 1913 door den Heer D. DIJKSTRA Jr., als oude vogel; 11 Mei 1914 broedend waargenomen te Nieuwolda. Berichtgever de Heer D. DIJKSTRA Jr., Nieuwolda.

— 14008, geringd te Nieuwolda (Gr.) 19 April 1913 door den Heer D. DIJKSTRA Jr., als oude vogel; 2 Mei 1914 broedend waargenomen te Nieuwolda. Berichtgever de Heer D. DIJKSTRA Jr., Nieuwolda.

— 14018, geringd te Nieuwolda (Gr.) 2 Mei 1913 door den Heer D. DIJKSTRA Jr., als broedende vogel; 25 April 1914 te Nieuwolda in hetzelfde nestkastje broedend. Berichtgever de Heer D. DIJKSTRA Jr., Nieuwolda.

— 14030, geringd te Nieuwolda (Gr.) 9 Mei 1913 door den Heer D. DIJKSTRA Jr., als oude vogel; 24 April 1914 te Nieuwolda broedend waargenomen. Berichtgever de Heer D. DIJKSTRA Jr., Nieuwolda.

— 14167, geringd te Ede (G.) 21 Mei 1913 door den Heer G. A. R. VAN VEEN, als nestjong; begin Maart 1914 gevangen en weder vrijgelaten te Nevele bij Gent, België. Berichtgever de Heer B. DUCHÂTEAU, Nevele.

— 14210, geringd te Nieuwolda (Gr.) 20 Mei 1913 door den Heer D. DIJKSTRA Jr., als nestjong; 25 April 1914 broedend waargenomen te Nieuwolda. Berichtgever de Heer D. DIJKSTRA Jr., Nieuwolda.

— 14222, geringd te Nieuwolda (Gr.) 20 Mei 1913 door den Heer D. DIJKSTRA Jr., als oude vogel; 27 April 1914 broedend waargenomen te Nieuwolda. Berichtgever de Heer D. DIJKSTRA Jr., Nieuwolda.

— 15253, geringd te Nieuwolda (Gr.) 27 Mei 1913 door den Heer D. DIJKSTRA Jr., als nestjong; 25 April 1914 broedend waargenomen te Nieuwolda. Berichtgever de Heer D. DIJKSTRA Jr., Nieuwolda.

Nummer 16412, geringd te Boxtel (N.B.) 18 October 1913 door den Heer Jhr. E. VAN RIJCKEVORSEL van Kessel, als oude vogel; 29 November 1913 geschoten te Bégadan, Médoc, dep. Gironde, Z.W. Frankrijk. Berichtgever de Heer C. BLOIT, Bégadan.

Vink (*Fringilla coelebs*).

— 9796, geringd te Boxtel (N.B.) 26 October 1912 door den Heer Jhr. E. VAN RIJCKEVORSEL van Kessel, als oude vogel; eind Augustus 1913 gevangen te Kaskô, Finland. Berichtgever Prof. J. A. PALMÉN, Helsingfors.

Huismusch (*Passer domesticus*).

— 2797, geringd te Goes (Z.) 8 Juni 1912 door den Heer W. D. PALSENBERG, als nestjong; 16 Maart 1914 dood gevonden te Goes. Berichtgever de Heer D. DORST, Goes.

Leiden, 7 December 1914.

Varia oologica et nidologica

DOOR

A. A. VAN PELT LECHNER.

VII.

VERHANDELINGEN UIT HET BUITENLAND.

Erythrism in the eggs of British birds, by Jourdain and Borrer. ("British Birds", VII, 9, pp. 246—260).

De schrijvers geven hierin een opsomming van de hun uit eigen aanschouwing, uit de litteratuur of op andere wijze bekend geworden gevallen van erythrisme bij vogeleieren; een verdienstelijke arbeid, aangezien tot heden daaromtrent niets dan overal verspreid staande mededeelingen te vinden waren.

In bepaalde opzichten wijkt de opvatting, die bovengenoemde auteurs van „erythrisme” op het onderwerpelijk gebied hebben, af van die, welke ik voor de algemeen gehuldigde hield en o.a. aantref in Newton and Gadow's "Dictionary of Birds" (p. 215), luidende:

“the abnormal *replacement* ¹⁾ of other colours, generally green or yellow, by red”.

Ook Dr. R. Baron von KÖNIG-WARTHAUSEN vatte blijkbaar erythrisme in dien zelfden geest op. Deze toch zegt in zijn verhandeling „Ueber die zur Unterscheidung der Vogelei dienenden Merkmale”: „..... Erythrismus, indem solche Eier, deren gewöhnliche *Färbung* ¹⁾ aus verschiedenen bräunlichen Tönen besteht, in den Extremen lebhaft röthlich werden”.

Eindelijk zij nog Dr. REY geciteerd, die (in deel I van den nieuwen Naumann, p. 108) erythrisme bij vogeleischalen als „eine eigenthümliche Tendenz ihre *Grundfarbe* ¹⁾ in Rot umzuändern” omschrijft.

Aberratieve eieren met witte of crème-kleurige grondkleur, roodachtig gevlekt of gestippeld, bij *Turdus*-soorten, die normaal een groene grondkleur hebben met roodachtige vlekking, evenals dergelijke aberraties bij *T. musicus* — waarbij ik de roodachtige vlekking aan verzwakt oörhodeïn toeschrijf, dat in normalen toestand de donkere vlekking bij het *musicus*-ei tweeebrengt — moeten m.i. dan ook niet als gevallen van erythrisme, maar veeleer als van semi-leucisme worden aangemerkt.

Rood-gestippelde *phoenicurus*-eieren, met normale grondkleur, als erythristische voorwerpen op te vatten, komt mij ook hierom minder juist voor, aangezien bij meerdere nauw verwante soorten de eischaal normaal een dergelijke teekening draagt.

Egg coloration in the Cuckoo, *Cuculus canorus*, and its bearing upon the theory of Cuckoo sub-species, by JOHN RENNIE, D. SC. (Proceedings of the Royal Physical Society of Edinburgh, XIX, N°. 5, pp. 97—107).²⁾

De Eier-collectie der Universiteit te Aberdeen, haar geschonken door Mr. R. HAY FENTON, bevat o.a. 300 *canorus*-eieren met de daarbij behoorende legsels. Aan dat materiaal heeft Dr. RENNIE de bekende hypothese van wijlen Prof. ALFRED NEWTON, dat er bepaalde „gentes” van Koekoeken bestaan, waarvan de wijfjes eieren leggen van ongeveer gelijk type en voor het meerendeel elk haar oog uit-

1) De cursiveering is van mij. v. P. L.

2) Zie in verband hiermede mijn referaat over „De statistische onderzoekingen van OSWALD LATTER omtrent de afmetingen van Koekoekseieren”, in: Versl. en Med. d. Ned. Orn. Ver., N°. 1, pp. 52—55. v. P. L.

sluitend laat vallen op haar eigen, bepaalde soort van pleegouders, getoetst, nadat hij de voorwerpen volgens lokaliteit en datum in meerdere groepen had ingedeeld. Schrijver komt door zijn beschouwingen tot de volgende conclusie, die ik hier woordelijk laat volgen: "As regards the foster species considered in this paper, all that the evidence may safely be claimed to show is that while a bias towards a particular haunt, e.g. a river bank, may be exhibited by a Cuckoo, the choice of species for foster parents within that haunt would appear to be determined more by the frequency of occurrence of its nests, or the facility with which the nests are discovered by the Cuckoo, than by any hereditary bias towards a particular foster".

Wanneer men NEWTON's hypothese in den meer ruimeren zin opvat, dat in elk „gens" van Koekoeken de daartoe behorende wijfjes haar eieren bij voorkeur onderbrengen bij die vogelsoort, waarbij zij zelf zijn groot gebracht of bij soorten, die daarmede vooral in oö- en nidologisch opzicht, in beduidende mate overeenstemmen, doen m.i. de gevallen, waarin Koekoekswijfjes wegens plaatselijk ontbreken of in onvoldoend aantal aanwezig zijn van een of meer bepaalde pleegouders-soorten, haar eieren onderbrengen in nesten, waarin als regel wijfjes van een ander „gens" dit doen, aan NEWTON's opvatting geen afbreuk en blijft de grondgedachte der hypothese onaangetast.

Waar schrijver zegt: „There is noticeable variation in the different clutches of the same kind of bird's eggs, e.g. SEDGE WARBLER's in this collection which contrasts with the uniformity of appearance of the Cuckoo's eggs of the series", meen ik te mogen aanvoeren dat NEWTON's hypothese een zóó ver gaande specialiseering van het *canorus*-ei, als Dr. RENNIE hier blijkbaar schijnt verwacht te hebben, toch zeer zeker niet tot haar verdediging behoeft.

Dat schrijver van „sub-species" spreekt, telkens waar een „gens" in NEWTON'schen zin bedoeld wordt, komt mij niet juist voor.

On homotyposis and allied characters in eggs of the Common Tern by WILLIAM ROWAN, K. M. PARKER and JULIA BELL (Biometrika, 1914, Vol. X, part. 1, pp. 144—168).

In deze verhandeling worden ons de resultaten geboden van het onderzoek op „homotyposis" (met „degree of resemblance in character" omschrijven de auteurs dit woord, dat van K. PEARSON, den stichter van het statistisch-biologisch tijdschrift „Biometrika", afkomstig is)

bij 203 legsels van het Vischdiefje (*Sterna fluviatilis* NAUMANN).

Van de eieren, die op de broedplaats werden onderzocht (en daarna wederom in de nesten gelegd) werden opgenomen: 1. lengte; 2. grootste breedte; 3. omtrek, zijdelings op grootste breedte-doorsnede gemeten; 4. lengte-omtrek; 5. lengte-breedte index; 6. vlekking, bepaald naar 9 verschillende typen van ei-teekening (volgens bijgegeven zwarte plaat); 7. grondkleur, bepaald naar een kleur-schaal (volgens bijgegeven plaat met 7 gekleurde ei-afbeeldingen en 10-deelige kleur-schaal).

In hoofdzaak komen de conclusiën op het volgende neer:

1. De variatie der quantitatieve eischaaikenmerken bij *S. fluviatilis* is betrekkelijk gering.

2. Merkwaardigerwijze is de lengte slechts in onbeduidend meerdere mate aan variatie onderhevig dan de breedte, terwijl de breedte-omtrek beslist sterker varieert dan de lengte-omtrek.

3. Lengte en breedte houden betrekkelijk weinig verband met elkaar; tusschen de lengte- en breedte-omtrekken is het verband 2 à 3 maal grooter.

4. Tusschen vlekking en grondkleur bestaat merkbaar een wederkeerige verhouding; met een diepere grondkleur gaat een krachtige vlekking gepaard ¹⁾.

5. Bij de eieren uit één legsel is de grondkleur van het breedste ei minder krachtig en de vlekking schraler. Ook in het algemeen gesproken, is bij het ei van *S. fluviatilis* de grondkleur zwakker naar mate de breedte grooter is.

6. De correlatie tusschen de grondkleur van een ei en de vlekking van een ander uit hetzelfde legsel is gebleken grooter te zijn dan die tusschen vlekking en grondkleur bij hetzelfde ei.

1) Hierbij merken de schrijvers op: „This might probably be asserted interracially as well as intraracially, compare for example the Swallow with the Skylark, the Lapwing with the Ringed Plover, etc.” Op het een zoowel als het ander vind ik echter meerdere uitzonderingen; óók binnen een en dezelfde soort (o. a. veelvuldig bij *Sterna cantiaca* Gmelin) en ik ben er niet geheel zeker van dat de auteurs, die voornemens zijn hun onderzoekingen voort te zetten, hun conclusie sub 4° hierboven vermeld, voor *S. fluviatilis* zullen blijven handhaven.
v. P. L.

Aberratie in Nestwijze en Eieren-aantal bij den scholekster

DOOR

A. B. WIGMAN.

(Met plaat IV).

Den tweeden dag, dat de Heer VAN SCHILFGAARDE en ik dezen zomer op Rottum waren, wees de voogd ons een in alle opzichten merkwaardig en afwijkend nest van den scholekster (*Haematopus ostralegus* L.).

Dit was voor ons een kleine vergoeding voor de groote kolonies van *Sterna cantiaca*, voor welke wij gedeeltelijk de lange en weinig-comfortabele reis naar ons kleinste Waddeneiland hadden ondernomen, en die we er tot onzen grooten spijt niet mochten aantreffen. Deze interessante sterna's, die hier tot nu toe — tenminste voor zoover ons land betreft — hunne dichtste nederzettingen hadden, waren er dit voorjaar wèl geweest, hadden zelfs voor een gedeelte ook al eieren gelegd, toen het onophoudelijk gedonder van 't zware Duitsche manoeevregeschut op 't nabije Borkum hen van Rottum verdreef. (Zouden het de beruchte 42 cM. mortieren geweest zijn?)

Waarheen de vogels vertrokken zijn, is me niet bekend; nergens las ik van de plotselinge toename eener *cantiaca*-kolonie, maar het is zeker, dat noch op Rottumeroog, noch op de nabijgelegen zandplaten ze in het seizoen 1914 gebroed hebben.

Zooals ik zei, was dat wèl een teleurstelling voor ons, en de scholekstervondst van onzen hospes, alsmede een nest met jongen van den kleinen zeemeeuw — die toch ook nog altijd de moeite waard is als broedvogel te observeeren — accepteerden we gaarne ter vergoeding van dit gemis.

Nog moet ik voorop stellen, dat de scholekster een der meest algemeene broedvogels van het eiland is, waar hem passende nestgelegenheden te over geboden worden, zoodat het geenszins noodgedwongen was, dat deze vertegenwoordiger der soort zoo'n eigenaardigen neststand koos.

Wel, het nest zat op ongeveer twee meter hoogte in een ouden paal, die een doorsnee-oppervlakte had van pl. m. 4 à 6 dM., en die diende als stut voor een schutting om den tuin van den voogd, den Heer Toxopëus. Deze omheining, vervaardigd om de koeien en paarden, wien vrijelijk gansch het eiland ter beschikking staat, uit den bouwgrond te houden, bestaat uit tal van dergelijke zware palen, die nagenoeg zonder uitzondering van wrakhout afkomstig zijn, evenals de planken van allerlei vorm, afmeting en makelij, die verder de schutting voltooiën. Verscheidene dezer scheepsposten zijn in den loop der jaren door den regen ingewaterd, vermolmd en verrot, zoodat zich bovenin een vrij diepe kuil gevormd heeft.

In een dezer gaten nu had de scholekster zijn nest ingericht en was van grondbroeder een paalbewoner geworden. De eieren lagen op een karigen ondergrond van half-vergaan hout, splinters en molm.

't Was een ongewoon, haast komisch gezicht den zwart-wit-rooden vogel met zijn pienteren snuit bovenop dien paal te zien zitten broeden, net met den lang-gesnavelden kop over den rand. De andere van 't nest stond doorgaans drie of vier posten verder op wacht, of liep tusschen de aardappels van Toxopëus te fourageeren in plaats van op 't strand, zooals toch der scholeksters manieren anders zijn.

Het was heelemaal zoo'n onreglementair paar. Want, terwijl de scholekster, zooals bekend is, in den regel drie eieren legt, soms ook wel vier, had dit exemplaar niet minder dan een vijf-tallig legsel geproduceerd, wat haast net zoo zeldzaam is als die paalbroederij.

Speciaal bij strand- en weidevogels trof ik minder vaak abnormaal-groote legsel aan dan bij andere species b.v. van den kluit eens een 5-legsel op Schouwen, van den grutto een dito (4 normaal, 1 wit) in de Geldersche Vallei, van den kievit een dito in de Haamsteedsche duinen, en van den scholekster ten slotte nog een 4-legsel op Rottum en Texel; dat is alles en zoover ik weet, is nog slechts éénmaal met zekerheid een legsel van 5 eieren bij *ostralegus* in ons land gevonden, dat zich in 't Leidsche Museum van Natuurlijke Historie bevindt, en waarover Dr. E. D. VAN OORT het volgende mededeelt: „Werd gevonden door een zeer betrouwbaar verzamelaar onder Wassenaar; deze deelde mede, dat zich bij het nest drie scholeksters ophielden. Aan de eieren van dit „legsel” is duidelijk te zien, dat zij van 2 wijffjes (4—1) afkomstig zijn. Bij kieviten en gruttos zijn ook meermalen legsel van 5 gevonden, van de eerste

soort bezit de Museumcollectie er eenige. Van den kluit zag ik op Schouwen tweemaal bebroede legsels van 5 . . .” Nergens in de mijten dienste staande litteratuur trof ik vondsten van genoemd aantal bij den scholekster aan; wel vermoeden sommige auteurs dat, wanneer moerasvogels eens een ongewoon groot getal eieren depooneeren, deze doorgaans van twee wijfjes afkomstig zijn.

In vele gevallen mag mogelijk de aangehaalde meening van sommige auteurs bewaarheid worden, doch althans bij de geconstateerde Rottumsche aberratie geloof ik het op grond van nauwkeurige observatie niet, daar 1e geen opvallend verschil in de eieren viel waar te nemen en 2e nòch mijn reisgenoot, de heer v. SCHILFGAARDE, nòch ik zelf ooit drie vogels (2 ♀ en 1 ♂) bij het nest hebben kunnen waarnemen, in weerwil van het feit dat wij er speciaal op gelet hebben.

Ook waren de eieren reeds te bebroed, om ze tot nader onderzoek mede te nemen.

In het Engelsche ornithologische tijdschrift “British Birds” Vol. VII, blz. 200 v. v. schrijft W. ROWAN het volgende: “Last year (1912) we had one cock-bird¹⁾ mated to two hens. Both the latter laid soon after each other, the one laying four eggs the other three. In the first clutch all the eggs were infertile; in the second two, the third egg being brought off successfully. This year we had two pairs nesting at least, though there were often more than four adult birds about. Both pairs laid during the last week of May. One lot brought off their young successfully and laid again about the 7th of July. The other pair had six eggs also in the last week of May and were still sitting in the first week of July, that completing their sixth week. All the eggs were addled during the second week of incubation, when the birds were disturbed by visitors. In my opinion there were two hens sharing the nest. That might even explain the fact, that the birds incubated for six weeks, for according to personal experience at least, I find that a bird, sitting on addled eggs deserts usually within 3 days of her normal time”.

Wat betreft de excessieve nestplaats in den paal, ook hieromtrent vind ik in de litteratuur slechts zeer vage en weinige aanduidingen. In den Nieuwen Naumann, VIII, pag. 98, wordt melding gemaakt van het vinden van een nest in de holte van een gevelden pijn-

1) Bedoeld is de scholekster.

boom aan het Trondhjem-Fjord door Collett in 1872, terwijl Rich. Kearton in zijn "Nature Pictures" I pag. 51 ons met het volgende geval in kennis brengt: "In the Shetlands I have found the bird breeding upon a most unlikely ledge of rock, some ten feet above the shore, and at the Farne Islands young ones have been hatched for years in succession on the top of an old wall seven or eight feet in height. I am also aware of the same nest used year after year in the Outer Hebrides...."

De Heer TJEERD DE VRIES ten slotte verhaalde op de vergadering der N.O.V. van 15 November j.l. van een scholekstersnest dat hij met zijn broeder in 1905 bovenop een hoop overjarig riet vond, onder Tietjerk (F.). Deze riethoop was \pm 2 meter hoog. De Heer A. BURDET deelde op dezelfde vergadering mede, dat reeds sinds eenige jaren zich een nest dezer soort bevindt op den nok eener Texelsche schuur, hetwelk ieder seizoen eieren bevat. Schrijver dezes ontving een photo van deze schuur, waarop de vogel zichtbaar is.

Dat is alles.

Wanneer soms een der leden van de Ned. Orn. Vereen. onderzinking mocht hebben in dergelijke interessante kwesties, zal hij met eene mededeeling daaromtrent in „Ardea” den lezers ongetwijfeld aan zich verplichten.

Wageningen, November 1914.

N.B. De hiernevens gereproduceerde afbeeldingen zijn vervaardigd naar de origineele opnamen van den heer TH. VAN SCHILFGAARDE, die met toepassing van allerlei kunstgrepen den vogel meermalen op zijn paal wist te fotografeeren, opdat ook het tastbaar bewijs niet zoude ontbreken. Zij werden door ons medelid welwillend voor dit orgaan afgestaan.

Photo Th. van Schilfgaarde.

Rottum, Juni 1914.

*Nest met 5 eieren van een scholiekster in een paal,
plm. 2 meter boven den grond.*

Photo Th. van Schilfgaarde.

Rottum, Juni 1914.

De scholiekster-paalbewoner.

Een nieuwe eendsoort voor de Nederlandsche fauna, *Oidemia perspicillata* (L.)

DOOR

Dr. E. D. VAN OORT.

Wanneer men geschriften over de vogelfauna van de Nederland omringende landen bestudeert, zal men daarin een aantal soorten vermeld vinden, die nog geen plaats gevonden hebben in de lijst van in Nederland waargenomen vogels. De kans dat het aantal der in Nederland waargenomen vogelsoorten vroeger of later nog met een paar vermeerderd zal worden, is dus steeds groot. Kort geleden werd door ons geacht medelid Jhr. W. C. VAN HEURN aan het Museum een zee-eend toegezonden, door hem den 8sten November l.l. aan het strand te Wijk aan Zee opgeraapt; hoewel het dier, dat geschoten bleek te zijn, reeds tamelijk bedorven was, zond de Heer VAN HEURN, daar deze niet zeker van de soort was, het mij toch ter bestemming toe, en ik moet hier bij voegen, tot groot geluk voor de faunistische kennis van ons land. De eend toch is een uitgekleurd ♂ van de gebrilde zee-eend, *Oidemia perspicillata* (L.), een soort die tot heden niet in Nederland was waargenomen. Met veel zorg is de vogel tot een nog werkelijk fraaie huid verwerkt kunnen worden en maakt deze thans deel uit van de verzameling van 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden. Den schenker zij hier onze welgemeende dank en onze gelukwensen met de belangrijke vondst gebracht.

Het broedgebied van deze soort strekt zich uit over het noorden van Noord-Amerika en Noordoost-Azië; in den winter trekt zij langs de Amerikaansche kusten tot de zuidelijke Vereenigde Staten, Californië en de Groote Antillen. In Europa is zij reeds verscheidene malen, zoowel in den zomer als in den winter, geschoten in Engeland, Frankrijk, België, Duitschland, Finland, Lapland en Scandinavië; niettemin behoort haar voorkomen in Europa steeds tot de zeldzaamheden.

Het oude ♂ is, evenals dat van *Oidemia nigra*, geheel zwart, met uitzondering echter van een zuiver witte vlek boven op den schedel tusschen de oogen en een dergelijke, meer langwerpige vorm, achter in den hals. Bij sommige voorwerpen ontbreekt de

witte vlek boven op den kop. De snavel is, voornamelijk aan de punt, smaller dan bij de beide inheemsche soorten, *O. fusca* en *nigra*; de zijden van den bovensnavel echter zijn aan de basis sterk opgeblazen. Een knobbel aan den wortel van den bovensnavel ontbreekt; de bevedering van het voorhoofd zet zich tot bijna halverwege over den rug van den snavel voort. De punt van den bovensnavel is grijswit, het voorgedeelte tot kort achter de neusgaten is bleek oranje, in rood overgaande boven de neusgaten; het achtergedeelte aan de zijden is zuiver wit met een groote zwarte vlek boven den mondhoek; boven de zwarte vlek is een bleek oranje streep. De ondersnavel is bleek oranje met grijswitte punt. De kleur der pooten komt veel overeen met die van *O. fusca*; de buitenzijde van het loopbeen en de bovenzijde der teenen is karmijnrood, de binnenzijde van het loopbeen is bruingeel, de zwemvliezen en de nagels zijn zwart. De grootte is ongeveer gelijk aan die van *Oidemia nigra*, echter is de staart iets korter. Ons voorwerp meet: vleugellengte 235, staartlengte 90, lengte van het loopbeen 43 en snavellengte van den mondhoek tot de punt 58 mm.

De wijfjes gelijken veel op die van *O. nigra* en *O. fusca*; van de laatste soort zijn zij te onderscheiden door het gemis van een witten spiegel op de vleugels. Zij zijn hoofdzakelijk dof bruin van kleur, op de onderzijde iets lichter dan op de bovenzijde, en hebben, bij oude voorwerpen, een aanduiding van een witte halsvlek.

Jonge voorwerpen gelijken op het wijfje maar zijn gekenmerkt door het bezit van twee lichtgekleurde vlekken aan elke zijde van den kop.

Een kenmerk, waardoor deze soort, zoowel ♂ als ♀, steeds gemakkelijk van *Oidemia nigra* en *fusca* te onderscheiden is, is de zich ver naar voren uitstrekkende bevedering van het voorhoofd, een eigenschap, die voor sommigen aanleiding geweest is, deze soort generiek van *nigra* en *fusca* te scheiden en haar in een afzonderlijk geslacht (*Macrorhamphus* Lesson) te brengen. In dit opzicht komt zij overeen met de eidereenden (*Somateria*); bij deze echter strekt de bevedering van de zijden van den kop zich ook over den snavel naar voren uit.

In levenswijze komt deze zee-eend overeen met de beide genoemde soorten. Zij verschijnt in den winter in groote vluchten langs de Amerikaansche kusten, meestal in gezelschap van de groote zee-eend en den Amerikaanschen vorm van de zwarte zee-eend.

Leiden, 15 November 1914.

Bijzonderheden betreffende de gierzwaluw [*Apus apus* (L.)]

DOOR

Prof. Dr. A. E. H. SWAEN.

Op mijn verzoek in Ardea, om mededeelingen omtrent den tijd van vertrek der gierzwaluw, alsmede aangaande de talrijkheid van dien vogel, ontving ik slechts een zeer gering getal antwoorden. Den Heeren, die mij hunne waarnemingen zonden, ben ik zeer dankbaar. Met klem verzoek ik allen, die daartoe in de gelegenheid zijn, mij in 1915 met een enkel woord hunne bevindingen mede te deelen.

De Heer P. J. BOLLEMAN VAN DER VEEN¹⁾ te Dordrecht schrijft mij dat dezen zomer de laatste gierzwaluwen door hem gezien werden op 3 Augustus, terwijl hij op 29 Juli, van uit zijn huis, de laatste gewone troep zag rondvliegen, die er den geheelen zomer rondvloog. Van 29 Juli tot 3 Augustus was dit aantal kleiner. Verleden jaar (dus 1913) zag ZEd. steeds door, elken avond gierzwaluwen tot 22 Augustus. Volgens zijne meening, al is dit moeilijk precies te zeggen met deze soort, waren dit jaar in Dordrecht zoowel als waar hij elders telkens kwam, minder gierzwaluwen dan verleden jaar.

De Heer A. A. VAN PELT LECHNER schrijft, dat hij ten opzichte van de gierzwaluwen in de onmiddellijke omgeving van zijn woning te Arnhem het volgende heeft waargenomen: 1. vertrek, een der allerlaatste dagen van Juli; 2. achterblijvers, niet opgemerkt; 3. weerstoestand: warm; 4. aantal: kwam hem geringer voor dan het aantal dat in 1913 bij zijn huis vloog.

De Heer Dr. P. VAN DEN BURG te Hardinxveld deelt het volgende mede: 27 April zag ik de eerste gierzwaluw, terwijl er in de eerste helft van Mei, hier vele kwamen. Er huizen onder de dakpannen hier zeer vele gierzwaluwen, die met musschen en spreeuwen om de nestgelegenheden vechten. In het laatst van Juli, toen er zware slagregens vielen, verminderden zij duidelijk. Overdag was zelden één te zien, maar 's avonds vlogen ze nog in groote troepen rond. Zoo nog op 2 Aug., toen het weer beter werd. Elken avond waren er minder, tot ik ze 12 Augustus 's avonds voor het laatst boven mijn huis hoorde gieren, ± 50 stuks. Na dien tijd heb ik er geen

1) Ik laat de Heeren zooveel mogelijk zelf aan het woord.

meer gehoord of gezien, ook niet op mijn dagelijkse tochten per fiets en motor in de praktijk.

De Heer ROOSEBOOM te Zwolle schrijft: In dezen zomer werd des avonds geregeld een vlucht van ongeveer 15 gierzwaluwen nabij ons huis waargenomen; 6 à 8 daarvan hadden haar slaappleats onder de afdekking van een uitbouwttje van ons huis. Van 31 Juli tot 2 Augustus werden nog slechts 8 gierzwaluwen waargenomen. Na 2 Augustus is hier geen gierzwaluw meer gehoord of gezien. Het weder was van 31 Juli—2 Augustus, bij geringe of zuidelijke winden, zacht en vrij warm. De daaraan voorafgaande dagen was het buig geweest. Het aantal gierzwaluwen in 1913 en vorige jaren in de omgeving van mijn huis is mij niet bekend.

De Heer S. H. JAKMA SZN. te Hilversum schrijft dat de juiste datum van vertrek hem ontbreekt maar dat hij in Augustus tweemaal een enkele gierzwaluw zag. In Juli daarentegen vergaderden zij in zeer groote, door hem daar ongekende vluchten, welke, vooral in het laatste gedeelte dier maand, tegen het vallen van den avond vlieg oefeningen schenen te houden. Deze oefeningen herhaalden zich iederen avond onder vroolijk gegier en hielden aan totdat de duisternis inviel en zij zich in kleine troepjes in alle richtingen boven Hilversum verspreidden. In de eerste helft van Juli, die zich kenmerkte door aanhoudenden regen vertoonden zich bijna geen gierzwaluwen. In de tweede helft van Juli werden bij helder weer genoemde vlieg demonstraties gehouden. De enkele gierzwaluwen die de Heer JAKMA in Aug. zag, nam hij buiten Hilversum waar.

Baron COLLOT d'ESCURY te Oostvoorne meldt mij dat hij de eerste gierzwaluw in 1914 op 1 Mei te Amsterdam zag.

Ik zelf nam de eerste gierzwaluw te Amsterdam waar op 30 April. Den 19^{en} Juli te Scheveningen vertoevende, trof 't mij dat omstreeks 8.30 u. plotseling al de talrijke gierzwaluwen verdwenen waren die daar avond aan avond in wilde vlucht om den koepel van het Badhotel gieren en zwenken. Daarom vatte ik den 20^{en} Juli post op een der stoelen aan de promenade. Tegen halfnegen begon de zwerm hooger te vliegen en langzamerhand begon de eene gierzwaluw na de andere te verdwijnen. Het trof mij dat de vogels eerst uitsluitend om en boven het badhotel vlogen, doch gaandeweg meer boven de zee. Tegen kwart voor negenen vlogen zes stuks, dicht bij elkaar, naar zee, stegen al hooger en hooger en vlogen steeds verder de zee over, tot ze eindelijk aan het oog onttrokken werden door de groote hoogte en afstand. Zij trokken in Z.W.

richting. De hemel was helderblauw, zoodat de vogels zich duidelijk afteekenden. Vergissing in mijn waarnemingen is ten eenenmale buitengesloten. Den 21^{en} Juli herhaalde zich hetzelfde met de gierzwaluwen wat algemeene wijze van doen en tijd van vertrek betreft. Alleen zag ik er geene over zee wegtrekken: daartoe was de lucht te bewolkt. De laatste verdween om 8.40. Op 4 Augustus was ik weder te Amsterdam. Om halfacht vlogen vóór mijn huis boven den vijver in het Willemspark ettelijke gierzwaluwen. Tegen acht uur waren de meesten verdwenen. Om acht uur vlogen twee laag, tusschen de huizen, de van Eeghenstraat in. Om 8.05 vloog één, de laatste, nog even rond, maar verdween spoedig. Geen van allen vloog bijzonder hoog. Het weer was droog. Zonsondergang 7.46. Op 5 Aug. zag ik overdag in het geheel geen gierzwaluwen boven den vijver. Tegen den avond kwamen zij opzetten en de laatste verdween om 8.05. Op 7 Aug. vlogen des avonds de gierzwaluwen. 8 en 9 Aug. nam ik geen gierzwaluwen waar. 10 Aug. was ik te 's-Gravenhage en zag daar eenige gierzwaluwen. 11 Aug. nam ik aldaar geen enkele dier vogels waar, en bleken zij vertrokken te zijn. Den 21 Augustus, terwijl ik aan den Bezuidenhout op de stoomtram naar Scheveningen stond te wachten, zag ik plotseling een enkele gierzwaluw boven de huizen zwenken. Dit was de laatste die ik in 1914 zag, blijkbaar een achterblijver. In Amsterdam en 's-Gravenhage was het aantal gierzwaluwen zeker niet minder dan andere jaren. Evenals elders in ons land was ook daar de laatste week van Juli en het begin van Augustus over het algemeen droog en warm.

Ik verwijs verder nog naar de mededeelingen omtrent dezen vogel in *Ardea* voor December 1912, afl. 3, 4, bl. 102, 103.

Het komt mij niet onwaarschijnlijk voor dat de gierzwaluwen uit een bepaalde streek, zich tegen den avond op een vast punt vereenigen, om zich tegen het vallen van den nacht weder te verspreiden. Door na te gaan of in den vroegen morgen en verder op den dag het aantal aanmerkelijk verschilt van het aantal dat zich 's avonds op genoemde wijze vereenigt, zou men tot een oplossing van dit vraagstuk kunnen komen. Uit den aard der zaak kunnen dergelijke waarnemingen het gemakkelijkst in kleine plaatsen geschieden: dáár kan men wel nagaan of de gierzwaluwen tegen den avond verdwijnen of versterkingen ontvangen. Alvorens zekerheid te hebben verkregen op dit punt, komt het mij ongewenscht voor, mij te verdiepen in de mogelijke aanleiding tot dergelijke bijeenkomsten.

Amsterdam.

Un trait de la vie des cigognes

PAR

A. BURDET.

(Avec planche V).

De tous les oiseaux qui habitent dans le voisinage immédiat de l'homme, il en est peu dont les habitudes soient aussi généralement connues que celles de la cigogne. Le fait qu'elle recherche le plus souvent un toit de ferme ou de grange pour y bâtir son nid, et y élever ses petits, n'a pas peu contribué à rendre cet oiseau populaire, à en faire en quelque sorte l'oiseau favori par excellence; sa venue sur une maison est toujours considérée comme un augure favorable, un porte-bonheur; l'agriculteur estime comme un privilège de pouvoir offrir l'hospitalité de son toit à ces intéressants oiseaux. Sous sa protection, la vie des cigognes s'écoule calme, paisible, régulière; toutes les phases de leur existence s'y déroulent en plein jour, et il n'est pas nécessaire d'être un observateur bien attentif pour en noter tous les plus petits détails.

N'est-il pas alors assez étrange qu'un trait de la vie de ces oiseaux, très particulier et formant en quelque sorte une exception assez frappante, ait échappé à l'observation d'un bon nombre d'ornithologues, si je puis en juger du moins d'après ceux auxquels j'ai eu l'occasion de communiquer ce fait?

Voici ce dont il s'agit. Au mois de juin dernier, dans les environs de Wageningen, en prenant quelques clichés d'une famille de cigognes sur le toit d'une ferme, je vis à plusieurs reprises la mère aller faire une ample provision d'eau dans un fossé du voisinage, et revenir, le jabot plein, dégorger cette eau dans le bec de ses quatre petits, qui semblaient tous jouir énormément de cette douche rafraîchissante que la mère laissait tomber de son bec. La photographie ci-jointe représente précisément cet acte si curieux. Je pouvais très bien voir à distance le jet d'eau limpide qui sortait du bec de la cigogne; ce fait était du reste parfaitement connu du fermier qui m'assista dans mes préparatifs pour la photographie; il l'avait déjà observé depuis plusieurs années.

Photo A. Burdet.

Wageningen, Juin 1914.

Cigogne abreuvant ses petits.

En consultant la littérature ornithologique, je n'ai trouvé jusqu'ici que Brehm qui mentionne cette habitude des cigognes. D'autres auteurs en parlent-ils aussi? Il serait intéressant de le savoir; et je serais heureux si ces quelques lignes publiées par Ardea, pouvaient amener d'autres ornithologues à nous communiquer leurs observations à ce sujet.

Korte mededeelingen.

De Heer TH. BARON COLLOT D'ESCURY zond mij een ring toe, die om den poot van een roodborstje zat, dat tusschen 15 en 20 November 1914 dood gevonden werd te Rockanje op Voorne (Z.-H.). De ring, gemerkt met den naam en het adres van den Heer H. F. WITHERBY te Londen, alsmede een afgesleten, voor ons onleesbaar nummer, werd toegezonden aan het opgegeven adres, waar men het nummer blijkbaar heeft kunnen ontcijferen. Volgens een van den Heer WITHERBY ontvangen schrijven werd de vogel den 13den Mei 1912 als nestjong geringd te Bradfield bij Reading, Berkshire, in Engeland.

Het voorkomen in Nederland van den in Engeland broedenden vorm van het roodborstje (*Erithacus rubecula melophilus* Hartert) is hiermede geconstateerd.

Late waarnemingen. — De Heer Jhr. W. C. VAN HEURN zond mij den 24sten November den vleugel van een zwartgrauwen vliegenvanger, *Muscicapa atricapilla* L. (♀ of jong ♂), die eenige dagen te voren in Rotterdam gevangen was.

De Heer J. DRIJVER nam 5 December l.l. op Texel van zeer nabij een zwart roodstaartje, *Phoenicurus tithys* (Scopoli), waar.

De eiercollectie van den Heer Tj. DE VRIES GZN., vooral belangrijk door vele zeldzame inlandsche legsels, o. a. van grauwe gans, tafeleend, blauwe kuikendief, buizerd, havik, kleine plevier, houtsnip e. m. a., is door aankoop overgegaan in het bezit van 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden. Het materiaal uit Nederland in de verzameling eieren van 's Rijks Museum is in de laatste jaren belangrijk vermeerderd, behalve door bovengenoemde acquisitie, ook door waardevolle schenkingen, waarvan onder de meer uitgebreide in het bijzonder genoemd mogen worden, die van den Heer A. A. VAN PELT LECHNER en van Jhr. W. C. VAN HEURN.

VAN OORT.

Verslag der wetenschappelijke vergadering, gehouden te Amsterdam, op Zondag 15 November 1914.

De Heeren Prof. Dr. J. RITZEMA BOS, Dr. E. D. VAN OORT, JAC. P. THYSSE, Dr. ERNST J. O. HARTERT, W. H. DE BEAUFORT en J. A. M. BOER hebben bericht gezonden verhinderd te zijn de vergadering bij te wonen.

Met Dr. J. BÜTTIKOFER, Voorzitter, zijn aanwezig de Heeren: Dr. L. F. DE BEAUFORT, A. BURDET, P. VAN DER BURG, C. J. EYMA, W. HELLEBREKERS, P. J. VAN HOUTEN, Dr. C. KERBERT, A. A. VAN PELT LECHNER, G. J. VAN OORDT, Prof. Dr. A. E. H. SWAEN, P. L. STEENHUIZEN, Mr. P. G. VAN TIENHOVEN, H. J. VERMEULEN, L. DE VRIES, T. J. DE VRIES GZ. en A. B. WIGMAN.

Prof. SWAEN heeft zijn aandacht geschonken aan den trek van de bonte kraai. Hem is opgevallen, dat eerst in de laatste 10 dagen deze vogelsoort meer algemeen te Amsterdam en omgeving voorkomt. Dit uitblijven van den bonte kraaien-trek heeft men willen verklaren door de veronderstelling, dat de bonte kraaien op de slagvelden van Oost-Pruisen en oostelijker zijn blijven azen. In verband hiermede deelt de Heer EYMA mede, dat dit jaar de groote trek der bonte kraaien over Egmond a/Zee in W. richting geheel is uitgebleven. Ook de voorzitter heeft nog weinig bonte kraaien te Rotterdam gezien.

De Heer T. J. DE VRIES is ook het geringe aantal dezer vogels om Amsterdam opgevallen.

Verder deelt Prof. SWAEN drie belangrijke waarnemingen mede over geringde vogels, door het ornithologisch station te Salzburg gedaan.

De Heer BURDET laat een aantal zijner gedurende dezen zomer gemaakte photographische opnamen circuleeren. In de eerste plaats vraagt een photo van een ooievaarsnest de aandacht, waarbij een der ouders genomen is terwijl de jongen gedrenkt worden. Over deze curieuse waarneming zal in „Ardea” nader bericht worden.

Een stel zeer mooie photo's van een nest van de fuut met de oude vogels wekt ieders bewondering, zoowel als dat van een velduil en een boschrietzanger met nest.

De Heer STEENHUIZEN demonstreert een opgezet exemplaar van den pestvogel, die duidelijk lakpunten aan den staart vertoont.

De Heer WIGMAN vertoont photo's van een nest van den schol-ekster, op Rottum gevonden, merkwaardig zoowel daardoor, dat het 5 eieren bevatte als door de eigenaardige ligging. Het was nl. op een ongeveer 2 M. hooge ingerotte paal aangebracht. Ook over deze abnormale nestplaats zal in „Ardea” nader worden ingegaan.

De Heer VAN TIENHOVEN demonstreert een zeer donker, bijna zwart gekleurd ei van den gewonen zwaan (*Cygnus olor*), te Leeuwarden gelegd en vertoont tegelijkertijd nog twee eieren, door hetzelfde wijfje gelegd, waarvan het eene volkomen wit is, het andere donkere wolken vertoont. De Heer VAN PELT LECHNER, die het ei onderzocht heeft en daarover in dit tijdschrift nader een en ander hoopt te publiceeren, zegt dat hem nog nooit een dergelijk ei in handen is gekomen en uit gevoerde correspondentie bleek hem, dat melanistische zwaneneieren ook bij andere oölogen niet bekend zijn. Wel worden melanistische eendeneieren somtijds aangetroffen. Beweerd wordt, dat deze kleuring] door het voederen der eenden met eikels verkregen kan worden. Vast staat evenwel, dat ook zonder eikel-voeding zwarte eieren gelegd worden.

De Heer L. DE VRIES vertoont een legsel eieren van *Fulica atra* met abnorme afmetingen.

Nadat de vergadering ter versterking van den inwendigen mensch geschorst is, doet de Heer VAN PELT LECHNER de vraag — naar aanleiding van een polemieek in „British Birds” — of een der leden iets bekend is over het bedekken van het nest door het waterhoentje (*Gallinula chloropus*). Niemand der aanwezigen heeft dit waargenomen, wel dat riet of typha boven het nest was gebogen.

De Heer Tj. DE VRIES deelt mede op 4 Juni van dit jaar 2 ouden met 3 jongen van den klapekster te Gilze-Rijen te hebben waargenomen. Naar aanleiding van het verslag der Centrale Commissie deelt hij mede, dat in de buurt van Enkhuizen tot dit jaar toe een ooievaarsnest geweest is; volgens een 90-jarigen arbeider is dit nest, zoolang hem heugt, bewoond geweest. Dit jaar werd de schuur, op welker schoorsteen het nest was, afgebroken. Pogingen om het nest te behouden, door het op een paal, enkele meters van de afgebroken schuur over te brengen, mislukten. Ofschoon het nest jongen bevatte, werd het door de ouden in den steek gelaten. Ten slotte deelt spr. mede, dat hij bij Enkhuizen een paar zwarte roodstaartjes waarnam, die voerden. Zoover hem bekend, is dat deel van ons land als broedplaats van *Ruticilla tithys* nog niet bekend.

De Heer VAN OORDT vraagt, of het bekend is, dat laatstgenoemde

soort in Zeeland overwintert. Spr. nam in December zoowel als in Februari exemplaren op Walcheren waar.

Prof. SWAEN nam in dezen zomer waar, dat een groot aantal gierzwaluwen zich elken avond, tegen 6 uur, om de rotonde van het groote badhuis te Scheveningen, verzamelden. Tegen schemer nam spr. waar, dat een klein troepje zich afscheidde en over zee wegvloog. Het was nog te vroeg in het jaar, dat aan trek zou kunnen gedacht worden.

De Heer HELLEBREKERS deelt mede, dat het kleinste waterhoentje, *Porzana intermedius* (Herm.), bij Gennep is waargenomen.

De Heer v. D. BURG wijst op de wenschelijkheid, bij excursies der vereeniging voortaan een eierboortje mede te nemen, zoodat bij het vinden van een legsel, dat wegens zijne belangrijkheid bewaard dient te worden, ter plaatse afdoende onderzocht kan worden of de eieren bebroed zijn of niet. De Vergadering betuigt hiermede instemming.

Nadat besloten is de volgende wetenschappelijke vergadering te Rotterdam te houden, wordt de vergadering gesloten.

Opgave van eenige ornithologische werken, verschenen
tusschen 1 Juli 1913—1 Juli 1914

DOOR

A. A. VAN PELT LECHNER.

B.

	Gld.
Bailey, H. H., The Birds of Virginia. Lynchburg. Va. 1913. 8. 400 pg. with colored illustrations. cloth	9.75
Baker, E. C. S., Indian Pigeons and Doves. London 1914. roy. 8. with coloured plates. half-mor.	33.80
Bassetière, G. de la, Essai sur le chant de quelques Oiseaux. Orléans 1913. 8. 12 et 180 pg.	? 1)
Brasil, L., Les Oiseaux d'eau, de rivage et de marais. Paris 1914. 8. 350 pg. av. 141 figures	3.25

C.

Carter, B. A., Ready Guide to British Birds. London 1913. 8. 134 pg. .	1.10
Collinge, W. E., Food of some British wild Birds. Study in economic Ornithology. London 1913. 8. cloth	2.75
Csörgey, T., Seit wann und warum sind die Meisen Höhlenbrüter? (Un- garisch u. Deutsch). Budapest (Aquila) 1913. 4. 7 pg.	0.65

D.

Dewar, A. B., Wild Birds through the Year. London 1913. 8. 260 pg. with figures. cloth.	3.40
Dubois, A., L'Oiseau; son origine, sa distribution géographique. (Bruxelles, Revue Soc. ornithol. Centre B.) 1912. gr. in-8. 10 pg. av. 1 planche.	0.65

F.

Fischer, J., Das Problem der Brutung. Leipzig 1913. 8. 155 pg.	2.10
Fuset Tubia, J., Aves de Cataluña. Madrid (Mem. Soc. Esp. Hist. Nat.) 1913. gr. in-8. 155 pg. av. 81 figures	6.50

G.

Grinnell, J., and Swarth, H. S., Account of the Birds and Mammals of the San Jacinto Area of Southern California. With remarks upon the behavior of geographic races on the margins of their habitats. Berkeley (Univ. of Calif. Publ.) 1913. roy. 8. 210 pg. with 1 colored map and 4 plates (1 color.)	6.50

1) Van de uitgaven, waarachter ik een ? plaatste, vond ik den prijs niet vermeld.

Gurney, J. H., The Gannet (or Solan Goose), a Bird with a History. London 1913. roy. 8. over 600 pg. with map. 2 coloured plates and illustrations. cloth.	Gld. 18.85
Gyldenstolpe, N., Birds collected by the Swedish Zoological Expedition to Siam, 1911—12. Stockholm (Vet.-Akad. Handl.) 1913. roy. 4. 76 pg. with 1 coloured plate and 2 figures.	2.75

H.

Hantzsch, B., Ornithologisches Tagebuch. Aufzeichnungen während einer Reise in Baffinland. (Berlin, Sitzgsb. Ges. Naturf. Fr.) 1914. 8. 37 pg. m. 5 Figuren	1.—
Hellmayr, C. F., Die Avifauna von Timor. (Ergebnisse der unter Leitung von J. Wanner i. J. 1911 ausgeführten Timor-Expedition). Stuttgart 1914. 4. 112 pg. m. 1 kolorirten Tafel	13.—

K.

Kearton, R., Birds' Nests, Eggs and Egg-collecting. Cheaper re-issue. London 1913. 8. 96 pg. with figures. cloth	2.35
Knortz, K., Die Vögel in Geschichte, Sage, Brauch und Literatur. München 1913. gr. 8. 299 pg. ,	2.75

L.

Laubmann, A., Vögel von Merzbachers Reise im Tian-Schan, 1907—08. München (Abh. Akad.) 1913. 4. m. 1 Tafel	2.60
Leighton, M. C., Ducks and Drakes. London 1913. 8. 320 pg. with illustra- tions. cloth	4.—
Lesson, R. P., Articles d'Ornithologie, parus dans »l'Echo du Monde savant" 1842—45. Réimpression faite par les soins de A. Ménégau x. Paris 1913. 280 pg. av. 1 portrait.	5.20
Level, M., Les Oiseaux de nuit. Paris 1913. 8.	1.95
Levieq, G. M., Antaretic Penguins. Study of their social habits. London 1914. 8. 150 pg. with illustrations. cloth.	4.—
Lowe, P. R., Our common Sea-Birds: Cormorants, Terns, Gulls, Skuas, Petrels and Auks. London 1913. fol. 326 pg. with illustrations. cloth.	10.—

M.

Menzbier, M., Beiträge zur Ornithologie Russlands. I: Zur Frage von der systematischen Bedeutung von <i>Aquila fulvescens</i> Gray. Moskau (Bull. Soc. Nat.) 1913. gr. 8. 16 pg.	1.—

N.

Nehrkorn, A., Katalog seiner Eiersammlung nebst Beschreibung der Aus- ser-europäischen Eier. Nachträge. Berlin 1914. gr. 8. 128 pg. m. 2 Farbendrucktafeln. Leinenband.	2.60

O.

- Oberholser, H. C.**, Monograph of the Genus *Chordeiles* Swainson. Type of a new Family of Goatsuckers. Washington (Bull. Nation. Mus.) 1914. 8. 7 and 123 pg. with 4 maps and 2 plates. 2.60

R.

- Raspail, X.**, Observations Ornithologiques faites sur le Littoral Belge en 1877—78. Paris (Mém. Soc. Zool. Fr.) 1913. gr. in-8. 22 pg. 0.80
- Reichenow, A.**, Die Vögel. Handbuch der systematischen Ornithologie. (2 Bände). Bd. I. Stuttgart 1913. gr. 8. 8 u. 529 pg. m. 1 Karte u. 185 Figuren. 9.75

S.

- Salter, J. H.**, Bird Life throughout the Year. London 1913. 8. 256 pg. with illustrations. cloth. 5.—
- Sarasin, F.**, Die Vögel Neu-Caledoniens und der Loyalty-Inseln. Wiesbaden 1913. 8. 78 pg. m. 3 Tafeln (2 kolorirt) u. 6 Figuren. 9.10
- Schalow, H.**, Ueber »Calamoherbe Brehmii» Müller. (Leipzig, Journ. Ornithol.) 1914. 8. 7 pg. m. 1 kolorirten Tafel. 1.—
- Ueber das Brutvorkommen von *Nucifraga caryocatactes* L. in Thüringen. (Leipzig, Journ. Ornithol.) 1914. 8. 9 pg. m. 1 Kartenskizze. 0.65
- Schaub, S.**, Das Gefieder von *Rhinochetus jubatus* und seine postembryonale Entwicklung. Zürich (N. Denkschr. Nat. Ges.) 1914. gr. 4. 55 pg. m. 1 Tafel u. 12 Figuren. ?
- Schulz, G. E. F.**, Vogelschutzgebiete an Deutschen Meeresküsten. Berlin 1914. 8. 40 pg. m. 1 Tafel u. 2 Kartenskizzen. 0.35
- Suomalainen, E. W.**, Ornithologische Beobachtungen während einer Reise nach Lapponia Enontekiensis im Sommer 1909. Helsingfors (Acta Soc. pro Fauna et Fl. Fenn.) 1913. 8. 74 pg. m. 1 Karte. ?
- Suschkina, P. P.**, Die Vogelfauna des Minussinsk-Gebietes, des westlichen Theils des Sajan-Gebirges und des Urjanchen-Landes. (Moskau, Bull. Soc. Nat.) 1913. gr. 8. 202 pg. m. 1 Karte. 2.60
- Swann, H. K.**, Dictionary of English and Folk-Names of British Birds. With their history, meaning and forst usage and the folk-lore, weather-lore legends etc. London 1913. 8. 300 pg. cloth. 6.85
- Swarth, H. S.**, Study of a Collection of Geese of the *Branta canadensis* Group from the San Joaquin Valley, California. Berkeley (Univ. of Calif. Publ.) 1913. roy. 8. 24 pg. with 2 plates and 8 figures. ?

T.

- Thysse, Jac. P.**, Het Vogeljaar. Nederlandsche Vogels in hun leven geschetst. Tweede veel vermeerderde druk. Met 15 nieuwe gekleurde platen van Jan van Oort, 32 nieuwe pl. naar photo's van A. Burdet en tal van illustraties tusschen den tekst. Geb. 6.50
- Tischler, E.**, Die Vögel der Provinz Ostpreussen. Berlin 1914. gr. 8. 331 pg. m. 1 Tafel (Bildnisse). 7.80

Tratz, E. P., Der Zug des Tannenhähers durch Europa im Herbst 1914. (Jena, Zool. Jahrb.) 1914. gr. 8. 50 pg. m. 5 Kartenskizzen	Gld. ?

W.

Walpole-Bond, J., Field-studies of some rarer British Birds. London 1914. 8. 318 pg. with figures. cloth	5.—
Weigold, H., Lebensweise und wirtschaftliche Bedeutung der Deutschen Seemöven. Hamburg 1913. gr. 8. 31 pg. m. 11 Abbildungen. . . .	1.—

Lijst, vermeldende eenige der voornaamste
ornithologische periodieken.

	Per jaargang. Gld.
Aquila, Zeitschrift für Ornithologie. Organ des Ungarischen Centralbureaus für ornithologische Beobachtungen. Budapest	12.—
The Auk, A quarterly Journal of Ornithology. Published by the American Ornithologists' Union. New York	9.—
Avicula, Giornale Ornitologico Italiano. Siena.	2.40
Bird Lore, A magazine devoted to the study and protection of Birds. New York	3.—
British Birds, Monthly Magazine devoted to the study of the Birds on the British List. London	7.20
Bulletin of the British Ornithologists' Club. London.	4.20
Dansk Ornithologisk Forenings Tidsskrift. Kjobenhavn	3.—
Emu, The, Quarterly Magazine of the Australasian Ornithologists' Union. Melbourne	12.—
Falco, im Anschluss an das Werk »Berajah". Halle A. S.	4.80
Ibis, The, A quarterly Journal of Ornithology. London	19.80
Jaarbericht der »Club van Nederlandsche Vogelkundigen". Deventer . .	1.50
Jahrbuch, Ornithologisches, für das palaarktische Faunengebiet. Hallein .	7.20
Journal für Ornithologie. Leipzig.	12.—
Journal of the South African Ornithologists' Union. Pretoria	12.60
Monatsberichte, Ornithologische. Berlin	3.60
Monatsschrift, Ornithologische. Magdeburg	4.80
Oologist, The. On the nesting habits and eggs of North-American Birds. Albion, N. Y.	6.—
Ornis, Blätter für Vogelkunde. Organ des Bayerischen Verbandes für Vogel- zucht u. -schutz. Schwabach.	1.50
Ornis, Bulletin du Comité Ornithologique international. Paris.	6.—
Revue Française d'Ornithologie scientifique et pratique. Paris	3.50
Zeitschrift für Oologie und Ornithologie. Begründet von H. Hocke, her- ausgegeben von W. Rüdiger. Eisenhammer bei Steinbusch.	3.—
Zeitschrift für Ornithologie und praktische Geflügelzucht. Organ der Ornitho- logischen Vereine Pommerns. Stettin	1.50

Boekbespreking.

ANTON REICHENOW—Die Vögel. Handbuch der systematischen Ornithologie. Band II. Stuttgart 1914. (Mrk 18.40).

Met het pas verschenen tweede deel is REICHENOW's handboek der systematische ornithologie compleet geworden en is de ornithologische litteratuur vermeerderd met een werk, dat voor vele een welkome en betrouwbare gids zal zijn bij het betreden van het uitgebreide studieveld der systematische vogelkunde. Op zakelijke en beknopte wijze wordt de gebruiker in kennis gebracht met den grooten vormenrijkdom der vogels.

Het tweede deel wijkt in zooverre van het eerste af, dat het aantal der beschreven soorten naar verhouding minder is dan in het eerste. Deze beperking moest geschieden om het werk niet een omvang te geven, waardoor de prijs van dien aard zou worden, dat de aanschaffing van het werk een bezwaar zou zijn voor een groot deel van hen, voor wie het geschreven is. Een grootere volledigheid zou bovendien voor den vak-ornitholoog de bestaande uitvoerige monographiën op systematisch en faunistisch gebied niet hebben kunnen vervangen. Wil men uitvoeriger op een onderdeel ingaan, dan is men toch op deze aangewezen. Evenals in het eerste deel is voor de vogels van Europa en van de Duitsche koloniën naar volledigheid gestreefd.

Overigens bevat ook dit deel een kenschetsing van de orden, familiën en genera, en wel der niet in het eerste deel behandelde onderorden der Cuculiformes en Coraciiformes, alsmede der orde der Passeriformes. Het bepalen van genera, en in vele gevallen ook van species, is door sleutels vergemakkelijkt. Zeer verdienstelijke afbeeldingen, vervaardigd door G. KRAUSE, versieren wederom den tekst.

Hoewel het te betreuren is, dat o.a. de amerikaansche vogels ten opzichte van de afrikaansche stiefmoederlijk behandeld zijn en het voor de algemeene strekking van het werk beter ware geweest, dat de schrijver zich niet door een nationaal standpunt had laten beïnvloeden, waardoor meer uniforme behandeling van de stof verkregen zoude zijn, neemt het niet weg, dat het handboek zonder twijfel geheel aan het doel, met hetwelk de schrijver het samenstelde, zal beantwoorden. Wij wenschen schrijver en uitgever geluk met de voltooiing.

VAN OORT.

Register van wetenschappelijke namen.

A.

Accentor 86.
 accipitrina (Asio) 88.
 Acrocephalus 8, 38, 42.
 acuta (Dafila) 17.
 Aegiothus 25.
 Aix 16.
 Alauda, 7, 15.
 alba (Motacilla) 8.
 albellus (Mergus) 57.
 Alca 64, 96.
 Alcedo 69, 78.
 alle (Mergulus) 62.
 Ampelis 23, 56.
 Anas 17, 104, 116.
 Anser 8.
 anser (Anser) 8.
 Anthus 85.
 apivorus (Pernis) 19, 96.
 Aptenodytes 27, 29.
 Apus 7, 57, 84, 133.
 apus (Apus) 7, 57, 84, 133.
 aquatica (Calamodus) 22, 97.
 aquaticus (Cinclus cinclus) 22.
 arborea (Lullula) 85.
 arctica (Fratricula) 57.
 Ardea 8, 9, 16, 78, 115.
 argentatus (Larus) 62, 63, 64, 67, 70, 81, 82, 118.
 arquata (Numenius) 36.
 Artamus 90.
 arundinaceus (Acrocephalus arundinaceus) 42.
 arvensis (Alauda) 7, 15.
 Asio 88.
 ater (Parus) 86.
 atra (Fulica) 42, 78, 139.
 atricapilla (Muscicapa) 137.
 avosetta (Recurvirostra) 26, 117.
 Aythia 18, 93, 95, 100, 105.

B.

bassana (Sula) 82, 94.
 bewickii (Cygnus) 17.
 boarula (Motacilla) 22.
 bombus (Chaetocercus) 101.
 boschas (Anas) 17, 104, 116.
 Botaurus 8.
 brachydactyla (Certhia) 86.
 brachydactyla (Certhia brachydactyla) 41.
 Bubo 15, 38.
 bubo (Bubo) 15, 38.
 Bubulcus 92.
 Butastur 90.

C.

caesia (Sitta europaea) 86.
 Calamodus 22, 97.
 calandra (Emberiza calandra) 42.
 Calornis 90.
 canorus (Cuculus) 3, 14, 15, 21, 87, 124, 125.
 cantiaca (Sterna) 120, 126, 127.
 cauus (Larus) 20, 62, 70, 72, 100.
 Caprimulgus 8, 44, 87, 92.
 carbo (Phalacrocorax) 61, 70.
 caryocatactes (Nucifraga) 8.
 Casarca 16, 17.
 casarca (Casarca) 16, 17.
 castaneus (Myophoneus) 101.
 Catarrhactes 27.
 Cerchneis 57, 88.
 Certhia 41, 86.
 ceylonensis (Spizaetus cirratus) 75.
 Chaetocercus 101.
 Charadrius 92.
 Chelidon 103.
 chloris (Halcyon) 90.
 chloropus (Gallinula) 57, 139.

chrysocome (Catarrhactes) 27.
 Chrysomitris 8.
 Ciconia 6, 94, 104.
 ciconia (Ciconia) 6, 94, 104.
 Cinclus 22.
 cinerea (Ardea) 8, 9, 78, 115.
 Cinnyris 92.
 Coccythraustes 25.
 coccythraustes (Coccythraustes) 25.
 coelebs (Fringilla) 123.
 coeruleus (Parus) 86.
 collaris (Muscicapa) 96.
 Collocalia 93.
 collurio (Lanius) 14, 15.
 collybita (Phylloscopus) 7.
 Columba 21, 96.
 corax (Corvus) 83.
 cornix (Corvus) 5, 97.
 coromandus (Bubulcus) 92.
 corone (Corvus) 70.
 Corvus 5, 70, 75, 76, 83, 92, 97.
 crecca (Nettion) 116.
 Crex 105.
 crex (Crex) 105.
 cristata (Galerida) 52.
 Crymophilus 20.
 Cuculus 3, 14, 21, 87, 124.
 curvirostra (Loxia) 97.
 Cyanecula 30, 31.
 cyanecula (Cyanecula suecica) 30, 31.
 cyanops (Sula) 61, 71, 76.
 Cygnus 17, 139.

D.

Dafila 17.
 Delichon 5.
 demersus (Spheniscus) 29.
 Dendrocygna 16.
 domesticus (Passer) 57, 65, 123.

E.

Eclectus 91.
 Emberiza 42.
 emeria (Otocompsa) 101.
 Eos 91.
 epops (Upupa) 53, 101.
 Erismatura 19.
 Erithacus 86, 121, 137.

europaea (Pyrrhula pyrrhula) 98.
 europaeus (Caprimulgus) 8, 87.
 europaeus (Caprimulgus europaeus) 44.

F.

ferina (Aythia) 18, 100, 105, 111.
 fiber (Sula) 61, 76, 77.
 flammea (Strix) 15, 120.
 flava (Motacilla) 8.
 fluviatilis (Sterna) 88, 119, 126.
 forsteri (Aptenodytes) 29.
 Fratercula 57.
 frenatus (Cinnyris) 92.
 Fringilla 123.
 Fulica 42, 78, 139.
 fulicaria (Crymophilus) 20.
 Fuligula 18.
 fuligula (Fuligula) 18.
 fulva (Dendrocygna) 16.
 fulvus (Charadrius dominicus) 92.
 fusca (Oidemia) 19, 132.
 fuscus (Larus) 63, 64, 65, 66, 67, 68,
 70, 80, 81, 82.

G.

gaetkei (Cyanecula suecica) 30, 31.
 galericulata (Aix) 16.
 Galerida 52.
 Gallinago 105.
 Gallinula 57, 139.
 garrulus (Ampelis) 23, 56.
 gigas (Patagona) 101.
 girrenera (Haliastur indus) 90, 91.
 glottis (Totanus) 105.
 graculus (Phalacrocorax) 61.
 grisola (Muscicapa) 8.
 Grus 20.
 grus (Grus) 20.

H.

Haematopus 127.
 Halcyon 90.
 Haliaëtus 72.
 Haliastur 73, 75, 90, 91.
 hemprichi (Larus) 61, 70, 77.
 Hippolais 37.
 Hirundo 3, 43, 120.

hirundo (Sterna) 110.
homeyeri (Fuligula) 18.

I.

icterina (Hippolais) 37.
indicus (Butastur) 90.
intermedius (Haliaeetus indus) 73, 75.
intermedius (Porzana) 140.
ispida (Alcedo) 69, 78.

J.

Jynx 7, 52, 87, 104.

L.

Lanius 14.
Larus 20, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67,
68, 70, 72, 74, 75, 77, 78, 80, 81,
82, 100, 109, 111, 118.
laurinae (Mesia) 101.
leucocephala (Erismatura) 19.
leucogaster (Haliaeetus) 72.
leucorhynchus (Artamus) 90.
leucorodia (Platalea) 44, 94.
Limosa 36.
limosa (Limosa) 36.
linaria (Aegiothus) 25.
longirostris (Parus communis) 121.
longirostris (Parus palustris) 40.
Loxia 97.
lugubris (Motacilla alba) 22, 97, 105.
Lullula 85.

M.

Macrorhamphus 132.
macrorhynchus (Nucifraga caryocatactes) 23.
macrura (Sterna) 110.
major (Gallinago) 105.
major (Parus) 86, 121.
Mareca 95, 116.
marinus (Larus) 62, 63, 82.
martius (Picus) 21.
Megapodius 92.
meisneri (Phylloscopus) 104.
melanocephalus (Larus) 75.
melanoleuca (Rhipidura) 92.
melophilus (Erithacus rubecula) 137.

Mergulus 62.
Mergus 57.
merula (Turdus) 120.
Mesia 101.
metallica (Calornis) 90.
migrans (Milvus) 70.
Milvus 70.
minutus (Larus) 20, 74.
mitratus (Parus cristatus) 86.
modularis (Accentor) 86.
modularis (Prunella modularis) 39.
mollissima (Somateria) 19.
monedula (Corvus) 75.
Motacilla 8, 22, 97, 105.
Muscicapa 8, 96, 137.
musicus (Turdus) 22, 86, 121, 124.
Myophonus 101.
Myristicivora 92.

N.

Netta 17.
Nettion 116.
nigra (Oidemia) 131, 132.
nigricollis (Podiceps) 93.
Nucifraga 8, 23, 56.
Numenius 36, 105.
nyroca (Aythya) 18, 93, 95, 100.

O.

oenas (Columba) 21, 96.
Oidemia 19, 131, 132.
olor (Cygnus) 139.
Oriolus 8.
oriolus (Oriolus) 8.
ostralegus (Haematopus) 127, 128.
Otocompsa 101.
otus (Asio) 88.

P.

Palaeornis 101.
palumbus (Columba) 21.
papua (Pygoscelis) 27.
Parus 40, 86, 97, 121.
Passer 57, 65, 123.
Patagona 101.
patagonica (Aptenodytes) 27.
pectoralis (Ectectus) 91.
penelope (Mareca) 95, 116.

Pernis 19, 96.
 perspicillata (Oidemia) 131.
 Phalacrocorax 61, 70.
 Phoenicurus 8, 87, 137.
 phoenicurus (Phoenicurus) 8, 87, 124.
 Phylloscopus 7, 104.
 Picus 21.
 Platalea 44, 94.
 Podiceps 93.
 pomarinus (Stercorarius) 68.
 Porzana 140.
 pratensis (Anthus) 85.
 Pratincola 41, 87.
 Prunella 39.
 Ptilotis 91.
 Puffinus 64, 93.
 puffinus (Puffinus) 64, 93.
 purpurea (Ardea) 16.
 Pygoscelis 27.
 Pyrrhula 98.

R.

Recurvirostra 26, 117.
 Rhipidura 92.
 ridibundus (Larus) 61, 64, 65, 66, 68,
 70, 72, 78, 80, 82, 109, 111, 118.
 Riparia 7, 87.
 riparia (Riparia) 7, 87.
 rubecula (Erithacus) 86, 121.
 rubicola (Pratincola) 87.
 rubicola (Pratincola torquata) 41.
 rudis (Alcedo) 69, 78.
 rufina (Netta) 17.
 rustica (Hirundo) 3, 53, 120.
 rusticola (Scolopax) 8.
 Ruticilla 139.

S.

salicarius (Parus montanus) 97, 121.
 Scolopax 8.
 Sibia 101.
 simillima (Sibia) 101.
 Sitta 86.
 Somateria 19, 132.
 sonoroides (Ptilotis) 91.
 Spheniscus 29.
 spinus (Chrysomitris) 8.

Spizaetus 75.
 splendens (Corvus) 75, 76.
 stellaris (Botauros) 8.
 Stercorarius 68.
 Sterna 88, 110, 119, 120, 126, 127.
 streperus (Acrocephalus streperus) 38.
 Strix 15, 120.
 Sturnus 8, 122.
 suecica (Cyanecula) 30, 31.
 Sula 61, 71, 76, 77, 82, 94.
 sylvestris (Phylloscopus) 104.
 Syrniun 15.

T.

tenuirostris (Numenius) 105.
 tinnunculus (Cerchneis) 57, 88.
 tithys (Phoenicurus) 137.
 tithys (Ruticilla) 139.
 torda (Alca) 64, 96.
 torquata (Palaeornis) 101.
 torquilla (Lynx) 7, 52, 87, 104.
 Totanus 105, 117.
 totanus (Totanus) 117.
 tridactylus (Larus) 64, 82.
 trochilus (Phylloscopus) 7.
 Troglodytes 40.
 troglodytes (Troglodytes troglodytes) 40.
 Turdus 22, 86, 96, 104, 120, 121, 124.
 Turtur 8.
 turtur (Turtur) 8.

U.

Upupa 53, 101.
 uralense (Syrniun) 15.
 urbica (Chelidon) 103.
 urbica (Delichon) 5.

V.

Vanellus 7, 110, 116.
 vanellus (Vanellus) 7, 116.
 viscivorus (Turdus) 86, 96, 104.
 vulgaris (Sturnus) 8, 122.

W.

wallacei (Eos) 91.

LEDENLIJST

DER

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging.

(M E I 1914)

Bestuur :

Dr. J. Büttikofer, *Voorzitter*, Rotterdam.
Dr. C. Kerbert, *Penningmeester*, Amsterdam.
Dr. L. F. de Beaufort, *Secretaris*, Eerbeek.
A. A. van Pelt Lechner, Arnhem.
Prof. Dr. J. Ritzema Bos, Wageningen.
P. J. van Houten, 's-Gravenhage.
Dr. E. D. van Oort, Leiden.
Jac. P. Thijsse, Bloemendaal.

Begunstigers :

Baere (L. J. del), Honthorststraat 8, Amsterdam.
Beek (A. A. van), van Stolkweg, 's-Gravenhage.
Beek (A. L. van), id. id.
Harkema (E. R.), Laren (N.-H.).
Jiskoot (W.), Baarn.

Correspondeerend Lid :

Bartels (Max), Pasir Datar, Halte Tjisaät, Preanger, Java.

Leden :

Advocaat (Mejuffrouw H.), Nassauplein 12, 's-Gravenhage.
Baars (F. A. B. van), Budel (N.-B.).
Backer (Jhr. Mr. J. F.), Keizersgracht 639, Amsterdam.
Baere—Jiskoot (Mevrouw A. del), Woerden.

- Bakker (Mejuffrouw C. R.), Breestraat 167, Leiden.
 Bakker (D.), Capelle a/d IJssel.
 Bas (W. J. M. de), Wagenstraat 32, 's-Gravenhage.
 Baud (Mr. J. C. Baron), Keizersgracht 311, Amsterdam.
 Beaufort (E. L. de), Huize „de Boom”, Leusden.
 Beaufort (J. B. de), Woudenberg.
 Beaufort—Boissevain (Mevrouw C. J. de), Eerbeek (Geld.).
 Beaufort (Dr. L. F. de), Eerbeek.
 Beaufort—van Eeghen (Mevr. A. W. de), Huize „'t Stort”, Maarn.
 Beaufort (W. H. de), Huize „'t Stort”, Maarn.
 Beekman Bzn. (J. H.), Groningen.
 Bemmelen (Prof. Dr. J. F. van), Zuiderpark, Groningen.
 Bergmann (Mr. G. van Zinnicq), 's-Hertogenbosch.
 Berkhout (Dr. A. H.), Wageningen.
 Blaauw (F. E.), Huize „Gooilust”, 's-Graveland.
 Boer (J. A. M.), Vier Ambachtstraat 6b, Rotterdam.
 Boissevain (Ch. H.), van Eeghenstraat 92, Amsterdam.
 Boissevain (Charles), Drafna, Naarden.
 Bolleman van der Veen (P. J.), Dordrecht.
 Boom (A. H. W. J.), Kerkstraat 34, 's-Gravenhage.
 Bos (Prof. Dr. J. Ritzema), Wageningen.
 Bos (Mevr. Ritzema), id.
 Brants (Dr. M. A.), Villa „Ysselheuvel”, de Steeg (Geld.).
 Brantsma (W.), Plompstorengracht 26, Utrecht.
 Buekers (Dr. P. G.), Haarlem.
 Burdet (A.), Lindenheuvel, Overveen.
 Burdet—van der Vliet (Mevr. O.), Overveen.
 Burg (P. van der), Arts, Hardinxveld.
 Bussy (J. H. de), Rokin 60, Amsterdam.
 Bussy (Dr. L. P. le Cosquino de), Medan, Deli. Sumatra.
 Büttikofer (Dr. J.), Rotterdam.
 Büttikofer—Suringar (Mevrouw P.), Rotterdam.
 Calkoen (H. J.), Leidsche Vaart 86, Haarlem.
 Citters (Jhr. C. B. M. van), Heinkenszand (Zeel.).
 Collot d'Escury (Th. Baron), Kooy-sight, Oostvoorne.
 Crommelin (Dr. C. A.), Leiden.
 Daalder Dzn. (J.), Oosterend, Texel.
 Daendels (L. H.), Nassauplein 27, 's-Gravenhage.
 Dam (H. A. van), Noordsingel 136b, Rotterdam.
 Dedel (Jhr. Mr. W. G.), Heerengracht 546, Amsterdam.

Dedem (F. K. Baron van), Huize „de Kolkhof”, Heino (O.).
 Diemont (D. E. H.), Oude Rijn 6, Utrecht.
 Dissel (E. D. van), Nassaustraat 13, Utrecht.
 Doffegnies (J. W.), Diepenveen.
 Ebeling (A.), Gronausche Weg 47, Enschedé.
 Eecke (R. van), Witte Singel, Leiden.
 Ekama (Dr. H.), Utrecht.
 Everwijne Lange (J.), Florapark, Haarlem.
 Eyma (C. J.), Egmond aan Zee.
 Flens (H.), den Burg, Texel.
 Gaymans (J. A.), Elst (Betuwe).
 Gerbranda (G.), Poortstraat 78, Utrecht.
 Giersbergen (L. van), Wageningen.
 Graaf (G. S. de), Noordeinde 150, 's-Gravenhage.
 Graswinckel (Jhr. H. A.), Oude Gracht 145*bis*, Utrecht.
 Greven (Jhr. C. J. A.), Huize „Schellerberg”, Zwollerkerspel.
 Hansen (J.), Heerenstraat, Wageningen.
 Harencarspel (W. van), Willemsparkweg 144, Amsterdam.
 Heeckeren tot Waliën (L. Baron van), Laan van Meerdervoort 327,
 's-Gravenhage.
 Heemskerk (Mr. C. J.), Borneolaan 14, Hilversum.
 Heimans (E.), Plantage Muidergracht 123, Amsterdam.
 Hellebrekers (W.), Schie 6, Rotterdam.
 Heurn (Jhr. W. C. van), Doezastraat 4, Leiden.
 Heyst (A. F. C. A. van), Villa „Nellystein”, Soesterberg.
 Heyst (B. G. van), Wijk bij Duurstede.
 Hiddingh (Mr. W. F.), Villa „Sweet Home”, Laren (N.-H.).
 Hoey Smith (J. van), Huize Trompenburg, Rotterdam.
 Hof (J. J.), Giethoorn.
 Hoogenraad (H. R.), Kromme Kerkstraat 46, Deventer.
 Houten (P. J. van), Laan van Meerdervoort 106*a*, 's-Gravenhage.
 Houten (P. W. van), Ver. tot Landverbetering, eil. Roozenburg.
 Houwink Hzn. (R.), Zuideinde, Meppel.
 Huber Noodt (C.), Keppel.
 Imming & van Tongeren (Firma), Lage weg 7, Zeist.
 Jakma Szn. (S. H.), Hiversum.
 Jong (P. de), St. Jacobstraat 8, Leeuwarden.
 Jurriaanse (J. H.), Schiekade W.Z. 61, Rotterdam.
 Kampen (Dr. P. N. van), Singel 330, Amsterdam.
 Kat (A. M. de), Huize „Groenhof”, Soest.

- Kerbert (Dr. C.), Amsterdam.
- Klerck (Jhr. Mr. R. A.), Paleisstraat 10, 's-Gravenhage.
- Klerck de Reus (H. W.), Korte Bergstraat, Amersfoort.
- Kolff (Mr. Dr. G.), Geldermalsen.
- Kramer (M.), Willem Lodewijkstraat 127, Leeuwarden.
- Kruinmel (J. H.), Amstel 254, Amsterdam.
- Laverge (H. J.), Doorn.
- Lechner (A. A. van Pelt), Sonsbeekweg 40, Arnhem.
- Lechner (B.), Parkstraat, Arnhem.
- Lechner (Mr. J.), Nassauplein 10, 's-Gravenhage.
- Lechner—Lugard (Mevr. C.), Parkstraat, Arnhem.
- Lechner—del Baere (Mevr. J. A. van Pelt), Sonsbeekweg 40, Arnhem.
- Lels (Piet), Alblasserdam.
- Lels—Kloos (Mevr. Piet), Alblasserdam.
- Lennepe (C. van), Minnebroederstraat 11*bis*, Utrecht.
- Lennepe (W. E. van), Maliesingel 15, Utrecht.
- Lidth de Jeude (J. van), Gasthuisstraat 87, Tiel.
- Lidth de Jeude (Dr. Th. W. van), Leiden.
- Löhnis (F. B.), Scheveningen.
- Maas (Mejuffrouw B. van der), Kapellerlaan 50, Roermond.
- Man (Dr. J. G. de), Ierseke.
- Mesdag Gzn. (T.), Kleine Pelsterstraat 3*a*, Groningen.
- Meulen (Jan ter), Heerengracht 248, Amsterdam.
- Meyere (J. L. F. de), Stationsweg 41, Ede.
- Mulder (A. M.), Kennemersingel, Alkmaar.
- Muller van Voorst (J.), Schelmscheweg 125*f*, Oosterbeek.
- Museum van Natuurlijke Historie ('s-Rijks), Leiden.
- Naeff (Mr. J. D.), Stephensonstraat 33, den Haag.
- Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Vogels. Secretaris:
Prof. Dr. A. E. H. Swaen, Koninginneweg 11, Amsterdam.
- Nijhoff (W.), Lange Voorhout 9, 's-Gravenhage.
- Nijhoff (P.), Rokin, Amsterdam.
- Nolthenius (P. M. Tutein), de Bilt-Station (Utr.).
- Noorduyn (C. L. W.), Groningen.
- Obbes (J. F.), van Hasseltlaan, Apeldoorn.
- Obdam (L. H.), N. E. singel E 43, Alkmaar.
- Oordt (G. J. van), Koepoortstraat, Middelburg.
- Oort (Dr. E. D. van), Leiden.
- Oosterwijk Bruyn (Mr. P. A. van), Villa Roverestein, Maartensdijk (U.).
- Oudemans (Dr. A. C.), Boulevard 85, Arnhem.

Oudemans (Dr. J. Th.), Schovenhorst, Putten (G.).
 Pallandt (Ph. Baron van), Duinrell, Wassenaar.
 Pellinkhof (J. H.), Meppel.
 Peltenburg (C.), Leiden.
 Philips Jr. (Mr. Aug.), van Eeghenstraat 66, Amsterdam.
 Plaats (Mr. J. D. van der), Grachtswal 93, Leeuwarden.
 Poll (Jhr. Ch. van de), Zijlweg, Haarlem.
 Portielje (A. F. J.), Houtmanstraat 2, Sloten (N.-H.).
 Pot (A.), Slikkerveer.
 Reddingius (J.), Willemslaan 6a, Bussum.
 Riotte (Ch.), Steyl, post Tegelen (Limb.).
 Röell (Jhr. Mr. W. F.), Heerengracht 575, Amsterdam.
 Rooseboom (G.), Prins Hendrikstraat 7, Zwolle.
 Rooy (Mej. Dr. P. J. de), Stadhouderskade 57, Amsterdam.
 Rossum (C. van), 's-Gravenhage.
 Rotterdamsche Diergaarde, Rotterdam.
 Roy van Zuidewijn (Jhr. F. de), St. Jorisstraat, 's-Hertogenbosch.
 Roijer (G.), Rapenburg 4, Leiden.
 Rümke (A. M. L.), Daendelsstraat 26, 's-Gravenhage.
 Ruys (Th.), Arts, Dedemsvaart.
 Rijkevorsel van Kessel (Jhr. E. van), Burgakker A 242, Boxtel.
 Rijnders (D.), Westerdokstraat 24, Amsterdam.
 Scheffer (J. M.), Provenier Singel 21c, Rotterdam.
 Schilfgaarde (T. van), Diepenveen.
 Schuijt (P. J. M.), Wamel.
 Sillem (J. G.), Paulus Potterstraat 8, Amsterdam.
 Sleen (Dr. W. G. N. van der), Eindhovenstraat 63, Haarlem.
 Sluis (P.), N. Z. Voorburgwal 258, Amsterdam.
 Smidt van Gelder (J. H.), Rijnsburgerweg 6a, Leiden.
 Spruijt (G. S. van der), Villa „Rijnlust”, Voorschoten.
 Steenhuizen (P. L.), Alexanderkade 8, Amsterdam.
 Stoffel Jr. (J.), Lagestraat 10, Deventer.
 Stoffel (W.), Singel 3, Deventer.
 Stolk (C.), Villa „de Wielewaal”, de Bilt-Station (Utr.).
 Stoop (A.), Dordrecht.
 Straaten (H. van), Soerabaja.
 Suchtelen (Jhr. G. H. E. van), Jan van Nassaustr. 86, 's-Gravenhage.
 Swaen (Prof. Dr. A. E. H.), Koninginneweg 11, Amsterdam.
 Tesch (Dr. J. J.), Binnenhaven 32, Den Helder.
 Tex—Boissevain (Mevr. A. M. den), Keizersgracht 215, Amsterdam.

Thijssse (Jac. P.), Bloemendaal.
 Thiebout (Mr. C. H.), Ter Borchstraat 10, Zwolle.
 Tienhoven (Mr. P. G. van), Hertelust, Heemstede.
 Trap (J. J.), Oosterend, Texel.
 Tromp van Holst (A. M.), Soesterweg 2, Amersfoort.
 Twiss (Mr. J. E. W.), de Bilt.
 Vereeniging tot bescherming van Dieren. Afdeling Nijmegen. P/a
 den Heer W. A. van Laar, Directeur bijkantoor Levensverzeke-
 ring-maatschappij „De Nederlanden van 1845” Nijmegen.
 Verloren van Themaat (G.), Schothorst, Hoogland, Amersfoort.
 Vernhout (Dr. J. H.), Witte Singel, Leiden.
 Vierkant (G.), „de Papaver”, Bussum.
 Visser—del Baere (Mevr. Wed. G. C.), Hôtel Roozen, Haarlem.
 Vos van Steenwijk (Mr. F. H. Baron de), Huize „Windesheim”,
 Windesheim (O.).
 Vos van Steenwijk (J. A. G. Baron de), Wijhe.
 Vries Feyens (Mejuffrouw A. de), Avenue Cogels 54, Antwerpen,
 (Belgie).
 Vries (L. de), Da Costakade 4 (huis), Amsterdam.
 Vries Gzn. (Tj. de), Admiraal de Ruyterweg 121, Amsterdam.
 Wagemaker (A.), Den Burg, Texel.
 Waldeck (K.), Balang Kwis, P. K. Medan, Sumatra.
 Warnsinck (W.), Rijnkade 92, Arnhem.
 Weber (Prof. Dr. Max), Eerbeek.
 Westra (H.), Bussum.
 Wigman (A. B.), Wageningen.
 Willebeek Le Maire (P.), Eendrachtsweg 74, Rotterdam.
 Willemse (F.), Oranjekade 14, Haarlem.
 Wyck (Jhr. F. van der), Raalte (p/a den Heer Duitschhof, Land-
 bouwer, Raalte).
 Wijk (H. L. Gerth van), Middelburg.
 Wolff (C. J. de), Galileïstraat 100, 's-Gravenhage.
 Zanden (H. van), Diergaarde, Rotterdam.
 Zoological Museum (Director of the), Tring, Herts., Engeland.

Als lid zijn sedert de vorige opgave toegetreden:

Mej. C. R. Bakker.
 J. A. M. Boer.

P. van der Burg.
 J. Everwijne Lange.
 C. J. Eyma.
 W. Hellebrekers.
 B. G. van Heyst.
 C. Huber Noodt.
 S. H. Jakma Szn.
 P. de Jong.
 Mr. Dr. G. Kolff.
 M. Kramer.
 C. van Lennep.
 J. van Lidth de Jeude.
 J. Muller van Voorst.
 Mr. J. D. Naeff.
 P. Nijhoff.
 J. F. Obbes.
 L. H. Obdam.
 Ph. Baron van Pallandt.
 J. H. Pellinkhof.
 Mr. J. D. van der Plaats.
 J. Reddingius.
 G. Rooseboom.
 A. M. L. Rümke.
 Th. Ruys.
 Jhr. E. van Rijkevorsel van Kessel.
 T. van Schilfgaarde.
 J. G. Sillem.
 J. Stoffel Jr.
 A. Stoop.
 Mr. C. H. Thiebout.
 Dr. J. H. Vernhout.
 G. Vierkant.
 Mr. F. H. Baron de Vos van Steenwijk.
 K. Waldeck.
 P. Willebeek Le Maire.

ARDEA

Tijdschrift

der

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging

ONDER REDACTIE VAN:

Dr. L. F. DE BEAUFORT, A. A. VAN PELT LECHNER

EN

Dr. E. D. VAN OORT

Jaargang III, aflevering 1

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ

VOORHEEN

E. J. BRILL

LEIDEN — Maart 1914

INHOUD.

	Bldz
Het verblijf van enkele trekvogels in Nederland in 1913 door Dr. H. EKAMA.	1.
De Reigerkolonie in de Rotterdamsche Diergaarde door Dr. J. BÜTTIKOFER.	
Met een afbeelding	9.
Varia oologica et nidologica door A. A. VAN PELT LECHNER	14.
Ornithologische waarnemingen in Nederland medegedeeld door Dr. E. D. VAN OORT	16.
Overwintering van kluiten in Zeeland door G. J. VAN OORDT	26.
De Koningspingoeins in de Rotterdamsche Diergaarde door Dr. J. BÜTTIKOFER.	
Met plaat I	27.
Over in Nederland waargenomen Blauwborstjes door Dr. E. D. VAN OORT.	
Met plaat II	30.
Studien über Vogelstimmen nach neuen Gesichtspunkten von HANS STADLER und CORNEL SCHMITT (Lohr am Main)	32.
Boekbespreking	45.

* * De auteurs ontvangen 25 overdrukken van hunne opstellen gratis, indien zij het verlangen daartoe te kennen geven bij de toezending van het manuscript.

Stukken voor het tijdschrift bestemd zende men aan

Dr. E. D. VAN OORT te *Leiden*.

(N.B. *In de laatste maand van ieder kwartaal verschijnt een aflevering; bijdragen worden gaarne tot omstreeks het midden der voorafgaande maand tegemoet gezien.*)

VERBALEN
VAN
DE
NEDERLANDSE
ORNITHOLOGISCHE
VEREENIGING

ARDEA

Tijdschrift

der

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging

ONDER REDACTIE VAN:

Dr. L. F. DE BEAUFORT, A. A. VAN PELT LECHNER

EN

Dr. E. D. VAN OORT

Jaargang III, aflevering 2

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ

VOORHEEN

E. J. BRILL

LEIDEN — Juni 1914

INHOUD.

Verslag der ornithologische waarnemingen, door de correspondenten der »Centrale Commissie voor de belangen van vogelstudie en vogelbescher- ming" gedaan in 1913, medegedeeld door Dr. L. F. DE BEAUFORT . . .	Bidz. 49.
Welke vogelsoorten men gedurende een zeereis naar Oost-Indië waarnemen kan door Jhr. W. C. VAN HEURN.	58.
De bij Zwolle broedende Raven door Mr. C. H. THIEBOUT	83.
Verzoek betreffende de Gierzwaluw door Prof. Dr. A. E. H. SWAEN	84.

(De nieuwe ledenlijst wordt met deze aflevering verzonden.)

* * De auteurs ontvangen 25 overdrukken van hunne opstellen gratis, indien zij het verlangen daartoe te kennen geven bij de toezending van het manuscript.

Stukken voor het tijdschrift bestemd zende men aan

Dr. E. D. VAN OORT te *Leiden*.

(N.B. *In de laatste maand van ieder kwartaal verschijnt een aflevering; bijdragen worden gaarne tot omstreeks het midden der voorafgaande maand tegemoet gezien.*)

Mededeelingen van het Bestuur.

Van de vroeger verschenen Verslagen en Mededeelingen en van de Jaarboekjes zijn, voorzoover zij nog voorhanden zijn, exemplaren tegen *f* 2.— per stuk voor leden, en tegen *f* 3.— per stuk voor niet-leden bij den Secretaris verkrijgbaar; volledige jaargangen van „Ardea” zijn aan hetzelfde adres te bekomen tegen *f* 2.50 per stuk voor leden, en tegen *f* 3.50 per stuk voor niet-leden.

In den boekhandel is „Ardea” verkrijgbaar tegen den prijs van *f* 3.50 per jaargang.

Leesportefeuille.

Leden, die tegen betaling van *f* 1.00 wenschen deel te nemen aan de leesportefeuille, samengesteld uit tijdschriften die de Vereeniging in ruil ontvangt, kunnen zich opgeven bij den Secretaris.

De Vereeniging ontvangt in ruil voor haar tijdschrift:

- 1°. Ornithologische Monatsberichte.
 - 2°. Journal of the South African Ornithologists' Union.
 - 3°. Ornithologische Monatsschrift.
 - 4°. Aquila.
 - 5°. Berichte des Vereins Schlesischer Ornithologen.
 - 6°. Verhandlungen der Ornithologischen Gesellschaft in Bayern.
 - 7°. Annals of the Transvaal Museum, Mededeelingen van het Transvaal Museum.
 - 8°. Jaarboekje van de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Vogels.
 - 9°. Jaarbericht van de Club van Nederlandsche Vogelkundigen.
 - 10°. Rivista Italiana di Ornitologia.
 - 11°. Ornithologisches Jahrbuch.
 - 12°. The Auk.
 - 13°. British Birds.
 - 14°. Dansk Ornithologisk Forenings Tidsskrift.
 - 15°. Zeitschrift für Oologie und Ornithologie.
 - 16°. Le Gerfaut.
 - 17°. Revue Française d'Ornithologie.
 - 18°. Der ornithologische Beobachter (L'ornithologiste).
 - 19°. Jahresbericht der Ornithologischen Station in Salzburg.
-

ADVERTENTIES.

(Deze ruimte is beschikbaar voor de leden tot het plaatsen van aankondigingen tegen 50 cent per $\frac{1}{8}$ pag. en per keer. Maximum aantal woorden 50.)

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging.

Het doel der Nederlandsche Ornithologische Vereeniging is de beoefening der Ornithologie in haar meest uitgebreiden zin, en de navorsching der Avifauna van Nederland en zijne Koloniën in het bijzonder.

Het lidmaatschap der Vereeniging bedraagt f 2.50 per jaar; de leden ontvangen het tijdschrift „Ardea” gratis.

Jaarlijks wordt ten minste één ledenvergadering gehouden, bij voorkeur in Juni.

Om lid te worden wende men zich tot den Secretaris,

Dr. L. F. DE BEAUFORT te *Eerbeek*.

Mededeelingen van het Bestuur.

Van de vroeger verschenen Verslagen en Mededeelingen en van de Jaarboekjes zijn, voorzover zij nog voorhanden zijn, exemplaren tegen *f* 2.— per stuk voor leden, en tegen *f* 3.— per stuk voor niet-leden bij den Secretaris verkrijgbaar; volledige jaargangen van „Ardea” zijn aan hetzelfde adres te bekomen tegen *f* 2.50 per stuk voor leden, en tegen *f* 3.50 per stuk voor niet-leden.

In den boekhandel is „Ardea” verkrijgbaar tegen den prijs van *f* 3.50 per jaargang.

Leesportefeuille.

Leden, die tegen betaling van *f* 1.00 wenschen deel te nemen aan de leesportefeuille, samengesteld uit tijdschriften die de Vereeniging in ruil ontvangt, kunnen zich opgeven bij den Secretaris.

De Vereeniging ontvangt in ruil voor haar tijdschrift:

- 1°. Ornithologische Monatsberichte.
 - 2°. Journal of the South African Ornithologists' Union.
 - 3°. Ornithologische Monatsschrift.
 - 4°. Aquila.
 - 5°. Berichte des Vereins Schlesischer Ornithologen.
 - 6°. Verhandlungen der Ornithologischen Gesellschaft in Bayern.
 - 7°. Annals of the Transvaal Museum, Mededeelingen van het Transvaal Museum.
 - 8°. Jaarboekje van de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Vogels.
 - 9°. Jaarbericht van de Club van Nederlandsche Vogelkundigen.
 - 10°. Rivista Italiana di Ornitologia.
 - 11°. Ornithologisches Jahrbuch.
 - 12°. The Auk.
 - 13°. British Birds.
 - 14°. Dansk Ornithologisk Forenings Tidsskrift.
 - 15°. Zeitschrift für Oologie und Ornithologie.
 - 16°. Le Gerfaut.
 - 17°. Revue Française d'Ornithologie.
 - 18°. Der ornithologische Beobachter (L'ornithologiste).
 - 19°. Jahresbericht der Ornithologischen Station in Salzburg.
-

ADVERTENTIES.

(Deze ruimte is beschikbaar voor de leden tot het plaatsen van aankondigingen tegen 50 cent per $\frac{1}{8}$ pag. en per keer. Maximum aantal woorden 50.)

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging.

Het doel der Nederlandsche Ornithologische Vereeniging is de beoefening der Ornithologie in haar meest uitgebreiden zin, en de navorsching der Avifauna van Nederland en zijne Koloniën in het bijzonder.

Het lidmaatschap der Vereeniging bedraagt f 2.50 per jaar; de leden ontvangen het tijdschrift „Ardea” gratis.

Jaarlijks wordt ten minste één ledenvergadering gehouden, bij voorkeur in Juni.

Om lid te worden wende men zich tot den Secretaris,

Dr. L. F. DE BEAUFORT te *Eerbeek*.

ARDEA

Tijdschrift

der

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging

ONDER REDACTIE VAN:

Dr. L. F. DE BEAUFORT, A. A. VAN PELT LECHNER

EN

Dr. E. D. VAN OORT

Jaargang III, aflevering 4

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ
VOORHEEN

E. J. BRILL

LEIDEN — December 1914

INHOUD.

Aflevering 4 — December

	Bldz.
Resultaten van het ringonderzoek van het Rijks Museum te Leiden door Dr. E. D. VAN OORT. VII	115.
Varia oologica et nidologica door A. A. VAN PELT LECHNER. VII	123.
Aberratie in nestwijze en eieren-aantal bij den Scholekster door A. B. WIGMAN. Met plaat IV.	127.
Een nieuwe eendsoort voor de Nederlandsche fauna, <i>Oidemia perspicillata</i> (L.) door Dr. E. D. VAN OORT	131.
Bijzonderheden betreffende de gierzwaluw [<i>Apus apus</i> (L.)] door Prof. Dr. A. E. H. SWAEN	133.
Un trait de la vie des cigognes par A. BURDET. Avec planche V. . . .	136.
Korte mededeelingen door Dr. E. D. VAN OORT.	137.
Verslag van de wetenschappelijke vergadering, gehouden te Amsterdam op Zondag 15 November 1914	138.
Opgave van eenige ornithologische werken, verschenen tusschen 1 Juli 1913—1 Juli 1914 door A. A. VAN PELT LECHNER	141.
Boekbespreking	145.
Titel, inhoud en register van Jaargang III.	

* * De auteurs ontvangen 25 overdrukken van hunne opstellen
* * gratis, indien zij het verlangen daartoe te kennen geven bij
de toezending van het manuscript.

Stukken voor het tijdschrift bestemd zende men aan

Dr. E. D. VAN OORT te *Leiden*.

(N.B. In de laatste maand van ieder kwartaal verschijnt een aflevering;
bijdragen worden gaarne tot omstreeks het midden der vooraf-
gaande maand tegemoet gezien.)

ARDEA

Tijdschrift

der

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging

ONDER REDACTIE VAN:

Dr. L. F. DE BEAUFORT, A. A. VAN PELT LECHNER

EN

Dr. E. D. VAN OORT

Jaargang III, aflevering 3

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ

VOORHEEN

E. J. BRILL

LEIDEN — October 1914

INHOUD.

	Bldz.
Varia oologica et nidologica door A. A. VAN PELT LECHNER. VI.	85.
Vogelschetsen van Saonek door Dr. L. F. DE BEAUFORT	89.
Ornithologische waarnemingen in Nederland medegedeeld door Dr. E. D. VAN OORT	93.
Verslag van de wetenschappelijke vergadering, gehouden te Amsterdam op Zondag 29 Maart 1914	98.
Verslag van de ledenvergadering, gehouden te Leeuwarden, den 23 ^{sten} Mei 1914.	102.
Verslag der op Zaterdag 23 en Zondag 24 Mei 1914 in Friesland gehouden excursies door TJEERD GS. DE VRIES. Met plaat III.	106.
Boekbespreking	114.

* * De auteurs ontvangen 25 overdrukken van hunne opstellen gratis, indien zij het verlangen daartoe te kennen geven bij de toezending van het manuscript.

Stukken voor het tijdschrift bestemd zende men aan

Dr. E. D. VAN OORT te *Leiden*.

(N.B. *In de laatste maand van ieder kwartaal verschijnt een aflevering; bijdragen worden gaarne tot omstreeks het midden der voorafgaande maand tegemoet gezien.*)

Mededeelingen van het Bestuur.

Van de vroeger verschenen Verslagen en Mededeelingen en van de Jaarboekjes zijn, voorzoover zij nog voorhanden zijn, exemplaren tegen *f* 2.— per stuk voor leden, en tegen *f* 3.— per stuk voor niet-leden bij den Secretaris verkrijgbaar; volledige jaargangen van „Ardea” zijn aan hetzelfde adres te bekomen tegen *f* 2.50 per stuk voor leden, en tegen *f* 3.50 per stuk voor niet-leden.

In den boekhandel is „Ardea” verkrijgbaar tegen den prijs van *f* 3.50 per jaargang.

Leesportefeuille.

Leden, die tegen betaling van *f* 1.00 wenschen deel te nemen aan de leesportefeuille, samengesteld uit tijdschriften die de Vereeniging in ruil ontvangt, kunnen zich opgeven bij den Secretaris.

De Vereeniging ontvangt in ruil voor haar tijdschrift:

- 1°. Ornithologische Monatsberichte.
- 2°. Journal of the South African Ornithologists' Union.
- 3°. Ornithologische Monatsschrift.
- 4°. Aquila.
- 5°. Berichte des Vereins Schlesischer Ornithologen.
- 6°. Verhandlungen der Ornithologischen Gesellschaft in Bayern.
- 7°. Annals of the Transvaal Museum, Mededeelingen van het Transvaal Museum.
- 8°. Jaarboekje van de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Vogels.
- 9°. Jaarbericht van de Club van Nederlandsche Vogelkundigen.
- 10°. Rivista Italiana di Ornitologia.
- 11°. Ornithologisches Jahrbuch.
- 12°. The Auk.
- 13°. British Birds.
- 14°. Dansk Ornithologisk Forenings Tidsskrift.
- 15°. Zeitschrift für Oologie und Ornithologie.
- 16°. Le Gerfaut.
- 17°. Revue Française d'Ornithologie.
- 18°. Der ornithologische Beobachter (L'ornithologiste).
- 19°. Jahresbericht der Ornithologischen Station in Salzburg.

ADVERTENTIES.

(Deze ruimte is beschikbaar voor de leden tot het plaatsen van aankondigingen tegen 50 cent per $\frac{1}{8}$ pag. en per keer. Maximum aantal woorden 50.)

Bij SCHAAFSMA & BROUWER te Dokkum is verschenen:

DE VOGELWET

(Wet van 23 September 1912, Stbl. N°. 303)

MET

AANTEKENINGEN, VERKLARINGEN EN TOELICHTINGEN,
ONTLEEND AAN DE GESCHIEDENIS DER WET,

EN

BIJLAGEN, WAARONDER AFBEELDINGEN VAN BIJ DE WET AANGEWEEZEN
VOGELS, VAN EIEREN EN VERBODEN VANGMIDDELEN

DOOR

I. J. HULSENBOOM.

MET VOORREDE VAN PROF. DR A. E. H. SWAEN,

Secretaris der Nederl. Vereeniging tot Bescherming van Vogels;
Voorzitter der afdeling Amsterdam.

VOORZIEN VAN EEN

ALPHABETISCH REGISTER.

Prijs: ingenaaid f 0.90, gebonden f 1.30 fr. p. p.

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging.

Het doel der Nederlandsche Ornithologische Vereeniging is de beoefening der Ornithologie in haar meest uitgebreiden zin, en de navorsching der Avifauna van Nederland en zijne Koloniën in het bijzonder.

Het lidmaatschap der Vereeniging bedraagt f 2.50 per jaar; de leden ontvangen het tijdschrift „Ardea” gratis.

Jaarlijks wordt ten minste één ledenvergadering gehouden, bij voorkeur in Juni.

Om lid te worden wende men zich tot den Secretaris,

Dr. L. F. DE BEAUFORT te *Eerbeek*.

Mededeelingen van het Bestuur.

Van de vroeger verschenen Verslagen en Mededeelingen en van de Jaarboekjes zijn, voorzoover zij nog voorhanden zijn, exemplaren tegen *f* 2.— per stuk voor leden, en tegen *f* 3.— per stuk voor niet-leden bij den Secretaris verkrijgbaar; volledige jaargangen van „Ardea” zijn aan hetzelfde adres te bekomen tegen *f* 2.50 per stuk voor leden, en tegen *f* 3.50 per stuk voor niet-leden.

In den boekhandel is „Ardea” verkrijgbaar tegen den prijs van *f* 3.50 per jaargang.

Leesportefeuille.

Leden, die tegen betaling van *f* 1.00 wenschen deel te nemen aan de leesportefeuille, samengesteld uit tijdschriften die de Vereeniging in ruil ontvangt, kunnen zich opgeven bij den Secretaris.

De Vereeniging ontvangt in ruil voor haar tijdschrift:

- 1°. Ornithologische Monatsberichte.
 - 2°. Journal of the South African Ornithologists' Union.
 - 3°. Ornithologische Monatsschrift.
 - 4°. Aquila.
 - 5°. Berichte des Vereins Schlesischer Ornithologen.
 - 6°. Verhandlungen der Ornithologischen Gesellschaft in Bayern.
 - 7°. Annals of the Transvaal Museum, Mededeelingen van het Transvaal Museum.
 - 8°. Jaarboekje van de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Vogels.
 - 9°. Jaarbericht van de Club van Nederlandsche Vogelkundigen.
 - 10°. Rivista Italiana di Ornitologia.
 - 11°. Ornithologisches Jahrbuch.
 - 12°. The Auk.
 - 13°. British Birds.
 - 14°. Dansk Ornithologisk Forenings Tidsskrift.
 - 15°. Zeitschrift für Oologie und Ornithologie.
 - 16°. Le Gerfaut.
 - 17°. Revue Française d'Ornithologie.
 - 18°. Der ornithologische Beobachter (L'ornithologiste).
 - 19°. Jahresbericht der Ornithologischen Station in Salzburg.
-

ADVERTENTIES.

(Deze ruimte is beschikbaar voor de leden tot het plaatsen van aankondigingen tegen 50 cent per $\frac{1}{8}$ pag. en per keer. Maximum aantal woorden 50.)

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging.

Het doel der Nederlandsche Ornithologische Vereeniging is de beoefening der Ornithologie in haar meest uitgebreiden zin, en de navorsching der Avifauna van Nederland en zijne Koloniën in het bijzonder.

Het lidmaatschap der Vereeniging bedraagt f 2.50 per jaar; de leden ontvangen het tijdschrift „Ardea” gratis.

Jaarlijks wordt ten minste één ledenvergadering gehouden, bij voorkeur in Juni.

Om lid te worden wende men zich tot den Secretaris,

Dr. L. F. DE BEAUFORT te *Eerbeek*.

4 6 1939

AMNH LIBRARY

100099869